



**T.C.**

**BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI**

**GÂYETÜ'L-İHTİSÂR'LA EL-YÂKUTU'N-NEFİS'İN  
MUHTEVA VE YÖNTEM AÇISINDAN MUKAYESESİ**

**Hazırlayan**

**Fatma DAŞÇI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**

**Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR**

**Bingöl - 2020**



**T.C.**  
**BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**  
**İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI**

**GÂYETÜ'L-İHTİSÂR'LA EL-YÂKUTU'N-NEFİS'İN**  
**MUHTEVA VE YÖNTEM AÇISINDAN MUKAYESESİ**

**Hazırlayan**  
**Fatma DAŞÇI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**  
**Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR**

**Bingöl - 2020**

## İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER .....	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	VIII
TEZ KABUL VE ONAY.....	IX
ÖNSÖZ .....	X
ÖZET.....	XII
ABSTRACT .....	XIII
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN MAHİYETİ VE SINIRLARI .....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI .....	1
3. EBÛ ŞÜCÂ‘ EL-İSFAHÂNÎ’NİN HAYATI VE <i>GÂYETÜ’L-İHTİSÂR</i> ADLI ESERİ.....	2
3.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği .....	2
3.2. Eserleri .....	4
3.3. <i>Gâyetü’l-ih-tisâr</i> Adlı Eseri.....	4
4. AHMED B. ÖMER EŞ-ŞÂTİRÎ’NİN HAYATI VE <i>EL-YÂKUTU’N-NEFÎS</i> ADLI ESERİ.....	6
4.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği .....	6
4.2. Eserleri .....	7
4.3. <i>el-Yâkutu’n-nefis</i> Adlı Eseri.....	8

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### İKİ ESERİN İBADET KISMLARININ MUHTEVA VE ÜSLÛP BAKIMINDAN MUKAYESESİ

1.1. KİTÂBU’T-TAHÂRE .....	9
1.1.1. Kaplar.....	10
1.1.2. Misvak .....	10
1.1.3. Abdest .....	11

1.1.3.1. Abdestin Farzları .....	12
1.1.3.2. Abdestin Sünnetleri .....	13
1.1.3.3. Abdestin Şartları .....	14
1.1.3.4. Abdestin Mekruhları.....	14
1.1.3.5. Abdesti Bozan Şeyler .....	14
1.1.3.6. Abdesti Bozulan Kişinin Yapması Haram Olan Şeyler.....	15
1.1.4. İstinca ve İhtiyacı Gidermenin Adabı .....	15
1.1.4.1. Necaset.....	16
1.1.4.2. İstinca .....	17
1.1.4.3. İhtiyacı Gidermenin Adabı.....	18
1.1.5. Gusül.....	18
1.1.6. Mest Üzerine Mesh.....	20
1.1.7. Teyemmüm .....	22
1.1.8. Hayız.....	25
1.2. KİTÂBU'S-SALÂT .....	28
1.2.1. Farz Namazlar ve Vakitleri .....	28
1.2.2. Namazın Vacip Olmasının Şartları .....	29
1.2.3. Namazı Ertelemeye Sebep Olan Haller .....	30
1.2.4. Namazın Sıhhat Şartları.....	30
1.2.5. Namazın Rükünleri.....	31
1.2.6. Namazın Sünnetleri .....	32
1.2.7. Kadının Namazdaki Durumu .....	33
1.2.8. Namazı Bozan Şeyler .....	34
1.2.9. Namazın Mekruhları.....	34
1.2.10. Namaz Rekâtlarının Sayısı .....	34
1.2.11. Sehv Secdesi .....	35
1.2.12. Namaz Kılmanın Mekruh Olduğu Vakitler .....	36

1.2.13. Tilavet ve Şükür Secdesi .....	36
1.2.14. Nafile Namazlar .....	37
1.2.14.1. Bayram Namazları .....	37
1.2.14.2. Husûf ve Kûsûf Namazı .....	38
1.2.14.3. İstiskâ Namazı .....	38
1.2.14.4. Korku Namazı .....	39
1.2.14.5. Vitir Namazı .....	39
1.2.14.6. Revatip Sünnetler .....	40
1.2.15. Namazların Cemaatle Kılınması .....	40
1.2.15.1. Namazın Cemaatle Kılınmasının Şartları .....	41
1.2.15.2. Namazın Cemaatle Kılınmasını Engelleyen Sebepler .....	42
1.2.15.3. Namazın Cemaatle Kılınmasının Sünnetleri ve Mekruhları .....	42
1.2.16. Namazları Kasr ve Cem Etmek .....	43
1.2.17. Cuma Namazı .....	45
1.3. LİBÂS .....	47
1.4. KİTÂBU'L-CENAZE .....	47
1.4.1. Cenaze Namazının Rükünleri .....	48
1.5. KİTÂBU'Z-ZEKÂT .....	48
1.5.1. Zekâtın Vacip Olmasının Şartları .....	49
1.5.1.1. Hayvanların Zekâtına İlişkin Şartlar .....	49
1.5.1.2. Altın ve Gümüş Zekâtına İlişkin Şartlar .....	51
1.5.1.3. Ziraat Ürünlerinin Zekâtına İlişkin Şartlar .....	51
1.5.1.4. Ticaret Mallarının Zekâtına İlişkin Şartlar .....	52
1.5.1.5. Define ve Maden Zekâtına İlişkin Şartlar .....	52
1.5.2. Fıtır Sadakası .....	53
1.5.3. Zekât Verilmesi Gereken Yerler .....	53
1.6. KİTÂBU'S-SAVM .....	54

1.6.1. Orucun Vacip Olmasının Şartları.....	54
1.6.2. Orucun Sıhhat Şartları ve Sünnetleri .....	55
1.6.3. Orucu Bozan Şeyler .....	56
1.7. İTİKÂF .....	57
1.8. KİTÂBU'L-HACC .....	58
1.8.1. Haccın Vacip Olmasının Şartları .....	58
1.8.2. Hac ve Umrenin Rükünleri .....	58
1.8.3. Hac ile Umrenin Vacipleri .....	59
1.8.4. Hac ve Umrenin Sünnetleri .....	60
1.8.5. İhramın Yasakları .....	61

## İKİNCİ BÖLÜM

### İKİ ESERİN MUÂMELÂT VE MÜNÂKEHÂT KISIMLARININ MUHTEVA VE ÜSLÛP BAKIMINDAN MUKAYESESİ

2.1. KİTÂBU'L-BEY' .....	63
2.2. RİBÂ .....	64
2.3. MUHAYYERLİK HAKKI .....	65
2.4. KİTÂBU'S-SELEM .....	66
2.5. REHİN .....	67
2.6. KARZ .....	68
2.7. HACR .....	69
2.8. SULH .....	70
2.9. HAVÂLE .....	71
2.10. DAMÂN .....	71
2.11. ŞERİKE .....	73
2.12. VEKÂLET .....	74
2.13. İKRÂR .....	75
2.14. ÂRİYET .....	77
2.15. GASP .....	78
2.16. ŞUF'A .....	78

2.17. KIRÂZ.....	79
2.18. MÛSÂKÂT .....	80
2.19. İCÂRE .....	82
2.20. CUÂLE.....	83
2.21. MUHÂBERE .....	84
2.22. İHYÂI MEVÂT .....	84
2.23. VAKIF.....	85
2.24. HİBE.....	86
2.25. LUKATA .....	87
2.26. LAKÎT .....	89
2.27. VEDÎA.....	90
2.28. KÎTÂBU'L-FERÂİZ .....	90
2.28.1. Vasiyet .....	94
2.28.2. İsâ' .....	95
2.29. KÎTÂBU'N-NİKÂH .....	95
2.29.1. Nikâhı Haram Olan Kadınlar .....	98
2.29.2. Sidâk .....	98
2.29.3. Velime.....	99
2.29.4. Kasm ve Nüşûz .....	100
2.29.5. Hul' .....	101
2.29.6. Talâk .....	102
2.29.7. Ric'at.....	103
2.29.8. İlâ .....	104
2.29.9. Zihâr.....	105
2.29.10. Liân.....	106
2.29.11. İddet .....	107
2.29.12. Radâ' .....	109
2.29.13. Nafaka.....	110
2.29.14. Hidâne .....	112

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### İKİ ESERİN UKÛBÂT KISMININ MUHTEVA VE ÜSLÛP BAKIMINDAN MUKAYESESİ

3.1. KİTÂBU'L-CİNÂYÂT .....	114
3.1.1. Diyet.....	116
3.1.2. Kasâme.....	118
3.2. KİTÂBU'L-HUDÛD .....	119
3.2.1. Haddü'z-Zina .....	119
3.2.2. Kazf.....	121
3.2.3. Haddü'ş-Şürbi ve'l-Müskir.....	122
3.2.4. Haddü's-Sirka .....	123
3.2.5. Kâtu't-Tarîk .....	124
3.2.6. Siyâl .....	125
3.2.7. Buğât.....	126
3.2.8. Riddet.....	127
3.2.9. Ta'zîr.....	128
3.3. KİTÂBU'L-CİHAD.....	129
3.3.1. Ganimet.....	131
3.3.2. Fey .....	132
3.3.3. Cizye .....	132
3.4. KİTÂBU'S-SAYD VE'Z-ZEBÂİH .....	134
3.4.1. Et'ime.....	136
3.4.2. Udhiye.....	137
3.4.3. Akîka.....	139
3.5. KİTÂBU'S-SEBK VE'R-RAMY .....	141
3.6. KİTÂBU'L-EYMÂN VE'N-NUZÛR.....	142
3.6.1. Nezr.....	143

3.7. KİTÂBU'L-AKDİYE VE'Ş-ŞEHÂDÂT .....	144
3.7.1. Kısmet.....	147
3.7.2. Şehâde .....	148
3.7.3. Beyyine .....	151
<b>DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....</b>	<b>153</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>156</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>160</b>



## BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım **GÂYETÜ'L-İHTİSÂR'LA EL-YÂKUTU'N-NEFİS'İN MUHTEVA VE YÖNTEM AÇISINDAN MUKAYESESİ** adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

06 / 07 / 2020

İmza

Fatma DAŞÇI

T.C.  
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

FATMA DAŞÇI tarafından hazırlanan “GÂYETÜ’L-İHTİSÂR’LA EL-YÂKUTU’N-NEFİS’İN MUHTEVA VE YÖNTEM AÇISINDAN MUKAYESESİ” başlıklı bu çalışma, 06.07.2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliğiyle/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku* Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

**TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)**

Danışman : Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR

Üye : Doç. Dr. İhsan AKAY

Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Ramazan KORKUT

İmza: .....

İmza: .....

İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../2020 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı  
Enstitü Müdürü

## ÖNSÖZ

İslâm hayatın her alanını kuşatır ve insanı ilgilendiren her şey için hüküm vazeder. Bazı hükümler dinin itikadî boyutunu, bazıları ahlakî yönünü ve bazıları da amelî boyutunu konu edinir. Nitekim fıkıh tüm bireysel ve toplumsal ilişkilere dair amelî hükümleri barındırır.

Hız. Peygamber'den günümüze dek fıkıhla iştiğâl eden çok sayıda İslâm hukukçusu var olagelmıştır. Bu İslâm hukukçularından kiminin doktrinleri zamanla mezhepleşmiş, kimisi de benimsediği mezhebin doktrinlerine uygun olarak hüküm vazetme yoluna gitmiştir. Nitekim hicrî ikinci asırdan itibaren teşekkül etmeye başlayan mezheplerden biri olan Şâfiî mezhebine mensup çok sayıda fakih yetişmiştir. Her bir fakih birbirinden faydalı eserler ortaya koymaya çalışmıştır. Bu meyanda hayatta karşılaşılmış/karşılaşılabilecek birçok olayın çözümünde, her fakih kendisinden önceki fakihlerin görüşlerini dikkate alarak çözüm üretmeye çalışmış/çalışmaktadır. Bu sebeple yazılan her eser, kısmen de olsa bir öncekinden farklılık arz etmektedir. Nitekim tezimize konu olan Şâfiî fıkıh literatürüne ait hicrî VI. yüzyılda yazılan *Gâyetü'l-İhtisâr* ile hicrî XIV. yüzyılda yazılan *el-Yâkutu'n-nefis* arasında bu farklılık bariz bir şekilde görülmektedir. Her iki eser arasında asır farkından doğan farklı metot ve yaklaşımları tespit etmek gayesi, bizi mezkûr eserleri muhteva ve üslûp açısından mukayese etmeye sevk etmiştir. Ayrıca mezkûr eserlere rağbet edilmesinin sebebini anlama çabası da bizi böyle bir çalışmaya yöneltmiştir.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun mahiyetine, sınırlarına, amacına, yöntemine ve başvurulmuş bazı kaynaklara yer verilecektir. Ayrıca her iki eserle birlikte müellifleri hakkında da bilgi verilecektir.

Birinci bölümde ibadetler kısmı, ikinci bölümde muamelât ve münakehât kısmı, üçüncü bölümde ise ukubât kısmı muhteva ve üslûp açısından mukayese edilecektir. Mamafih aralarındaki ortak ve farklı noktalar tespit edilecektir. Sonuç kısmında ise çalışmamızda varılan neticelere yer verilecektir.

Çalışmamız boyunca desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR'e ve öneri ve görüşlerinden faydalandığım Prof. Dr. Sahip BEROJE'ye şükranlarımı sunarım. Tezimizi baştan okuyup değerli katkılarda

bulunan Mahmut Sanır ve Arş. Gör. Necmettin KARTAL'a teþekkür ederim. Ayrıca çalıþma boyunca teknik destekleriyle yardımlarını esirgemeyen çok değerli arkadaşlarım Hasan ÇİFTÇİ ve Sevim YARARLI'ya Şükranlarımı sunmayı borç bilirim.

**Fatma DAŐÇİ-2020**



## ÖZET

Tezimiz Şâfiî mezhebine ait *Gâyetü'l-ihisâr* ile *el-Yâkutu'n-Nefs* adlı iki eserin muhteva ve üslup açısından mukayesesini konu edinmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla her iki eser arasında; yer verilen konular, konuların sıralanışı, izah tarzı vb. hususlarda birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki: *Gâyetü'l-ihisâr*'da kısa bir eser olması hasebiyle fikhî konuların detayına yer verilmediği gibi konuların alt başlıklarına da tafsilî olarak değinilmemiş ve fikhî hükümler mücmel olarak beyan edilmiştir. *el-Yâkutu'n-Nefs*'te ise her konunun başında bahsedilen kavramların sözlük ve terim anlamları verildikten sonra alt başlıklar zikredilmektedir. Her konuya ait rükün, şart ve hükümler hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. İbadetler dışındaki hemen her konuyla alakalı rükünler ve her bir rükne ait şartlar ve hükümler birer alt başlık halinde detaylı olarak zikredilmekte ve genelde konular örneklerle birlikte izah edilmektedir. Her iki eserde de birkaç konu dışında hükümlerin dayandığı delillere yer verilmemiş ve zikredilen konular Şâfiî fıkıh eserlerine uygun bir biçimde sıralanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İsfehânî, Şâturî, *Gâyetü'l-ihisâr*, *el-Yâkutu'n-Nefs*, Mukayese, Şâfiî Mezhebi.

## ABSTRACT

Our thesis aims to compare the works of *Gâyetü'l-iẖtisâr* and *el-Yâkutu'n-Nef̱s*, written on the sect of Shafii, in terms of content and style. As far as we can identify, there are some differences between these works in the topics covered, ordering of topics, explanation style etc. In this regard, as *Gâyetü'l-iẖtisâr* is a short work, it does not discuss fiqh topics in detail, sub-titles are not given in detail and the fiqh-related judgements are clarified briefly. However, in *el-Yâkutu'n-Nef̱s*, firstly, the lexical and terminological meanings of the concept mentioned is given at the beginning of each topic and then sub-titles are provided. Detailed information is given on the pillars, conditions and judgements of each topic. Apart from prayers, the pillars (ruḵn) of almost all topics and the conditions and judgements of each pillar are discussed in sub-titles in detail and in general the topics are explained by examples. Both works do not subject the evidence, on which judgements are based on, other than a few topics, and the topics mentioned are ordered in line with Shafii fiqh works.

**Keywords:** İsfehânî, Şâtirî, *Gâyetü'l-iẖtisâr*, *el-Yâkutu'n-Nef̱s*, Comparison, Shafii Sect.

## KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.s. : Aleyhisselam

b. : İbn, bin/Oğlu

Bkz. : Bakınız

bnt. : Bint/Kızı

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

Hız. : Hazreti

ö. : Ölümlü

r.a. : Radiyallahuanh

s. : Sayfa

t.y. : Yayın tarihi yok

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diđerleri

vs. : Vesair

y.y. : Yayın yeri yok

Yay. : Yayınları

# GİRİŞ

## 1. ARAŞTIRMANIN MAHİYETİ VE SINIRLARI

İnsanoğlu Yüce Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla mükelleftir. Mükellef olmasının gereği nasları iyi anlamasını gerektirir. Dolayısıyla nasları anlama ve yorumlama çabası sonucu mezhepler oluşmuştur. Bu mezheplerden biri de Şafî Mezhebidir. Şafî Mezhebi diğer mezhepler gibi şer'i ve ameli hükümleri içeren bir fıkıh literatürü oluşturmuştur. Araştırmamızı da Şafî Mezhebine ait hicrî VI. asırda yazılan *Gâyetü'l-ihisâr* ile hicrî XIV. asırda yazılan *el-Yâkutu'n-nefis* adlı eserlerin muhteva ve yöntem açısından mukayesesi oluşturmaktadır.

Tezimize konu olan her iki eserde yer alan bütün konular mukayeseye tabi tutulacaktır. Ancak günümüzde işlevini yitirmiş olması hasebiyle itk/kölelik ve istibra konularına yer verilmeyecektir. Buna rağmen diyet gibi bazı konularda köle ve cariyeye mahsus hak ve yükümlülöklere yer verilecektir.

Çalışmamız mezkûr eserlerle sınırlı tutulduğu gibi, çalışmamızda yer verdiğimiz görüşler de Şafî fakihlerin görüşleriyle sınırlı tutulacaktır. Bununla birlikte, hayız gibi bazı konularda her iki müellifin görüşleri tıbbi verilerin ışığında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Böylece serdedilen görüşlerin tıbbî verilere uygunluk arz ettiği veya aykırılık teşkil ettiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Mezkûr eserleri karşılaştırmadan önce, *Gâyetü'l-ihisâr*'ın müellifi Ebû Şüca' el-İsfehânî ile *el-Yâkutu'n-nefis*'in müellifi Ahmed b. Ömer eş-Şâtîrî'nin hayatı hakkında bilgi sahibi olmak, mezkûr eserlerin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

## 2. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Her çalışmanın bir konusu olduğu gibi bir amacı da vardır. Çalışmamızın konusu *Gâyetü'l-ihisâr* ile *el-Yâkutu'n-nefis* adlı eserleri muhteva ve üslûp açısından mukayese etmektir. Çalışmamızın amacı ise her iki eser arasındaki ortak ve farklı noktaları tespit etmek ve her iki eserin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır. Mamafih aralarındaki ortak ve farklı noktaları tespit ederek asır farkının ne ölçüde farklı yaklaşımlar ve neticeler doğurduğunu belirlemeye çalışmaktır.

Çalışmamızda, öncelikle Ebû Şüca‘ el-İsfahânî ile Ahmed b. Ömer eş-Şâtîrî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. Mukayeseye konu olan her iki eserde konu tespiti, sıralaması ve her iki müellifin yer verdikleri şer'î delillerin yanı sıra kendilerine özgü içtihatları zikredilip tahlil edilecektir. Delil bakımından dayandıkları kaynaklar tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken, Şâfiî mezhebinin kendi kaynaklarına dayandırılmasına özen gösterilecektir.

Tekrarlara yer vermemek adına, her iki eserde yer alan konuların tertibinde farklılıkların yoğun olduğu kısımlar, birer paragraf halinde zikredilecektir. Ayrıca *el-Yâkutu'n-nefis*'te hemen her konuda yer alan tanım, rükün ve örneklendirme hususu gerekli görülen yerlerde zikredilmekle yetinilecektir.

Çalışmamız boyunca çok sık kullanacağımız kaynaklar Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Ümm*, Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *el-Hâvî*, Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *el-Vecîz*, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Mecmu'* ve *Minhâcu't-tâlibîn*, Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebîlî'nin (ö. 779/1377) *el-Envâr*, Bâcûrî'nin (ö.1277/1860) *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî* adlı eseri olacaktır. Aynı veya benzer bilgiyi veren kaynakları yığmak yerine bu konuda özellikle mezkûr eserlerden istifade edilecektir.

### 3. EBÛ ŞÜCÂ‘ EL-İSFAHÂNÎ’NİN HAYATI VE GÂYETÜ’L-İHTİSÂR ADLI ESERİ

#### 3.1. Hayatı ve İlmî Kişiliği

Ahmed b. Hüseyin b. Ahmed el-Abbâdânî el-İsfahânî, Şâfiî mezhebinin âlim ve fakihlerindedir. Ebû Şüca‘ el-İsfahânî'nin kendi ifadesine göre 434/1042-43 yılında Basra'da dünyaya gelmiştir.<sup>1</sup> Babasının Abbâdân'da doğduğu, dedesinin ise İsfahânlı olduğu kendisinden nakledilmektedir.<sup>2</sup>

Ebû Şüca‘ el-İsfahânî'nin ölüm tarihi hakkında farklı rivayetler mevcut olmakla birlikte, kesin olarak ne zaman vefat ettiğine dair sağlıklı bir bilgi mevcut değildir. Bu bakımdan Ebû Şüca‘ el-İsfahânî'nin 500/1107 yılında hayatta olduğu<sup>3</sup> ve

<sup>1</sup>Tâcüddîn b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübki, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ* (thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Hecri'lî't-tibâati ve'n-neşr ve't-tevzî', y.y., 1413, c. 6, s. 15.

<sup>2</sup> Bkz. Ahmed b. Hüseyin el-İsfahânî *Muhtasar Ebî Şüca'*, 2. Baskı, Dârü'l-minhâc, Beyrût, 2005, s. 6.

<sup>3</sup> Koçak, Muhsin, "Ebû Şüca‘ el-İsfahânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. X, S. 235-236, İstanbul, 1994.

hicrî 6. yüzyılda vefat ettiği rivayet edilmektedir.<sup>4</sup> Bazı kaynaklarda da Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin 533-593/1139-1197 yılları arasında yaşadığı kaydedilmektedir.<sup>5</sup> Bu bilginin, Tâcüddîn es-Sübki (ö. 771/1370) tarafından doğum tarihi olarak verilen 434 yılına aykırı düştüğü görülmektedir. Kâtip Çelebi (1609-1657) ise Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin vefatını hicrî 488 olarak kaydetmiştir.<sup>6</sup> Kâtip Çelebi'nin rivayeti, hicrî 500 yılında Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin hayatta olduğuna dair gelen rivayetle uyumsuzdur. Ancak Sübki'nin rivayetine uygunluk arz etmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin nerede vefat ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Medine'de vefat ettiğine dair bilgiler mevcuttur. Aktarıldığına göre Ebû Şücâ' el-İsfahânî, son günlerinde Medine'ye yerleşmiş ve orada zühd bir hayat yaşamıştır. Orada bulunduğu sürece Mescid-i Nebvî'nin hizmetinde bulunmuş, vefat ettiğinde de Bâb-ı Cebrail'in (a.s.) yanında kendi evinde yaptığı mescitte defnedilmiştir.<sup>7</sup>

Şâfiî mezhebinin fakihlerinden olan Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin tahsil hayatıyla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir; ancak Basra'da kırk yılı aşkın bir süre Şâfiî fihri okuttuğu rivayet edilmektedir.<sup>8</sup>

*Gâyetü'l-ihisâr* adlı eserine bakıldığında Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin derin bir fihri bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca mezkûr eserini fihri ilmini yeni öğrenmeye başlayan talebelerin seviyesine göre yazmış olmasından da pedagojik formasyon eğitime sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin kişiliği hakkında mevcut kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Lakin hicrî 447'de kadılık görevini üstlendiğine dair rivayetler mevcuttur.<sup>9</sup> Kadılık yaptığı müddetçe adaletle hükmettiği, Kur'an-ı Kerim'i çok okuduğu, vera ve ilmiyle tanındığı nakledilmektedir.<sup>10</sup> Kadılık yapmış olmasından kadıda bulunması gereken vasıflara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yani hem ilmî hem de olgunluk açısından üst seviyede olduğunu anlamak mümkündür.

---

<sup>4</sup> Ebû Bekir b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Kâdi Şühbe, *Tabakâtu's-Şâfiyye* (thk. Hâfiz Abdülâlîm Hân), Âlemü'l-kütüb, Beyrût, 1407, c. 2, s. 25.

<sup>5</sup> Koçak, "Ebû Şücâ' el-İsfahânî", C. X, S. 235-236.

<sup>6</sup> Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zünûn*, Dâru ihyâ't-türâs el-Arabî, Beyrût, t.y., c. 2, s. 1189.

<sup>7</sup> Bkz. İsfahânî, *a.g.e.*, s. 7.

<sup>8</sup> İsfahânî, *a.g.e.*, s. 5-6.

<sup>9</sup> Mevdû', (10 Haziran 2019), Ebû Şücâ' el-İsfahânî, Erişim tarihi: 6 Ağustos 2019, <https://mawdoo3.com>

<sup>10</sup> Bkz. İsfahânî, *a.g.e.*, s. 6-7.

### 3.2. Eserleri

*Şerhu'l-İknâ'*: Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin Mâverdî'nin *el-İknâ'* adlı eserine yazdığı şerhtir. *el-İknâ'*, muhtasar bir fikh eseridir ve *Kitâbu'l-hâvî*'nin özetidir. Mâverdî bu eserinde gerekçelendirmelere yer vermemiştir.<sup>11</sup> Muhtasar olması hasebiyle Ebû Şücâ' el-İsfahânî bu esere şerh yazmıştır.

Mevcut kaynaklarda her iki eserin günümüze ulaşmış olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır.<sup>12</sup>

- *Gâyetü'l-ihtisâr*: Çalışmamızın asıl konusunu teşkil ettiğinden dolayı bu esere aşağıda ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

### 3.3. Gâyetü'l-ihtisâr Adlı Eseri

*Gâyetü'l-ihtisâr*, Şâfiî fikh literatürünün temel kaynaklarından olup Şâfiî fikhına ilişkin muhtasar bir eserdir. *el-Muhtasar*, *et-Takrîb fi'l-fikh*, *Metni Ebî Şüca'* adlarıyla da bilinir. Müellif, mukaddimesinde fikh derslerine yeni başlayan öğrencilerin kolayca anlayıp kavramaları için bu eserini kaleme aldığını ifade eder.<sup>13</sup> Şâfiî mezhebine göre hazırlanan bu eser; ibadât, muamelât, münakehât ve ukubât olmak üzere fıkha dair neredeyse tüm meselelerin bölüm ve hükümlerini ihtiva eder.

*Gâyetü'l-ihtisâr*, kitab ve fasıl tertibine göre düzenlenmiştir. On altı kitaptan oluşur. "Tahâret" kitabıyla başlayıp "İtk/Kölelik" kitabıyla sona erer. Eser, anlaşılması oldukça kolay, fasih bir Arapça ile yazılmıştır. Eserde fikhî terimlerin anlamlarına pek yer verilmemiştir. Bu da eserin muhtasar olmasından kaynaklandığını göstermektedir.

*Gâyetü'l-ihtisâr*'da konular genel bir şekilde ele alınıp fazla detaylandırılmamıştır. Daha çok, konularla ilgili rükün, şart ve hükümlere yer verilmiştir. Bu sebeple fıkha dair neredeyse bütün konuları içerdiği halde küçük hacimli bir kitaptır. Çünkü hükümlerin dayandığı delillere pek yer verilmemiştir. Muhtasar bir eser olması hasebiyle bu eserle ilgili pek çok şerh ve hâşiye yazılmıştır. Belli başlıları da şunlardır:

---

<sup>11</sup> Kallek, Cengiz, "Mâverdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVIII, S. 180-186, Ankara, 2003.

<sup>12</sup> Koçak, "Ebû Şüca' el-İsfahânî", C. X, S. 235-236.

<sup>13</sup> Bkz. Muhammed b. Kâsım el-Gazzî, *Şerhu İbni Kâsım el-Gazzî 'alâ Gâyeti'l-ihtisâr*, 3. Baskı, Şefkat Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 6

- *Tuhfetü'l-lebîb fî şerhi't-Takrîb*: Takıyyüddin İbn Dakîku'l-îd (ö. 702/1302) tarafından yazılan bir şerhtir. Müellif, metinde yer alan hükümleri naslarla ilişkilendirmiştir.<sup>14</sup>

- *Kifâyetü'l-ahyâr fî halli Gâyeti'l-ihisâr*: Ebû Bekr b. Muhammed el-Hısnî ed-Dimaşkî (ö. 829/1426) tarafından yazılmıştır. Müellif, şerhteki açıklamaların yanı sıra birçok fikhî meseleyi Şâfiî mezhebi literatürüne atıf yaparak ele almıştır.<sup>15</sup>

- *Şerhu Muhtasarı Ebî Şüca'*: Takıyyüddin el-Hısnî'nin (ö. 829/1426) yazdığı şerhtir.

- *Şerhu Muhtasârı Ebî Şüca'*: Eser, Ahmed el-Ahsâsî (ö. 889/1484) tarafından kaleme alınmıştır.<sup>16</sup>

- *Fethu'l-karîbi'l-mucîb fî şerhi elfâzi't-Takrîb*: Muhammed b. Kâsım el-Gazzî'nin (ö. 918/1512) yazdığı kısa bir şerhtir. Müellif metinde yer alan terimleri açıklamaya özen göstermektedir. Metinde yer almayan meselelere çok az temas ettiği gibi, bazı hususlarda Nevevî ile Gazzâlî gibi hukukçuların görüşlerine temas etmektedir. Bu şerhe hâşiyeler yazılmıştır. O hâşiyelerden biri de Bâcûrî'nin yazdığı hâşiyedir.

- *el-İknâ' fî şerhi Muhtasarı Ebî Şüca'*: Ahmed b. Muhammed el-Menûfî (ö. 931/1525) tarafından yazılmıştır. Müellif bu şerhini *Teşnîfu'l-esmâi' bi-halli elfâzi Muhtasarı Ebî Şüca'* adıyla muhtasar hale getirmiştir.<sup>17</sup>

- *en-Nihâyetu fî şerhi'l-Gâye*: Veliyüddin el-Basîr'in (ö. 972/1565) yazdığı şerhtir.

- *el-İkna' fî halli elfâzi Ebî Şüca'*: Muhammed Hatîb eş-Şîrbînî'nin (ö. 977/1570) yazdığı şerhtir. *Gâyetü'l-ihisâr*'ın tanınan şerhlerinden biridir. Bu şerhe pek çok haşiye yazılmıştır. O hâşiyelerden bir tanesi de Büceyrimî'nin yazdığı hâşiyedir.

---

<sup>14</sup> Yaşaroğlu, M. Kâmil, "el-Muhtasar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXI, S. 66-67, İstanbul, 2006.

<sup>15</sup> Yaşaroğlu, "el-Muhtasar", C. XXXI, S. 66-67.

<sup>16</sup> Bkz. İsfahânî, *a.g.e.*, s. 8.

<sup>17</sup> Yaşaroğlu, "el-Muhtasar", C. XXXI, S. 66-67.

- *Fethu'l-Ğaffâr bi-keşfi muhabbâti Gâyeti'l-iẖtisâr*: Ahmed b. Kâsım el-Abbâdî (ö. 994/1586) tarafından yazılmıştır.<sup>18</sup>

- *Umdetü'n-nuzzâr fî tashîhi Gayeti'l-iẖtisâr*: Ebû Bekr b. Kâdî'nin (ö. 928/1522) *Gâyetü'l-iẖtisâr*'ı tashih ettiği bir eserdir.<sup>19</sup>

*Gâyetü'l-iẖtisâr*'ın gerek metni gerekse bazı şerh ve hâşiyeleri defalarca basıldığı gibi çeşitli Batı dillerine de tercüme edilmiştir. Bu meyanda 1859'da Fransızcaya, 1897'de ise Almancaya tercüme edilmiştir.<sup>20</sup> Ayrıca Mithat ACAT tarafından *Delilleriyle Gayetü't-Takrîb* ismiyle Türkçeye, Ahmet Hilmi el-Koğî tarafından *Hidâyetü'l-Habîb* ismiyle Kürtçeye tercüme edilmiştir.

#### 4. AHMED B. ÖMER EŞ-ŞÂTİRÎ'NİN HAYATI VE *EL-YÂKUTU'N-NEFÎS* ADLI ESERİ

##### 4.1. Hayatı ve İlmi Kişiliği

1312/1894-95 yılında Terim/Yemen'de dünyaya gelen Ahmed b. Ömer b. İvaz b. Ömer b. Ahmed b. Ömer eş-Şâtîrî, 1360/1941'de vefat etmiştir.<sup>21</sup> Nesebinin Hz. Peygamber'e dayandığı rivayet edilmektedir.<sup>22</sup>

Şâtîrî'nin özü hoş, ilişkileri güzel, yüzü güleç, şekli ve simasının güzel olduğu rivayet edilmektedir. Onun, şeriata uygun davrandığı gibi şer'i hükümlere dikkat edilmediği takdirde öfkelenen bir kişiliğe sahip olduğu nakledilmektedir. Kendisini insanlığın hizmetine adanmış Şâtîrî'nin, sorunların çözümü için gayret sarfettiği ve tatsızlığı engellemeyi kendisine düstur edindiği rivayet edilmektedir.<sup>23</sup>

Terîm'de düzenli bir okul kurulmadan önce Şâtîrî'nin çocuk yaşta bir sibyan mektebinde ilmi hayatına başladığı, daha sonra o dönemde tek ilmi enstitü olan Ribat'ta hocası İmam Abdullah'ın yanında ilmi hayatına devam ettiği rivayet edilir. Arapça, matematik, sosyal, edebiyat, fıkıh, fıkıh usulü, tefsir, hadis gibi ilimlerin yanı sıra çeşitli sanatları da öğrendiği nakledilir.<sup>24</sup>

<sup>18</sup> Bkz. İsfahânî, *a.g.e.*, s. 9.

<sup>19</sup> Bkz. İsfahânî, *a.g.e.*, s. 10.

<sup>20</sup> Bkz. İsfahânî, *a.g.e.*, s. 10.

<sup>21</sup> Bkz. Ahmed b. Ömer Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2011, s. 9-17.

<sup>22</sup> Bkz. Şâtîrî, *Fetâva's-Şâtîrî*, Dâru'l-mirâsi'n-nebevî, Yemen, 2012, s. 11.

<sup>23</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 10.

<sup>24</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 11.

Şâtîrî'nin öğrencilik hayatında arkadaşlarına ve yaşlılarına üstünlük sağladığı, babasının onu Ezher'e göndermek istediği; ancak hocalarının itiraz edip babasını bu tutumundan vazgeçirdikleri rivayet edilir.<sup>25</sup>

Erdemli âlimlerin ellerinde yetişen Şâtîrî'nin, hayatının her safhasında o âlimlerden istifade etmeye özen gösterdiği ve hocası İmam Abdullah'ın onu şöyle yâd ettiği rivayet edilir: "O, olgun bir kişiliğe sahiptir."<sup>26</sup>

Klasik ve modern kitaplardan oluşan muhtasar kitaplar ile büyük hacimli kitapları mutalaa etmeye özen gösteren Şâtîrî'nin, tahsilini tamamladıktan sonra Ribat'ta ders vermeye başladığı nakledilir. Çoğu zaman hocasının yerini alan Şâtîrî'nin, ahlâki düzeyi geliştirme, yardımlaşma ve dayanışma gayesiyle hicrî 1337'de Cem'iyetu Neşri'l-Fedâil'de (Erdemleri Yayma Cemiyeti) yer aldığı zikredilir. Bu vesileyle Terim'de dört ayrı mahallede dört ayrı okul açtığı, bunu Terim Gençlik Kulübü'nün takip ettiği ve kulüp üyelerine çeşitli ve kaliteli ilmi dersler verdiği rivayet edilir.<sup>27</sup> Hicrî 1338'de kendisine modern dönemde inşa edilen bir ilkokul olan Terîm Cemiyetü'l-Hak Okulu'nda öğretmenlik teklif edilir. Ribat devlet başkanından izin aldıktan sonra bu teklife icabet ettiği ve yıllarca bu okulda fıkıh, nahiv ve aritmetiğin yanı sıra meâni, beyan, tarih, coğrafya, mantık ve lügat derslerini okuttuğu, daha sonra istifa ettiği rivayet edilir.<sup>28</sup>

Genelde fıkıhla ilgilenen ve fetva verme makamına uygun vasıflara sahip olan Şâtîrî'nin, fetvalarını yaklaşık on kitapçıkta tedvin ettiği ve bütün kitapçıklarının fakih ve müftüler için zengin bir kaynak olduğu kabul edilir.<sup>29</sup>

#### 4.2.Eserleri

- *Neylu'r-recâ şerhu Sefîneti'n-necâ*: Fıkıh ile ilgili konulardan sadece ibadet kısmını içeren bir eserdir. Kitap ve fasıllardan oluşur. Taharet kitabıyla başlayıp Hacc kitabıyla sona erer. Cenaze kitabı dahil olmak üzere toplam altı kitaptan oluşur.

- *Hâşiyetu 'alâ Buğyeti'l-müstersidîn*: Buğyeti'l-Müstersidîn, Hadremut Müftüsü Seyyid Abdurrahman'nın fetvalarını içeren bir eserdir. Şâtîrî, bu esere

<sup>25</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 11.

<sup>26</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 10.

<sup>27</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 16.

<sup>28</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 9-12.

<sup>29</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 13.

yazdığı hâşiyesinde Seyyid Abdurrahman'nın fetvalarına dair önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.<sup>30</sup>

- *Fetâva's-Şâtirî*: Şâtirî'ye yöneltilen soruları ve sorulara verilen cevapları içeren bir eserdir.

- *el-Yâkutu'n-nefis*: Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan bu eser hakkında aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

#### 4.3. el-Yâkutu'n-nefis Adlı Eseri

*el-Yâkutu'n-nefis*, Şâfiî fıkıh literatürünün modern dönemde yazılmış önemli kaynaklarından. Küçük hacimli bir kitap olmasına rağmen ibadât, muamelât, münakehât ve ukubât olmak üzere fıkha dair hemen hemen bütün konuları ihtiva eden bir eserdir. Diğer fıkıh kitaplarının hemen tamamında olduğu gibi, *el-Yâkutu'n-nefis* de taharet konusuyla başlar, kölelik konusuyla son bulur. Konular kitap ve fasıl şeklinde belirtilmemiş olup her konuya müstakil olarak yer verilir.

*el-Yâkutu'n-nefis*'de konular ayrıntılı bir şekilde izah edilir. Önce konunun sözlük ve terim anlamı açıklanır, akabinde konuyla ilgili rükünler, şartlar, sünnetler, mekruhlar vs. zikredilir. Son olarak da her konu -bilhassa ibadetler dışındaki diğer konular- örneklerle tasvir edilir.

Şâtirî, fıkıh ilmini yeni öğrenmeye başlayan öğrencilere hizmet etmek ve öğretmenlerin yükünü hafifletmek gayesiyle bu kitabı yazdığını ifade eder.<sup>31</sup> Bu sebeple mukaddimede herhangi bir ilme başlamadan önce o ilim hakkında bilinmesi gereken on ilkeye yer verir. Bu bağlamda fıkıhın tanımı, konusu, faydası vb. gibi ilkeleri zikreder.

*el-Yâkutu'n-nefis*, Muhammed b. Abdilkadir b. Hüseyin es-Sekâfi tarafından üç cilt halinde şerh edilmiştir.

---

<sup>30</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 14.

<sup>31</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 40.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### İKİ ESERİN İBADET KISMLARININ MUHTEVA VE ÜSLÛP BAKIMINDAN MUKAYESESİ

Klasik fıkıh eserlerinde fıkıh genelde ibâdât, muâmelât ve ukûbât olmak üzere üç ana bölümde ele alınır. Dolayısıyla fıkıh kitaplarında ilk olarak ibâdât bölümüne yer verilir. Mukayeseye konu olan *Gâyetü'l-ihisâr* ile *el-Yâkutu'n-nefis*'te de ilk olarak ibâdât bölümüne yer verilmektedir.

Her ilmin bir mukaddimesi olduğu gibi her kitabın da bir mukaddimesi vardır. Doğal olarak Ebû Şücâ' el-İsfahânî ve Şâtîrî de mezkûr eserlerinde mukaddimeye yer vermişlerdir. Mukaddimelerinde talebelerine fıkıh ilmini öğrenmelerini kolaylaştırmak gayesiyle eserlerini yazdıklarını ifade etmişlerdir.<sup>32</sup> Ayrıca Şâtîrî, mebdâiu'l-ulûm diye bilinen bir ilmin tanımı, konusu, faydası, yararlandığı kaynakları vb. hususlara da yer vermiştir. Bu bağlamda fıkıh ilminin her on ilkesine de değinmiştir.<sup>33</sup>

#### 1.1. KİTÂBU'T-TAHÂRE

Geçmişten günümüze kadar yazılmış olan fıkıh kitaplarının neredeyse tamamı taharet bahsiyle başlar. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile Şâtîrî, eserlerine mukaddimeden sonra taharet konusuyla başlamışlardır.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî taharet kısmında su türlerini detaylı bir şekilde izah eder. Önce suları kaynak bakımından yedi kısma, sonra şer'i hükümleri açısından da dörde ayırır.<sup>34</sup> Şâtîrî ise taharet başlığı altında önce taharetin lügat ve terim anlamını açıklar,<sup>35</sup> sonra abdestin araç ve maksatlarını konu edinir. O, abdestin araçlarını/vesilelerini su, toprak, tabaklanma ve istinca taşı diye açıklar. Kapları ve içtihadı da araçların araçları diye ifade eder. Abdest, gusül, teyemmüm ve necaseti gidermenin ise taharetin maksatlarından olduğunu beyan eder.<sup>36</sup> Aynı bilgileri

<sup>32</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 6; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 40.

<sup>33</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 41.

<sup>34</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 8-9.

<sup>35</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 43.

<sup>36</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 43-44.

Bâcûrî, Dimyâtî (ö. 1303/1886) ve Amûdî'nin (ö. 1355/1937) eserlerinde de görülmektedir.<sup>37</sup>

Şâtîrî, temizlik için kullanılan su, toprak ve istinca taşının niteliklerini de zikreder. O, bu bağlamda suyun mutlak olması, toprağın katışıksız ve kullanılmamış olması, istinca taşının temiz, söktürücü olması bilgilerine yer verir. Dimyâtî de eserinde aynı bilgilere yer vermektedir.<sup>38</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, köpek ve domuz dışındaki hayvan derilerinin tabaklanmayla temizlendiği bilgisini verir; ancak tabaklama malzemesinin niteliklerini zikretmemektedir. Şâtîrî ise tabaklamaya uygun maddelerin yakıcı olması, derinin kokuşmuşluğunu gidermesi vb. niteliklerinden bahseder.<sup>39</sup> Aynı nitelikleri Dimyâtî de zikretmektedir.<sup>40</sup>

Yukarıda geçen konuları Şâtîrî ayrıntılı bir şekilde izah ederken Ebû Şücâ' el-İsfahânî genel bir şekilde açıklamakta ve fazla detaya girmemektedir. Ancak su hakkında Ebû Şücâ' el-İsfahânî detaylı bilgi verirken Şâtîrî "suyun mutlak olması" şeklinde ifade etmekle yetinmiştir.

### 1.1.1. Kaplar

Fakihler temizlikte kullanılan kapların niteliğini belirlemeye özen göstermiştir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfahânî kaplar konusunu müstakil olarak ele alır. Şâtîrî ise abdesti sağlayan araçlar ve maksatları arasında zikretmekle yetinir.<sup>41</sup> Dolayısıyla o fazla ayrıntıya yer vermemektedir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfahânî altın ve gümüş kapların kullanılmasının caiz olmadığını beyan ederken, Şâtîrî bu hususa temas etmemektedir.

### 1.1.2. Misvak

Fakihler eserlerinde misvağı konu edinmişlerdir. Kimisi misvak konusunu müstakil olarak ele alırken, kimisi yeri geldiğinde temas etmiştir. Ebû Şücâ' el-

---

<sup>37</sup> Bkz. İbrahim b. Muhammed Bâcûrî, *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî* (thk. Mer'î Hasan er-Raşîd), Dâru Nuru's-sabâh, Dimaşk, 2015, c. 1, s. 88; Muhammed b. İbrâhîm Ebû Hudayr ed-Dimyâtî, *Nihâyetü'l-emel*, Dâru'l-feth, y.y., t.y., s. 78-81; Abdullah b. Ömer b. Abdillâh bâ Cummâh el-Amûdî, *I'ânetü'l-mübtedîn*, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2005, s. 25.

<sup>38</sup> Bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 79-80.

<sup>39</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 10; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 44.

<sup>40</sup> Bkz. Dimyâtî, *a.g.e.*, s. 79.

<sup>41</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 11; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 44.

İsfahânî de misvak konusunu müstakil olarak ele alırken, Şâtîrî abdestin sünnetleri arasında zikretmekle yetinmiştir.

Misvağın, ağız ve diş sağlığı bakımından önemli bir yeri haiz olduğu bilinen bir gerçektir. Bu sebeple sadece abdest ve namaz gibi ibadetlerden önce kullanmakla sınırlı tutulamayacağı açıktır. Nitekim Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, oruçlu kimsenin zeval vaktinden sonra misvak kullanmasının haricinde her halükârda misvak kullanmanın müstahap olduğunu belirtir.<sup>42</sup> Oruçlu kimsenin zeval vaktinden sonra misvak kullanmasının mekruh görülmesi Şâfi mezhebinin meşhur görüşü olarak bilinmektedir.<sup>43</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, bilhassa üç durumda misvak kullanmanın daha fazla müstahap olduğunu vurgular ve bunu şöyle açıklar: “... Ağız kokusunun değişmesi durumunda, uykudan uyanınca ve namaza başlama esnasında misvak kullanmak.”<sup>44</sup> Aynı bilgiler Mâverdî’nin eserinde de görülmektedir.<sup>45</sup> Bu durumda Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin Mâverdî’nin bilgilerinden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Şâtîrî ise misvak kullanmanın abdestin sünnetlerinden olduğunu belirtmekle yetinmiştir.<sup>46</sup> Bâcûrî’nin de aynı ifadeyi kullanmış olması Şâtîrî’nin görüşüne kaynaklık teşkil ettiği söylenebilir.<sup>47</sup>

### 1.1.3. Abdest

Bütün fıkıh kitaplarında abdest konusuna yer verildiği gibi, mukayeseye konu olan her iki eserde de abdest konusuna yer verilmiştir.

Birçok konuda olduğu gibi, abdest konusunda da her iki müellifin metodunda bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî konuları tanımlamaksızın doğrudan içeriğini verir. Şâtîrî ise her konunun başında o konunun sözlük ve terim anlamını açıkladıktan sonra içeriğini verir. Abdest konusuna başlarken de aynı

---

<sup>42</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 12.

<sup>43</sup> Bkz. Muhyidîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn* (thk. Abdulhamîd Sükhâl Eymen Hirekî), Dârü’l-Hidâye, Dimaşk, 2010, s. 32.

<sup>44</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 12.

<sup>45</sup> Bkz. Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el- Mâverdî, *el-Hâvî fi fikhî’ş-Şâfiî*, 1. Baskı, Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, y.y., 1994, c. 1, s. 82.

<sup>46</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 48.

<sup>47</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 132.

metodu izler. Abdesti “özel bir niyetle belirli uzuvların yıkanması”<sup>48</sup> şeklinde tanımladıktan sonra abdestin farzlarını konu edinir.

### 1.1.3.1. Abdestin Farzları

Şafii fıkıh kitaplarında abdestin farzları neredeyse hep aynı şekilde zikredilir. Tezimizin konusunu oluşturan *Gâyetü'l-ihtisâr* ile *el-Yâkutu'n-nefis*'te de abdestin farzları aynı şekilde ifade edilmiştir; ancak aralarında birtakım ifade farklılıkları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfahânî, yüzün yıkanması esnasında abdeste niyet edilmesi gerektiğini belirtir. Şâtîrî ise abdestin birinci farzının niyet olduğunu belirtir; ancak abdestin hangi aşamasında niyet edilmesi gerektiğini beyan etmemektedir.<sup>49</sup> Bu durum iki farklı şekilde anlaşılmaya müsaittir. Birincisi abdestin başlangıcı olan elleri yıkama esnasında niyet etmektir. İkincisi ise abdestte yıkanması farz olan ilk uzvun yüz olması hasebiyle yüzü yıkama esnasında niyet etmektir. Fakat Şâtîrî başka bir eserinde yüzün yıkanma esnasını, abdest almaya niyet etmenin vakti diye beyan etmektedir.<sup>50</sup> Bu durumda her iki müellifin görüş birliği içinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Abdestin üçüncü farzı olan kolların yıkanması hususunda Ebû Şücâ' el-İsfahânî, *إلى المرفقين* diye zikreder. Şâtîrî ise *مع المرفقين* diye ifade eder.<sup>51</sup> Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) de *مع المرفقين* ifadesini kullanmıştır.<sup>52</sup> Aynı şekilde Ebû Şücâ' el-İsfahânî her iki ayağın, topuklarıyla birlikte yıkanmasını *إلى الكعبين* şeklinde ifade eder.<sup>53</sup> Şâtîrî ise Zekeriyâ el-Ensârî'nin ifade ettiği gibi *مع الكعبين* diye ifade eder.<sup>54</sup>

إلى harf-i cerri -e kadar, -beraber manalarını ihtiva etmektedir. O halde her iki müellifin görüşlerinde anlam itibariyle bir farklılık bulunmamaktadır. Çünkü söz konusu görüşlerden kolların dirseklerle, ayakların da topuklarıyla beraber yıkanması anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî abdest ile ilgili ayetin lafzını itibara alırken Şâtîrî manasını dikkate almıştır.<sup>55</sup>

<sup>48</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 45.

<sup>49</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 12; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 45.

<sup>50</sup> Bkz. Şâtîrî, *Neylu'r-recâ bi-şerhi Seřneti'n-necâ*, 2. Baskı, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2007, s. 21.

<sup>51</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 13; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 45.

<sup>52</sup> Bkz. Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî, *Tahrîru Tenkîhi'l-lübâb*, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût, 2003, s. 17.

<sup>53</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 14.

<sup>54</sup> Bkz. Ensârî, *Tahrîru Tenkîhi'l-lübâb*, s. 17; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 45.

<sup>55</sup> Bkz. Mâide, 5/6.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, abdestin farzlarından sonra abdestin sünnetleri, istinca, abdesti bozan şeyler, gusül ve mestleri mesh etme konularına yer verir. Şâtîrî ise abdestin farzlarından sonra mestleri mesh etme konusuna yer verir. Daha sonra abdestin şartları, sünnetleri, mekruhları, abdesti bozan şeyler, abdestsiz kimseye haram olan şeyler, gusül ve necaset konularını ele alır.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî istinca konusunu müstakil olarak ele alırken, Şâtîrî necaset konusuyla beraber ele almıştır. Görüldüğü gibi Şâtîrî, Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’den farklı olarak abdestin şartlarını ve mekruhlarını da konu edinmiştir.

### 1.1.3.2. Abdestin Sünnetleri

Şâfiî fıkıh kaynaklarında abdestin sünnetleri genelde farklı şekillerde beyan edilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî abdestin on tane sünneti olduğunu belirttikten sonra söz konusu sünnetleri zikreder. Şâtîrî ise abdestin pek çok sünneti olduğunu ifade ettikten sonra bir kısmını zikreder. Bu meyanda on dört tane sünnet zikreder.

Her iki müellif aynı sünnetleri zikretmekle beraber, birbirinden farklı sünnetleri de zikretmektedirler. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî Şâtîrî’den farklı olarak, gür sakalların hilâllenmesini zikreder. Şâtîrî ise misvak kullanmak, fazla yayarak mesh etmek, el ve ayakları yıkanması gereken sınırlarını aşarak yıkamak ve abdestten sonra dua etmek gibi sünnetleri zikreder.<sup>56</sup>

Her iki müellifin müttelik oldukları sünnetler arasında birtakım ifade farklılıkları mevcuttur. Örneğin Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, ellerin kaba batırılmadan önce yıkanmasını şart koşar. Şâtîrî ise “ellerin yıkanması” diye ifade etmekle yetinir.<sup>57</sup> Bu ifadelerden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin, yaşadığı dönem itibarıyla ellerin kaba batırılmadan önce yıkanmasından bahsetmesi zorunluluk ifade etmektedir. Çünkü o dönemde günümüzdeki gibi musluklar mevcut olmadığı gibi, ibrik gibi ağzı dar kaplar da pek yaygın değildi. Şâtîrî ise son dönem fıkıhçılardandır. Son dönemde musluklar ve ibriklerin yaygın olmasından ötürü, kabın içine ellerin batırılmasına ihtiyaç duyulmamaktadır.

<sup>56</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 15; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 48-49.

<sup>57</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 14; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 48.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, kulakların içi ile dışını yeni/kullanılmamış bir su ile mesh etmek diye ifade eder. Şâtîrî ise kulakları meshetmek diye ifade etmekle yetinir.<sup>58</sup> Onun, kulakların içi ve dışını zikretmemiş olması biline gelen bir uygulama olmasından kaynaklandığını göstermektedir.

### 1.1.3.3. Abdestin Şartları

Mevcut Şâfiî fıkıh kitaplarının tamamında olmasa da bir kısmında abdestin şartlarına yer verilmektedir. Şâtîrî de abdestin şartlarını konu edinmekte ve abdestin on beş tane şartı olduğunu beyan etmektedir. Müslüman olmak, hayız ve nifastan temizlenmiş olmak, suyun temiz olması şeklinde izah etmektedir.<sup>59</sup> Söz konusu şartlardan on tanesi İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 974/1567) eserinde görülmektedir.<sup>60</sup>

### 1.1.3.4. Abdestin Mekruhları

Bazı ibadetlerin mekruhları olduğu gibi abdestin de birtakım mekruhları vardır. Bu konu, bazı fıkıh kitaplarında yer almakla birlikte, farklı şekillerde beyan edilmektedir. Nitekim Şâtîrî de abdestin mekruhlarının çok fazla olduğunu belirttiği halde bir kısmını zikrettiği ifade eder. Sağ taraftan başlanmaması, mazmaza ve istinşakın terk edilmesi gibi.<sup>61</sup> Onun zikretmediği bazı mekruhlar İbn Hacer el-Heytemî'nin eserinde görülmektedir.<sup>62</sup>

Abdestin şartları ve mekruhları, *Gâyetü'l-ih̄tisâr*'da yer almadığı gibi, aynı dönemde yazılan *Nihâyetü'l-matlab* ve *el-Vecîz* gibi eserlerde de yer almamaktadır. Bundan o dönemde bu konuların gündeme gelmesine ihtiyaç duyulmayacak kadar insanların abdestin şart ve mekruhlarına dikkat ettikleri anlaşılmaktadır.

### 1.1.3.5. Abdesti Bozan Şeyler

Namaz gibi ibadetlerin hazırlık şartlarından biri olan abdestin farz olması, abdesti bozan şeylerin bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple bütün fıkıh kitaplarında abdesti bozan şeyler benzer şekilde beyan edilmektedir. Bu meyanda

<sup>58</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 15; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 49.

<sup>59</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 47.

<sup>60</sup> Bkz. Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer el-Heytemî, *el-Menhecü'l-kavîm*, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2018, s. 92-93.

<sup>61</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 50.

<sup>62</sup> Bkz. Heytemî, *a.g.e.*, s. 91-92.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, abdesti bozan şeylerle ilgili altı tane sebep zikreder. Şâtırî ise dört tane sebep zikreder. Her iki müellifin aynı sebepleri zikretmelerine rağmen ifadelerinde bir takım eksiklik veya fazlalıklar mevcuttur. Örneğin her iki müellif, abdesti bozan şeylerden biri olarak önden veya arkadan bir şeyin çıkması hususunda hemfikir olduğu halde, Şâtırî meniyi istisna etmektedir.<sup>63</sup> Ancak sebebini belirtmemiş olmasından dolayı burada giderilmesi gereken bir kapalılık söz konusudur. Bu kapalılığı şöyle izale etmek mümkündür: "MümeKKin şeklinde oturan kimsenin ihtilam olması sonucu menisinin çıkmasıyla abdestine hâlel gelmez; fakat farklı şekilde meninin çıkmasıyla abdest bozulur."<sup>64</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, sarhoşluk veya hastalık sebebiyle aklın yitirilmesini abdesti bozan sebepler arasında zikreder. Mütemekkin şeklinde olmayan uykuyu da ayrı bir sebep olarak zikreder. Şâtırî de aklın yitirilmesini abdesti bozan sebepler arasında zikreder; ancak mütemekkin şeklinde uyumak dışında aklın yitirilmesine sebep olan durumları zikretmemektedir.<sup>65</sup> Onun, aklın zevali ifadesiyle bütün sebeplere işaret ettiği söylenebilir.

#### **1.1.3.6. Abdesti Bozulan Kişinin Yapması Haram Olan Şeyler**

Şâfîî fıkıh kaynaklarında abdesti bozulan kimsenin yapması haram olan şeyler beyan edilmektedir. Şâtırî, kişinin yapması haram olan şeyleri namaz, tavaf, mushafa dokunmak ve mushaf'ı taşımak diye belirtir. O, bu hususta Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile müttefiktir. Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî bu konuyu hayız, nifas ve istihaze konusuyla beraber ele almıştır.<sup>66</sup>

#### **1.1.4. İstinca ve İhtiyacı Gidermenin Adabı**

Fakihler fıkıh kitaplarının taharet bölümünde istinca bahsine de yer verirler. Ebû Şücâ' el-İsfahânî de abdestin sünnetlerinden sonra istinca ve ihtiyacı gidermenin adabına yer verir. Necaset ve necasetin giderilmesi konusunu da teyemmüm konusundan sonra ele alır. Şâtırî ise ihtiyacı gidermenin adabını konu edinmemektedir. Necaset ve istinca konularına gusül konusundan sonra müstakil

<sup>63</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 50.

<sup>64</sup> Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 197-198.

<sup>65</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 19; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 50.

<sup>66</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 36; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 51.

olarak yer vermekte olup necaset çeşitleri ve necasetin giderilmesi şeklinde iki alt başlık halinde izah etmektedir.

#### 1.1.4.1. Necaset

Namazın sıhhatine engel teşkil eden sebeplerden biri olan necaset, fıkıh kitaplarının taharet bölümünde zikredilen bir konudur. Yukarıda belirtildiği gibi Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile Şâtırî, mezkûr eserlerinde necaset konusuna yer vermişlerdir.

Her iki müellif, necaset türleri ve necaseti giderme usülleri hususunda müttefiktirler. Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî doğrudan necasetlerden ve necaseti giderme usullerinden bahseder. Şâtırî ise önce necaseti ağır, hafif ve orta olmak üzere üç kısma ayırır, sonra temizleme şeklini izah eder.

Her iki müellif köpek, domuz ve her ikisinden yahut birisinden türemiş hayvanın necis olduğunu beyan etmekle birlikte, Şâtırî bunu ağır necaset diye ifade eder. Bu tür hayvanların necis kıldıkları şeylerin, bir kez toprakla olmak üzere yedi kez yıkanmakla temizleneceğini beyan ederler.<sup>67</sup>

Şâtırî, orta seviyedeki necasete içki örneğini verir ve rengi, kokusu ve tadı olan bir necaset türü diye açıklar. Bu tür necasetin rengi, kokusu ve tadının izale edilmesiyle temizleneceğini beyan eder. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise bu kısma giren necaseti, “diğer necaset türleri” diye genel bir şekilde ifade eder ve bir defa yıkamakla temizleneceğini ifade eder. Hatta üç defa yıkamanın daha iyi olduğunu vurgular.<sup>68</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, meni haricinde her iki yoldan çıkan her türlü sıvının necis olduğunu beyan eder. Bu tür necasetin yıkanmasının vacip olduğunu belirtir; ancak yemek yemeyen erkek çocuk idrarını istisna eder. Şâtırî de henüz iki yaşını doldurmamış, anne sütüyle beslenen erkek çocuk idrarını hafif necaset diye isimlendirir. Bu tür necasetin, bulaştığı yere su serpmekle temizleneceğini ifade eder ki Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile müttefiktir.<sup>69</sup>

Şâtırî, hükmi necasetten de bahseder ve “tadı, rengi ve kokusunun olmadığı bir necaset türü” diye izah eder. Bu tür necasetin bir defa yıkanmakla temizleneceğini

<sup>67</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 32; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 56-57.

<sup>68</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 32; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 56-57.

<sup>69</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 30-31; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 56-57.

ifade eder.<sup>70</sup> Bu hususta Bâcûrî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>71</sup> Hükmi necaset, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin, diğer necaset türleri diye ifade ettiği necasetler arasında yer aldığı şüphesizdir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî Şâtîrî'den farklı olarak bazı hususlara temas etmektedir. Bu meyanda az olan kan ve irin dışındaki necasetlerin muaf olmadığını, akıcı kanı olmayan bir hayvanın bir kaba düşerek ölmesiyle kabı necis kılmayacağını beyan eder.<sup>72</sup> O, bu hususta Şâfiî (ö. 204/ 820) ve Zeynuddîn Abdurraûf el-Menâvî (ö. 1031/1622) ile görüş birliği içindedir.<sup>73</sup> Bu açıklamalara göre suyu necis kılmayan, su kabını da necis kılmaz. Ancak kabın içinde ölen bir sinek, kabı necis kılmazsa da taşıdığı mikropların insan sağlığını olumsuz etkilediği açıktır. Bu sebeple kabın yıkanması sağlık açısından daha uygundur.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî ayrıca içkinin kendi kendine sirkeye dönüşmesiyle temiz olduğunu beyan eder. Ancak katkı maddelerinin karıştırılması sonucu sirkeye dönüşmesiyle temiz olmadığını ifade eder.<sup>74</sup> Aynı bilgi Erdebilî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>75</sup>

#### 1.1.4.2. İstinca

“Önden veya arkadan çıkan necaseti su veya taşla gidermek” şeklinde istincayı tanımlayan Şâtîrî, istincanın hükmünü zikretmemektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise istincanın vacip olduğunu belirtir.<sup>76</sup> Her iki müellif, taşlarla istinca yapıldıktan sonra su kullanmanın daha faziletli olduğunu beyan eder. Sadece su veya üç adet taşla istinca yapılabileceğini de ifade ederler.<sup>77</sup> Ancak Şâtîrî taşla istinca yapmayı dokuz şarta bağlamaktadır. Bunlar; necasetin kurumamış ve dağılmamış olması, ön ve arka tarafı geçmemesi, sökücü olması gibi şartlardır.<sup>78</sup> Necasetin dağılmamış ve

<sup>70</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 57.

<sup>71</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 290.

<sup>72</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 31.

<sup>73</sup> Bkz. Muhammed b. İdrîs Ebû Abdillâh eş-Şâfiî, *el-Ümm*, Dârü'l-ma'rife, Beyrût, 1393, c. 1, s. 5; Zeynuddîn Abdurraûf el-Menâvî, *et-Teyisîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, Mektebetü'l-İmâm Şâfiî, Riyâd, 1988, c. 2, s. 341.

<sup>74</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 33.

<sup>75</sup> Bkz. Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebilî, *el-Envâr li e'mâli'l-ibrâr* (thk. Halef müfzî'l-mutlak) Dâru'z-ziyâ, y.y., 2006, c. 1, s. 27.

<sup>76</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 16.

<sup>77</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 16-17; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 57-58.

<sup>78</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 58.

kurumamış olması gibi şartlar *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî* adlı eserde de görülmektedir.<sup>79</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, su veya taşın tercih edilmesi durumunda suyu kullanmayı uygun görür. İstincada su kullanmak daha efdal olsa da ihtiyaç durumunda taş kullanmak caiz görülmüştür. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfahânî üç adet taşla temizlenmek gerektiğini ifade eder. Şâtîrî ise taş sayısını belirtmemekle birlikte, necasetin üç defa temizlenmesi gerektiğini şart koşar.<sup>80</sup> Buradan, necasetin üç defa temizlenebilmesi için üç adet taş veya üç tarafı temiz olan bir taş olması gerektiği anlaşılır. Dolayısıyla her iki müellifin müttefik olduğu anlaşılmaktadır.

#### 1.1.4.3. İhtiyacı Gidermenin Adabı

Her şeyin bir edebi olduğu gibi ihtiyacı gidermenin de birtakım adabı vardır. Bilhassa klasik fıkıh kitaplarında bu konuya yer verilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfahânî ihtiyacı gidermenin adabına yer verirken, Şâtîrî yer vermemiştir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, çölde ihtiyacı giderme esnasında kibleye yönelmekten ve kibleye arkasını çevirmekten sakınmak, durgun suda ve meyve ağacının altında küçük veya büyük abdest ihtiyacını gidermekten sakınmak gibi kuralları zikreder.<sup>81</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin yaşadığı dönemde evlerde helâ bulunmazdı. İnsanlar genellikle yerleşim yerlerinin dışında lavabo ihtiyaçlarını giderirlerdi. Bu sebeple onun, ihtiyacı gidermenin adabından bahsetmesi zorunluluk teşkil etmektedir. Son dönemde ise gerek yerleşim yerlerinin büyüüp gelişmesi gerekse insanların kültürleşmesiyle evlerde ve iş yerlerinde lavaboların bulunmasını zorunlu hale getirmiştir. Lavabo adabı, küçük yaştan itibaren kazandırıldığı için Şâtîrî'nin bu konuyu ele almaya gerek duymadığı söylenebilir.

#### 1.1.5. Gusül

Gusül, fıkıh kitaplarının taharet kısmında zikredilen bir konudur. Mukayeseye konu olan her iki eserde de yer alan gusül, farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Her iki müellif, guslü gerektiren altı durumdan (cima, hayız, nifas vs.) bahseder.

<sup>79</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 185.

<sup>80</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 17; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 58.

<sup>81</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 17-18.

Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî üç durumda kadın ile erkeğin eşit olduğunu, diğer üç durumun da kadınlara özgü olduğuna dair bir ayırım yapar.<sup>82</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî guslün farz ve sünnetlerini tek başlık altında izah eder, Şâtîrî ise ayrı başlıklar altında izah eder.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, guslün üç farzı olduğunu belirtirken, Şâtîrî guslün iki farzı olduğunu belirtir. Her iki müellif, niyet etmek ve suyun bedenine tamamına ulaştırılması hususunda müttefiktir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, mezkûr şartlara ilaveten beden üzerinde necaset varsa o necaseti gidermenin farz olduğunu ifade eder.<sup>83</sup>

Gusülde necaseti gidermenin vacip olup olmaması Şâfiî fakihler arasında tartışmaya neden olmuştur. Bu bağlamda iki farklı görüş serdedilmiştir. Serdedilen görüşlerden biri, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin görüşüne kaynaklık teşkil edecek mahiyettedir. Şâtîrî'nin guslün iki farzı olduğunu ifade etmesi serdedilen diğer görüşü yani ekseriyetin görüşünü dikkate aldığını göstermektedir.<sup>84</sup>

Aslında bedene dökülen su, beden üzerindeki necaseti giderir. Çünkü suyun bedenine her tarafına ulaştırılması gerekliliği, bedenini ovulmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla su ile birlikte ovulan bir beden üzerinde necasetten eser kalmaz. O halde Şâtîrî'nin bunu farz diye zikretmemesi eksiklik değildir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî guslün beş tane sünneti olduğunu ifade eder. Şâtîrî ise sayı belirtmeksizin guslün sünnetlerinden bir kısmını zikretmekle yetindiğini ifade eder. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği sünnetlerle beraber sekiz tane sünnet zikreder.

Besmele çekmek, abdest almak, bedeni ovmak gibi sünnetlerde her iki müellif müttefiktir.<sup>85</sup> Şâtîrî Ebû Şücâ' el-İsfahânî'den farklı olarak kıyam, kıbleye yönelmek, oyuk yerleri yıkamak, (bütün bedeni) üçer defa yıkamak gibi sünnetleri de zikreder. Ayrıca tertip üzere gusül almanın şeklini detaylı bir şekilde izah eder.<sup>86</sup> Aslında Ebû Şücâ' el-İsfahânî Şâtîrî'nin zikrettiği sünnetleri kısaca ifade etmekle yetinmiştir. Bu

---

<sup>82</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 20; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 53.

<sup>83</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 21; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 53.

<sup>84</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*, y.y., t.y., c. 2, s. 184.

<sup>85</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 22; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 54.

<sup>86</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 54.

bağlamda onun, sağ tarafın sol tarafa öncelenerek uzuvların peş peşe yıkanması<sup>87</sup> diye zikrettiği sünnet, Şâtîrî'nin ifade ettiği tertip üzere olması sünnetine denk düşmektedir.

Şâtîrî, guslün şart ve mekruhlarının abdestin şart ve mekruhlarıyla aynı olduğunu ifade ederek tekrar açıklama gereği duymamıştır. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise guslün şart ve mekruhlarını konu edinmemiştir.

Sünnet olan gusüller fıkıh kitaplarında farklı sayılarda zikredilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfahânî sünnet olan gusüllerin on yedi tane olduğunu belirtir. Şâtîrî ise sayı belirtmeksizin bir kısmını zikretmekle yetindiğini ifade eder ve bu bağlamda on tane sünnet zikreder.

Her iki müellifin aynı şekilde beyan ettiği sünnet gusüllerin yanı sıra, birbirinden farklı zikrettikleri gusüller de vardır. Cuma günü gusletmek, Bayram namazları için gusletmek vb. gibi yedi çeşit gusül hususunda her iki müellif müttefiktir.<sup>88</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî ihram esnasında gusletmek, Mekke'ye girerken gusletmek<sup>89</sup> ve benzeri gibi hac menasiklerini yerine getirme esnasında sekiz ayrı gusül zikreder. Şâtîrî ise hac menasikleriyle ilgili gusülleri konu edinmemiştir. Ancak mescide girerken ve Ramazan ayının her gecesinde gusletmenin sünnet olduğunu beyan eder.<sup>90</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise bu sünnetlerden bahsetmemiştir.

Şâtîrî, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'den farklı olarak cünup kimseye haram olan şeyleri (namaz, tavaf vs.) gusül konusu içerisinde zikreder. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise hayız, nifas ve cünup halinde haram olan şeyler konusu içerisinde zikreder.<sup>91</sup>

#### 1.1.6. Mest Üzerine Mesh

Fıkıh kitaplarının taharet kısmında zikredilen konulardan biri de mestler üzerine meshetmek konusudur. Ebû Şücâ' el-İsfahânî gusül konusundan sonra bu konuyu müstakil olarak ele alırken, Şâtîrî abdest konusu içerisinde zikretmektedir. Mestler üzerine meshetmek konusunda her iki müellifin görüşleri arasında üslûp

<sup>87</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 22.

<sup>88</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 22; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 54-55.

<sup>89</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 23.

<sup>90</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 55.

<sup>91</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 36; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 55.

dışında ciddi bir farklılık bulunmamaktadır. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfahânî doğrudan, mestlere mesh etmenin üç şartla caiz ve üç şartla da bozulacağını beyan eder. Şâtîrî ise mukim ile yolcunun mesh müddeti hakkında bilgi verdikten sonra meshin yedi şartla caiz olduğunu ifade eder.

Mestlerin meshedilmesi hususunda Şâtîrî على الخفين diye ifade ederken, Ebû Şücâ' el-İsfahânî على الخفين diye ifade etmektedir.<sup>92</sup> Her iki müellifin ifadelerine ilişkin görüşler Mâverdî'nin eserinde görülmektedir.<sup>93</sup>

Kişinin tam abdest aldıktan sonra mestleri giymesi, ayakların yıkanması farz olan yerleri örtecek nitelikte olması, mestlerle yürümenin mümkün olması gibi şartlarda her iki müellif müttefiktir.<sup>94</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin bir şart diye beyan ettiği hususu, Şâtîrî birkaç şart şeklinde zikretmektedir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin mestlerle yürümenin mümkün olması diye zikrettiği şartı, Şâtîrî dört şart olarak şu şekilde zikreder: Mestlerin sağlam olması, dikişleri haricinde su geçirmemesi, iplerinin çözülmemesi ve ayakların yıkanması farz olan yerlerinin görünmemesi.

Her iki müellif, mesh müddetinin mukim için bir gün bir gece, misafir için üç gün üç gece geçerli olduğunu beyan eder. Mesh müddetinin sona ermesiyle meshin bozulacağı aşikârdır. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfahânî, mesh müddetinin sona ermesini meshin bozulmasının sebebi olarak zikrederken, Şâtîrî zikretmemektedir. Ayrıca Ebû Şücâ' el-İsfahânî, mestlerin ayaktan çıkarılmasını ve guslü gerektiren bir durumun vuku bulmasını meshin bozulmasının sebepleri arasında zikretmektedir. Şâtîrî de guslü gerektiren bir durumun vuku bulmaması şartıyla meshi caiz görür.<sup>95</sup> Dolayısıyla o bu hususta Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile müttefiktir.

Her iki müellif mesh müddetinin başlangıcını abdestin bozulmasından itibaren geçerli olduğunu kabul eder.<sup>96</sup> Bu hususta Şâfî'nin görüşünü tercih ettikleri anlaşılmaktadır.<sup>97</sup>

<sup>92</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 23; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 46.

<sup>93</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 369.

<sup>94</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 24; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 46-47.

<sup>95</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 25; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 47.

<sup>96</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 24-25; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 46.

<sup>97</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 357.

### 1.1.7. Teyemmüm

Fıkıh kitaplarının taharet bölümünde zikredilen konulardan biri de teyemmümdür. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfahânî, mestler üzerine mesh etmek konusundan sonra teyemmüm bahsine yer verir. Şâtîrî ise necaset konusundan sonra yer verir.

Her iki müellif teyemmümün şartlarını, farzlarını, sünnetlerini ve teyemmümü iptal eden durumları ele almışlardır. Şâtîrî ayrıca teyemmümün sebeplerini ve mekruhlarını da konu edinmiştir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî doğrudan teyemmümün şartlarını zikreder. Şâtîrî ise önce teyemmümün sözlük ve terim anlamını açıklar,<sup>98</sup> sonra teyemmümü gerekli kılan sebep ve şartları zikreder. Teyemmümün şartlarına ilişkin olarak da Ebû Şücâ' el-İsfahânî beş şart zikrederken, Şâtîrî on iki şart zikreder. Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin teyemmümün şartları diye zikrettiği bazı mazeretleri, Şâtîrî teyemmümün sebepleri diye ifade etmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî hastalık veya yolculuk sebebiyle bir mazeretin bulunmasını teyemmümün şartları arasında zikreder. Şâtîrî ise hastalık ve suyun bulunmamasını teyemmümün sebepleri diye ifade eder.<sup>99</sup> Bâcûrî, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin metninde geçen yolculuğu, suyun bulunmamasının nedeni olarak şerh etmiştir.<sup>100</sup> Bu durumda Şâtîrî Bâcûrî ile hemfikir olduğu gibi, dolaylı olarak Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile de hemfikir olmaktadır. Ayrıca Ebû Şücâ' el-İsfahânî, mazeret sebebiyle suyun kullanılamamasını ve su aradıktan sonra mevcut suya ihtiyaç duyulmasını da teyemmümün şartları arasında zikretmektedir. Şâtîrî ise söz konusu şartları teyemmümün sebepleri diye ifade etmektedir. Burada Ebû Şücâ' el-İsfahânî mazeret sebebiyle suyun kullanılamamasını genel bir şekilde ifade etmiştir. Şâtîrî ise korku, hastalık, yara, cebire ve su içme ihtiyacı şeklinde detaylandırarak izah etmiştir.<sup>101</sup> Benzer ifadeler *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî* adlı eserde görülmektedir.<sup>102</sup> Şâtîrî'nin bu hususu detaylı bir şekilde izah etmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Zira günümüzde bu tür ruhsatların bilinmemesi

<sup>98</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 59.

<sup>99</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 26; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 59.

<sup>100</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 254.

<sup>101</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 26; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 59-60.

<sup>102</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 258.

sebebiyle namaz kılmayı erteleyenler olduğu gibi, abdest almakta direterek sağlığını tehlikeye atanlar da vardır.

Her iki müellif toprağın temiz olmasını, un, kireç vb. bir şeyle karışık olmamasını şart koşar. Ebû Şücâ' el-İsfahânî toprağın tozlu olması gerektiğini de ilave eder.<sup>103</sup> Onun bu hususta Şâfiî'nin görüşüne dayandığı anlaşılmaktadır.<sup>104</sup> Ayrıca o, kumlu toprakla teyemmüm etmenin caiz olmadığını ifade eder.<sup>105</sup> Bu hususta Mâverdî'nin görüşünü tercih ettiği söylenebilir.<sup>106</sup>

Şâtirî, teyemmümün şartları ile ilgili olarak teyemmümden önce kibleyi tespit etmek için içtihat etmek, her namaz için ayrı ayrı teyemmüm etmek gibi birtakım şartlar zikreder.<sup>107</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin bu tür şartlara yer vermemesi, onun yaşadığı dönemde bu tür şartların yaygın olarak bilinmesinden kaynaklandığını göstermektedir. Zira o dönemde yolculuk at, deve gibi binek hayvanlarıyla sağlanırdı. Dolayısıyla suyun bulunduğu alanlara ulaşmak zaman alırdı. Bu sebeple teyemmümün şartlarının o günün Müslümanları tarafından iyi bilinmesini zorunlu kılmaktaydı. Ayrıca dini hassasiyetlerinden ötürü de bu tür şartları bildikleri düşünülebilir. Günümüzde ise gerek dini hassasiyetin zayıflaması gerekse teyemmümü gerektiren şartların nadiren vuku bulması hasebiyle –ihtiyaç duyulmadığı müddetçe- öğrenme yoluna pek gidilmemektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî cebire (sargı) ile ilgili hükümleri teyemmüm bahsinin bir alt konusu olarak ele almıştır.<sup>108</sup> Şâtirî ise teyemmümün sebeplerinden birinin cebire olduğunu belirtmekle yetinmiş; cebire ile ilgili hükümleri konu edinmemiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi her iki müellif teyemmümün farzlarını, sünnetlerini ve teyemmümü bozan sebepleri konu edinmişlerdir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfahânî teyemmümün dört tane farzı olduğunu ifade eder. Şâtirî ise beş tane farzı olduğunu ifade eder. Niyet, yüzü ve kolları dirseklerle beraber meshetmek ve tertip olmak üzere bütün farzlarda her iki müellif müttefiktir.<sup>109</sup> Şâtirî, mezkûr şartlara

---

<sup>103</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 26-27; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 60.

<sup>104</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 50.

<sup>105</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 27.

<sup>106</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 240.

<sup>107</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 60-61.

<sup>108</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 29.

<sup>109</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 27; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 61.

ilaveten “toprağı nakletme”nin birinci farz olduğunu ifade eder. Onun bu hususta İbn Hacer el-Heytemî’nin görüşünü dikkate aldığı anlaşılmaktadır.<sup>110</sup>

Şâfiî fıkıh kaynaklarında abdestin sünnetleri farklı şekillerde zikredildiği gibi, teyemmümün sünnetleri de farklı şekillerde zikredilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî besmele, sağ kolu sol koldan önce meshetmek ve muvalât olmak üzere teyemmümün üç tane sünneti olduğunu beyan eder.<sup>111</sup> Şâtîrî ise teyemmümün pek çok sünneti olduğunu ifade ettikten sonra bir kısmını zikretmekle yetinir. O, Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin zikrettiği sünnetlere ilaveten misvak kullanmak, ellere yapışan toprağı azaltmak vb. üç sünnet daha zikreder.<sup>112</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî teyemmümü bozan üç durumdan bahseder. Şâtîrî ise teyemmümü bozan pek çok nedenin var olduğunu ifade eder. Ancak onlardan bir kısmını zikretmekle yetinir.

Her iki müellifin ifadeleri arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî “namaz vakti dışında suyun görülmesi” diye ifade eder. Şâtîrî ise “namaz dışında suyun mevcut olduğu zannına kapılmak” diye ifade eder.<sup>113</sup> Bu hususta Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin Gazzâlî’nin görüşünü,<sup>114</sup> Şâtîrî’nin ise Nevevî’nin görüşünü<sup>115</sup> tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Bu konuda her iki müellifin açıklamalarında ciddi bir farklılık bulunmamakla beraber, üslûplarının yanı sıra muhtevalarının da kısmen farklı olduğu görülmektedir. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî bu konuyu icmali bir şekilde izah ederken, Şâtîrî tafsili bir şekilde izah etmiştir. Sözelimi, Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî namaz dışında suyun görülmesini tek bir cümleyle ifade etmiştir. Şâtîrî ise namaz dışında suyun var olduğu zannına kapılmak, suyun mevcut olduğunu kesin olarak bilmek, su satın alma gücüne sahip olmak şeklinde birkaç cümleyle ifade etmiştir. Yine yukarıda belirtildiği gibi Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin teyemmümün şartları diye zikrettiği bazı mazeretleri, Şâtîrî teyemmümün sebepleri diye ifade etmiştir.

---

<sup>110</sup> Bkz. Heytemî, *a.g.e.*, s. 137.

<sup>111</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 28.

<sup>112</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 62.

<sup>113</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 28; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 62.

<sup>114</sup> Bkz. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Vasît* (thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm vd.), Dârü’s-selâm, Kahire, 1417, c. 1, s. 382.

<sup>115</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu’*, c. 2, s. 292.

### 1.1.8. Hayız

Hayız konusu fıkıh kitaplarının taharet kısmında zikredilmektedir. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî necaset babından sonra hayız konusuna yer verir, Şâtırî ise teyemmüm konusundan sonra yer verir.

Her iki müellif hayız konusunu farklı şekillerde izah etmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî konuyla ilgili bilgileri tek başlık halinde ayrı paragraflarda izah eder. Şâtırî ise adet görmenin asgari ve azami yaşı, iki hayız arası temizlik müddeti gibi hususları birer alt başlık halinde izah eder.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî hayız, nifas ve istihaze başlığı altında her üç hâl hakkında bilgi verir. Şâtırî ise hayız başlığı altında hayız ve nifas hakkında bilgi vermekle yetinir. Yine Ebû Şücâ' el-İsfahânî hayız kanının nitelikleri hakkında bilgi verir.<sup>116</sup> Şâtırî ise bu hususu konu edinmemiştir.

Her iki müellif hayızın görüldüğü asgari yaşı 9 yıl olduğu hususunda müttefiktir. Şâtırî hayızın görüldüğü asgari yaşı kamerî aylara göre yaklaşık 9 yıl diye ifade eder.<sup>117</sup> Azami yaş hususunda ise Ebû Şücâ' el-İsfahânî herhangi bir görüş belirtmemiştir. Şâtırî ise 20 yıl diye belirtmekle beraber, sınırsız olduğunu da ifade eder.<sup>118</sup> Onun hayızın görüldüğü azami yaşı sınırsız olduğunu ifade etmesi Mâverdî'nin görüşünü tercih ettiğini göstermektedir.<sup>119</sup>

Nadir de olsa hayatı boyunca adet görmeyen kadınların mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bunun da bir sağlık sorunundan kaynaklandığı aşikârdır. Nitekim ilk adet görme yaşı ile ilgili olarak Havva Pars Ağargün, en erken yaşı 9, en üst yaş sınırının da 16-17 olarak belirtildiğini söylemektedir.<sup>120</sup> Bu durumda Şâtırî'nin azami yaş olarak belirttiği 20 yaş, tıbbi verilere aykırı düşmektedir. Çünkü 20 yaşına kadar adet görülmemesinin bir sağlık sorunundan kaynaklanması muhtemeldir, dolayısıyla doktor muayenesini gerektirir.

---

<sup>116</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 33.

<sup>117</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 35; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 63.

<sup>118</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 62.

<sup>119</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 388.

<sup>120</sup> Ağargün, Havva Pars (20 Ağustos 2018) *Kızlar Adet Görmeye Kaç Yaşında Başlar?*, 26 Nisan 2019, <https://havvaagargun.com>

Her iki müellif, iki hayız arasındaki temizlik süresinin en az 15 gün olduğunu ifade etmekle birlikte, en çoğu için sınırsız olduğunu beyan etmektedirler.<sup>121</sup> Buna ilaveten Şâtîrî, iki hayız arasındaki ortalama sürenin 24 gün veya 23 gün olduğunu ifade etmektedir.<sup>122</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise bu hususta herhangi bir görüş ortaya koymamıştır. Çünkü bu süre kadınlara göre farklılık göstermektedir. Kimi kadınlar düzenli olarak 22 günde bir adet görürken, kimisi 24 gün veya 30 günde bir adet görebilmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî hayız, nifas, cünüp ve abdestsizlik durumunda haram olan şeyler diye bir alt başlığa yer verir. Her bir durumla ilgili yapılması haram olan şeyleri de birer paragrafta izah eder. Onun, bu hususu hayız, nifas, cünüplük ve abdestsizlik durumlarına göre izah etmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Zira günlük hayatta bu hususlarla ilgili sorulara muhatap olmak kaçınılmazdır. Şâtîrî ise sadece hayız ve nifas hâllerinde yapılması haram olan şeyleri zikreder. Abdestsizlik durumunda haram olan şeyleri ise abdest konusunda izah eder.<sup>123</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, hayız ve nifas halinde yapılması haram olan şeylerle ilgili sekiz husus zikrederken, Şâtîrî on bir husus zikretmektedir. Her iki müellifin ifadeleri arasında bir takım farklılıklar mevcuttur. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî, “Kur'an okumak” diye ifade ederken, Şâtîrî “okuma kastıyla Kur'an okumak” diye ifade etmektedir.<sup>124</sup> Şâtîrî'nin bu ifadesi iki farklı şekilde anlaşılmaya müsaittir. Birincisi hayız ve nifas hallerinde okuma kastıyla Kur'an'ın okunması haram olduğuna göre, okuma kastı olmaksızın öğretme amaçlı Kur'an'ın okunması caiz görülebilir. İkincisi ise dua şeklindeki ayetlerin dua niyetiyle okunabilmesidir. Muhtemelen Şâtîrî, dua şeklinde zikredilen ayetlerin dua niyetiyle okunabileceğine işaret etmek istemiştir. Çünkü Nevevî'nin bu konuyla ilgili görüşü ikinci görüşü kuvvetlendirmektedir.<sup>125</sup> O halde Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin Mâverdî'nin görüşünü,<sup>126</sup> Şâtîrî'nin ise Nevevî'nin görüşünü tercih ettiği söylenebilir.

<sup>121</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 34; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 64.

<sup>122</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 64.

<sup>123</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 51.

<sup>124</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 35; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 65.

<sup>125</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 2, s. 162-163.

<sup>126</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 149.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî mescide girmek diye ifade eder. Şâtîrî ise mescitte durmak, kirletme korkusu durumunda mescidin içinden geçmek şeklinde izah eder.<sup>127</sup> Bu hususla ilgili Nevevî ile Bâcûrî'nin görüşü, Şâtîrî'nin görüşüne kaynaklık teşkil edecek mahiyettedir.<sup>128</sup> O halde Şâtîrî'nin Nevevî ile Bâcûrî'nin görüşünü dikkate aldığı söylenebilir.

Bu konuda her iki müellif birbirinden farklı hususlara temas etmişlerdir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, hayızlı iken cinsel ilişkide bulunmanın haram olduğunu zikreder. Şâtîrî ise hayızlı iken boşamanın haram olduğunu beyan eder.<sup>129</sup> Onun bu konuda Mâverdî'nin görüşünü tercih ettiği söylenebilir.<sup>130</sup>

Şâtîrî hayız ve nifas hâllerinde ibadet niyetiyle abdest almanın haram olduğunu beyan eder. Onun bu hususta Muhammed Zührî el-Hamrâvî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>131</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî Şâtîrî'den farklı olarak hamileliğin müddetine ilişkin görüş belirtmiştir. Bu meyanda hamileliğin asgari müddetinin altı ay, azami müddetinin dört yıl ve ortalama dokuz ay olduğunu beyan eder.<sup>132</sup>

Şâfîî fıkıh kaynaklarında hamileliğin maksimum süresi genelde dört yıl olarak geçmektedir.<sup>133</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî'nin Şâfîî mezhebi fakihlerinden olması hasebiyle mezhep imamlarının görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu görüş tıbbi verilere aykırı düşmektedir. Zira hamileliğin en uzun süresi, son görülen âdetin başlangıcından itibaren 44 haftadır. 42. haftadan sonra ceninin beyni olumsuz etkilenir. Çünkü plasenta iki hafta daha cenini beslemeye devam eder. Ondan sonra cenin açlık sıkıntısı yaşar. 43 ve 44. haftalarda ceninin ölüm riski artar. 45. haftada ceninin ana rahminde ölmemesi nadirdir. Hamileliğin asıl süresi ise yaklaşık 280

---

<sup>127</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 35; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 64-65.

<sup>128</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 2, s. 357; Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 323.

<sup>129</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 35; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 65.

<sup>130</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 10, s. 115; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 65.

<sup>131</sup> Bkz. Muhammed Zührî el-Hamrâvî, *Envârü'l-mesâlik*, Dâru'l-fikr, Beyrût, 2010, s. 45; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 65.

<sup>132</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 35.

<sup>133</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 35; Ensârî, *Fethu'l-vehhab şerhu Menheci't-tullab*, Dâru'l-fikr, Beyrût, t.y., c. 4, s. 448; Hamravî, *es-Siracü'l-vehhac 'alâ metni'l-Minhac*, Dâru'l-ma'rife, Beyrût, t.y., c. 1, s. 449.

gündür.<sup>134</sup> 280 gün, 9 ay 10 güne tekabül etmektedir ki Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin hamileliğin ortalama müddeti olarak belirttiği süredir. Bu süre geçtikten sonra doğumu gerçekleştiremeyen kadının doğumu sezaryenle gerçekleştirilir. Aksi takdirde hem ceninin hem annesinin hayatı tehlikeye girer.

## 1.2. KİTÂBU’S-SALÂT

Genelde fıkıh kitaplarında ilk olarak taharet konusu zikredilir, sonra namaz konusuna yer verilir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de taharet konusundan sonra namaz konusu zikredilir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî “Namaz Kitabı” başlığı altında farz namazlar ve vakitleri diye bir alt başlığa yer verir. Şâtîrî ise namazı tanımladıktan sonra farz namazlar ile vakitlerini zikreder. Ayrıca o, her vakit namazın farz olan rekât sayısını da belirtir.

### 1.2.1. Farz Namazlar ve Vakitleri

Şâfiî fakihler, namazların ilk vakti hakkında ittifak ettikleri halde bazı namazların son vakti hakkında kısmen de olsa ihtilaf etmişlerdir. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ve Şâtîrî de ikindi ve akşam namazının son vakti haricinde diğer namazların vakitleri hakkında ittifak etmişlerdir.

Her iki müellif, öğle namazından başlayarak diğer farz namazların ilk ve son vakti hakkında bilgi vermişlerdir.<sup>135</sup> Öğle namazıyla başlamaları Şâfiî’nin cedid/yeni görüşüne dayandıklarını göstermektedir.<sup>136</sup>

Her iki müellif, namaz vakitleri hakkında bilgi verirken birbirinden farklı ifadeler kullanmışlardır. Bilhassa Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî farklı hususlara da yer vermiştir. Bu bağlamda her iki müellif, öğle namazının son vakti hakkında her şeyin gölgesinin kendi misline ulaşmasını şart koşarken, eşyanın zeval vaktindeki gölgesini hariç tutmuşlardır. Aynı maksadı ifade etmelerine rağmen aralarında bir takım ifade farklılıkları bulunmaktadır. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî بعد ظل الزوال diye ifade ederken, Şâtîrî سوى ظل الإستواء şeklinde ifade etmiştir.<sup>137</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin kullandığı

<sup>134</sup> Seyyid Ali es-Seyyid Muhammed, *Devru’l-Karâini’t-tibbiyeti fî isbâti’l-mevârîsi ve ahkâmî’l-hudûdi’l-cüz’i’s-sânî*, Dâru’t-ta’lîmi’l-câmiî, y.y., 2020, s. 117.

<sup>135</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 37; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 66.

<sup>136</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu’*, c. 3, s. 24.

<sup>137</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 37; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 66.

ibare Mâverdî'nin “سوى ظل الزوال”<sup>138</sup> ifadesiyle örtüşmektedir. Şâtîrî'nin kullandığı ibare ise Nevevî'nin eserinde zikredilmektedir.<sup>139</sup> Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin Mâverdî'nin görüşünü, Şâtîrî'nin de Nevevî'nin görüşünü dikate aldığı anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî ikinci namazının ilk ve son vakti hakkında bilgi verir. Şâtîrî ise sadece ilk vakti hakkında bilgi verir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ikinci namazının son vaktini ihtiyari vakit ve caiz olan vakit olmak üzere ikiye ayırır.<sup>140</sup> Gazzâlî onun bu taksimine kerahet vaktini de ekleyerek ikinci vaktini üç kısma ayırır.<sup>141</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile Gazzâlî'nin ihtiyari ve caiz diye ifade ettikleri vakitler arasında bir farklılık yoktur.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî akşam namazının tek bir vakti olduğunu beyan eder. Bu vaktin güneş battıktan sonra başlayıp kişinin abdest alıp beş rekât namaz kılmasıyla sona ereceğini ifade eder. Şâtîrî ise akşam namazı vaktinin güneşin batmasıyla başlayıp kızıl şafağın kaybolmasıyla sona ereceğini savunur.<sup>142</sup> Tespit edildiği kadarıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin görüşü İmam Şâfiî'nin yeni görüşüne, Şâtîrî'nin görüşü ise İmam Şâfiî'nin eski görüşüne dayanmaktadır.<sup>143</sup>

Yatsı namazı ile sabah namazının vakti hususunda her iki eserde bir farklılık söz konusu değildir. Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî fazilet açısından her iki namaz vaktini ihtiyari vakit ve caiz vakit diye ikiye ayırmaktadır.<sup>144</sup> Yatsı namazı vaktini ikiye ayırması Cüveynî (ö. 478/1085) ile Gazzâlî'den etkilendiğini göstermektedir.<sup>145</sup>

### 1.2.2. Namazın Vacip Olmasının Şartları

Namazın farz olabilmesinin birtakım şartları vardır ve bu şartlar, Şâfiî fıkıh kaynaklarında neredeyse aynı şekilde zikredilmektedir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de namazın vacip/farz olmasının şartlarına yer verilmiştir. Ancak Ebû

<sup>138</sup> Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 16.

<sup>139</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 55.

<sup>140</sup> Bkz. Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 38.

<sup>141</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz* (thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), 1. Baskı, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrût, 2004, s. 50.

<sup>142</sup> Bkz. Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 38; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 67.

<sup>143</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 55-56.

<sup>144</sup> Bkz. Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 39.

<sup>145</sup> Bkz. Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb* (thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb), Dârü'l-minhâc, Beyrût, 2008, c. 2, s. 21-22; Gazzâlî, *el-Vasît*, s. 50.

Şücâ' el-İsfahânî namaz vakitleri konusundan sonra namazın vacip olmasının şartlarını zikreder. Şâtîrî ise namazı ertelemeye sebep olan özürler ve vakit açısından kılınması haram olan namazlar konusundan sonra zikreder.

Her iki müellif aynı şartları zikretmekle birlikte, Şâtîrî üç şart daha ilave eder. Müslüman olmak, akıllı ve baliğ olmak gibi şartlarda müttefiktirler. Bunlara ilaveten Şâtîrî, hayız ve nifastan temizlenmiş olmak, kendisine Hz. Peygamber'in davetinin ulaşması ve duyu organlarının sağlam olması şartlarını da zikreder.<sup>146</sup> Aslında kendisine Hz. Peygamber'in davetinin ulaşması ile Müslüman olmak şartları arasında ciddi bir fark yoktur. Çünkü kendisine Hz. Peygamber'in davetinin ulaştığı bir kimsenin İslâm'ı kabul etmediği sürece namaz kılması bir anlam ifade etmez. Hz. Peygamber'in davetinin kendisine ulaşmadığı halde bir kimsenin Müslüman olup namaz kılması ise mümkün görülmemektedir. Fakat Şâtîrî'nin, kendisine Hz. Peygamber'in davetinin ulaşması şartını zikretmesi -bu konuda ihtilaf olmakla birlikte- kâfirlerin de fûrû-i fıkıhla mükellef kılındıklarının kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.<sup>147</sup>

Duyu organlarının sağlam olmasından kasıt ise kör ve sağır olmamaktır.<sup>148</sup> Zira doğuştan kör ve sağır bir kimsenin İslâm dini hakkında bilgi sahibi olması imkânsızdır. Görüldüğü gibi Şâtîrî, konuları açıklarken ince ayrıntılara dikkat çekmektedir.

### 1.2.3. Namazı Ertelemeye Sebep Olan Haller

Namazı ertelemeye sebep olan hallere ilişkin olarak Şâtîrî baskı altında olmak, namazı cem etmek, unutkanlık ve uyku olmak üzere dört çeşit özür zikreder.<sup>149</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise bu konuya dair herhangi bir bilgi vermemektedir.

### 1.2.4. Namazın Sıhhat Şartları

Fıkıh kitaplarında yer verilen konulardan biri de namazın sıhhat şartlarıdır. Ancak namazın sıhhat şartları ve rükünleri gibi hususların zikredilmesindeki öncelik

<sup>146</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 40; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 68-69.

<sup>147</sup> Kâfirlere Hz. Peygamber'in daveti ulaştığı takdirde onlar namaz kılmakla yükümlü olurlar. Geniş bilgi için bkz. (Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbî el-Gırnâtî, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, y.y., t.y., c. 1, s. 18.)

<sup>148</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 69.

<sup>149</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 67-68.

sırası, her müellifin kendi kanaatine göre değişebilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, namazın vacip olmasının şartlarından sonra sünnet olan namazları konu edinir, akabinde de namazın sıhhat şartları ve rükünlerine yer verir. Şâtîrî ise önce namazın rükünlerine, sonra sıhhat şartlarına yer verir.

Şâtîrî birçok konuda olduğu gibi, namazın sıhhat şartları konusunda da fazla ayrıntılara yer verir. Bu meyanda Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî namazın dışındaki şartlarla ilgili beş şart zikreder. Şâtîrî ise Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin zikrettiği şartlara ilaveten on şart daha zikreder.

Her iki müellif, uzuvların küçük ve büyük hadesten temiz olmaları, temiz elbiseyle avretin örtülmesi, temiz bir yerde durmak, vaktin girdiğini bilmek ve istikbâli kible gibi şartlarda müttefiktirler. Ayrıca şiddetli korku durumunda ve yolculukta kılınan nafil namazlarda kibleye yönelmenin şart olmadığını beyan ederler. Ancak Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî “binek üzerinde” diye ifade ederken, Şâtîrî “mübah bir yolculukta” diye ifade etmektedir.<sup>150</sup> Her iki müellifin ifadesini Mâverdî’nin eserinde görmek mümkündür.<sup>151</sup>

Şâtîrî, Müslüman olmak şartını hem namazın vacip olmasının şartı hem sıhhat şartı olarak zikreder. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’den farklı olarak temyiz çağına ulaşmak, namazın farz olduğunu bilmek, farzı sünnet olarak kabul etmemek, -namazda-konuşmayı terk etmek, çok fiilde bulunmamak, yeme içmeyi terk etmek, vb. şartları zikreder.<sup>152</sup> Şâtîrî’nin zikrettiği bazı şartların aksini yapmak durumunda namazın bozulacağı aşikârdır. Bu sebeple onun ayrıca namazı bozan şeyleri konu edinmediği düşünülebilir. Şâtîrî’nin zikrettiği bütün şartlar Heytemî’nin eserinde daha ayrıntılı bir şekilde zikredilmektedir.<sup>153</sup>

### 1.2.5. Namazın Rükünleri

Namazın rükünleri namazın aslını ve temelini oluşturduğu içindir ki Şâfiî fıkıh kaynaklarında genelde aynı şekilde zikredilmektedir. Dolayısıyla namazın rükünlerini konu edinen Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ile Şâtîrî aynı şeyi kastettikleri halde

<sup>150</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 42-43; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 71-72.

<sup>151</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 77.

<sup>152</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 71-72.

<sup>153</sup> Bkz. Heytemî, *a.g.e.*, s. 208-227.

farklı sayı ve şekillerde ifade etmişlerdir. Bu meyanda Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî on sekiz rükün zikrederken, Şâtîrî on yedi rükün zikretmektedir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî “ayakta durmaya muktedir”<sup>154</sup> olmak diye zikrederken, Şâtîrî “farzda ayakta durmak”<sup>155</sup> diye ifade eder. Farzda ayakta durabilmenin ayakta durmaya muktedir olmayı gerektireceği açıktır.

Her iki müellif Fatiha Sûresi’nin okunmasını bir rükün kabul eder. Çünkü Şâfiîlere göre namazda Fatiha Sûresi’nin okunması farzdır. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ayrıca besmelenin Fatiha Sûresi’nden bir ayet olduğunu ilave eder.<sup>156</sup> Bu hususta Şâfiî Mezhebinin görüşüne dayandığı anlaşılmaktadır.<sup>157</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî (rükûdan sonra) kalkmak ve iyice doğrulmak (i’tidal/kavme) diye ifade eder. Şâtîrî ise iyice doğrulmak diye zikretmekle yetinir.<sup>158</sup> Çünkü rükûdan sonra iyice doğrulabilmek rükûdan kalkmayı gerektirir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, namazdan çıkış niyetini ve ilk selâmın verilmesini birer rükün olarak zikreder. Şâtîrî ise selâm vermek diye ifade etmekle yetinir.<sup>159</sup> Bu hususta Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin görüşü çoğunluğun görüşüyle, Şâtîrî’nin görüşü ise Ebû Hafs b. Vekîl’in görüşüyle örtüşmektedir.<sup>160</sup>

### 1.2.6. Namazın Sünnetleri

Namazın geçerlilik şartlarını oluşturan farzlara ilaveten yapılması uygun görülen bazı davranışlar da vardır. Mezheplere göre farklı şekillerde tasnif edilen bu davranışları, Şâfiîler namazın sünnetleri olarak eb‘âz ve hey’et şeklinde iki grupta ele alır. (Bunun sebebi de eb‘azın terk edilmesi durumunda sehiv secdesi gerektirmesi, hey’etin terk edilmesi ise sehiv secdesi gerektirmemesidir.) Şâfiî imamlardan bazıları namazın sünnetleri arasında zikredilen kunut ve teşehhütü, eb‘az diye isimlendirirken bazıları da sünnet olarak zikreder. Bu bağlamda Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, namazın sünnetlerini namaz öncesi ve namaz sonrası sünnetler olmak üzere iki kısma ayırır.

<sup>154</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 44.

<sup>155</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 69.

<sup>156</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 44.

<sup>157</sup> Bkz. Ensârî, *Esna’l-Mutâlib fî şerhi Ravdi’t-tâlib* (thk. Muhammed Muhammed Tâmer), 1. Baskı, Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrût, 2000, c.1, s. 216.

<sup>158</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 45; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 70.

<sup>159</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 47; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 70.

<sup>160</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 147.

Namaz öncesi sünnetleri ezan ve kamet, namaz sonrası sünnetleri ise ilk teşehhüd ve kunut diye açıklar.<sup>161</sup> Daha sonra namazın hey'etlerinin on beş tane olduğunu belirtir. Hey'et diye açıkladığı hususları, Şâtîrî sünnet diye ifade eder ve namazın pek çok sünneti olduğunu belirtir; ancak onlardan bir kısmını zikretmekle yetindiğini ifade eder. Namazın eb'azını da müstakil olarak ele alır.

Her iki müellif, ihram tekbiri alırken elleri kaldırmak, rükû'a varırken ve rükû'dan kalkarken elleri kaldırmak, iftitah duası okumak gibi aynı sünnetleri zikreder. Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî iftitah duasını التوجه diye ifade ederken, Şâtîrî دعاء الإستفتاح diye ifade etmektedir.<sup>162</sup>

Her iki müellif birbirinden farklı sünnetleri de zikretmişlerdir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfahânî sağ eli sol elin üzerine koymak, teşehhütte her iki eli baldırların üzerine koymak vb. sünnetleri zikreder. Şâtîrî ise ilk oturuştan kalkarken elleri kaldırmak, namazda secde yerine bakmak, rükûda iki elin içini diz kapaklarının üzerine koymak vb. sünnetleri zikreder.<sup>163</sup>

Namazın eb'azına gelince Şâtîrî, namazın yirmi tane eb'azı olduğunu belirtir ve -iyi anlaşılması için- oldukça detaylandırır.<sup>164</sup> Oysaki onun zikrettiği hususları kunut duası okumak, ilk tahiyatta oturmak ve son tahiyatta Hz. Peygamber'e ve âline salât okumak şeklinde özetlemek mümkündür.

Görüldüğü gibi Ebû Şücâ' el-İsfahânî, Şâtîrî'nin eb'az diye zikrettiği kunut ve teşehhüdü, namaz sonrası sünnetler diye ifade etmiştir. Dolayısıyla her iki müellif kunut ve teşehhüdü zikrettikleri halde farklı şekillerde adlandırmışlardır.

### 1.2.7. Kadının Namazdaki Durumu

Kadının namazdaki bazı durumları erkeğin durumundan farklıdır. Söz konusu durumları izah etmek için Ebû Şücâ' el-İsfahânî namazın sünnetlerinden sonra kadının namazdaki durumunu konu edinir. Kadının namaz kılarken rükû ve secdelerde karnını baldırlarına yapıştırması, sesini alçaltması, tesfik etmesi (uyarı için sağ elinin içini sol eline vurmak), el ve yüz dışında tüm vücudunun avret olması

<sup>161</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 48.

<sup>162</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 49; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 74.

<sup>163</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 49-50; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 74-75.

<sup>164</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 73.

gibi beş yerde erkeğe muhalefet ettiğini beyan eder.<sup>165</sup> Şâtîrî ise eserinde bu konuya yer vermemiştir.

### 1.2.8. Namazı Bozan Şeyler

Abdest, oruç, hac gibi ibadetleri bozan sebepler olduğu gibi namazı da bozan birtakım sebepler vardır. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfahânî namazda kasıtlı konuşmak, ameli kesir, niyetin değişmesi, avretin açılması vb. gibi namazı bozan on bir tane sebep zikreder.<sup>166</sup> Ele aldığı konuları ayrıntılı bir şekilde izah eden Şâtîrî'nin namazı bozan şeyleri konu edinmemesi enteresandır. Ancak namazın sıhhat şartlarını açıklarken namazı bozan şeylerin aksini ifade eden birtakım şartlara yer vermiştir.<sup>167</sup>

### 1.2.9. Namazın Mekruhları

Namazı bozmadığı halde namazda yapılması hoş karşılanmayan birtakım davranışlar vardır ki namazın mekruhları olarak adlandırılmaktadır. Namazın mekruhları bilhassa ilmihâl kitaplarında ayrıntılı bir şekilde izah edilmektedir.

Şâtîrî, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'den farklı olarak namazın sünnetlerinden sonra namazın mekruhlarına yer verir. Namazın pek çok mekruhu olduğunu; ancak bir kısmını zikretmekle yetindiğini ifade eder. Gizli okunması gereken yerde sesli, sesli okunması gereken yerde gizli okumak, acele ile namaz kılmak, namazda ihtiyaç olmaksızın sağa sola bakmak vb. gibi altı tane mekruh davranıştan bahseder.<sup>168</sup> Namazda ihtiyaç olmaksızın sağa sola bakmanın mekruh olduğu hususunda Nevevî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>169</sup>

### 1.2.10. Namaz Rekâtlarının Sayısı

Farz namazların rekât sayısı hususunda mezhepler arasında bir ihtilaf bulunmadığı gibi mukayeseye konu olan her iki eserde de bir ihtilaf yoktur.

Her iki eserde farz namazlar ile revâtip sünnetler birbirinden ayrı zikredilmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, namazı bozan şeylerden sonra namazların

---

<sup>165</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 51-52.

<sup>166</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 52-53.

<sup>167</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 72.

<sup>168</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 65-66.

<sup>169</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 95.

rekât sayısını konu edinir. Şâtîrî ise namazların rekât sayısını farz namazlar ile vakitleri içerisinde zikreder.<sup>170</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî Şâtîrî'den farklı olarak secde, tekbir, teşehhüd, selâm, tesbihat ve rükün sayılarını da zikreder.<sup>171</sup>

### 1.2.11. Sehv Secdesi

Sehv secdesi, fıkıh kitaplarında namaz konusuna tabi olarak zikredilir. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfahânî namaz rekâtlarının sayısı konusundan sonra sehv secdesine yer verir. Şâtîrî ise namazın mekruhları konusundan sonra sehv secdesine yer verir.

Her iki müellif sehv secdesinin sünnet olduğunu beyan eder ve selamdan önce yapılan secde diye ifade eder.<sup>172</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî sehv secdesinin sayısını belirtmezken, Şâtîrî iki secde olduğunu ifade eder.<sup>173</sup>

Her iki müellif sehv secdesini gerektiren durumları farklı şekillerde beyan etmektedirler. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfahânî namazda terk edilen fiilleri farz, sünnet ve hey'et olmak üzere üçe ayırır. Sehv secdesinin farzın yerine geçmediğini vurgular. Ancak "kişi henüz namazdayken eksik kıldığını hatırlarsa ve çok zaman geçmemişse farzı yerine getirir, geri kalan kısmı da kıldıktan sonra sehv secdesi yapar."<sup>174</sup> diye beyan eder. Ayrıca hey'etin, sehv secdesi gerektirmediğini ifade eder. Şâtîrî ise namazın eb'azından birinin terk edilmesi, namazı bozan bir şeyin sehven yapılması gibi sehv secdesi gerektiren dört sebepten bahseder.<sup>175</sup> Onun zikrettiği sebepler Nevevî'nin eserinde daha ayrıntılı bir şekilde izah edilmektedir.<sup>176</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin sehv secdesiyle ilgili açıklamaları icmalidir. Bu durum namazın farz, sünnet ve hey'etlerini ayırt edemeyen bir kimse için müşkil bir durum arz etmektedir. Şâtîrî'nin açıklamaları ise tafsilidir. Diğer bir deyişle, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin açıklamalarına oranla biraz daha açıklayıcıdır. Dolayısıyla konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

<sup>170</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 66-67.

<sup>171</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 54.

<sup>172</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 56; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 76.

<sup>173</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 76.

<sup>174</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 55-56.

<sup>175</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 76.

<sup>176</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 101.

### 1.2.12. Namaz Kılmanın Mekruh Olduğu Vakitler

Ebû Şücâ' el-İsfahânî sehiv secdesinden sonra namaz kılmanın mekruh olduğu vakitler konusuna yer verir. Şâtîrî ise namazın ertelenmesine sebep olan haller konusundan sonra yer verir; ancak vakit açısından haram olan namazlar diye ifade eder.

Şâfiî fıkıh kaynaklarında kerahet vakitleri genelde beş vakit olarak zikredilir. Bu hususta Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile Şâtîrî müttefiktir; lakin o vakitlerde kılınan namazların hükmü bakımından ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî sebebi olan namaz dışında, beş vakitte namaz kılmanın mekruh olduğunu belirtir.<sup>177</sup> Bu hususta Gazzâlî ile görüş birliği içindedir.<sup>178</sup> Şâtîrî ise Mekke dışında sebepsiz ya da müteahhir bir sebebi olmaksızın beş vakitte namaz kılmanın haram olduğunu ifade eder. Ayrıca güneşin tam tepede iken namaz kılınmayacağını ifade etmekle birlikte Cuma gününü istisna eder.<sup>179</sup> Şâtîrî bu konuda Râfiî (ö. 623/1226) ile görüş birliği içerisindedir. Râfiî mezkûr görüşün en sahih görüş olduğunu ifade etmektedir.<sup>180</sup>

### 1.2.13. Tilavet ve Şükür Secdesi

Tilavet secdesi, Şâfiîlere göre sünnettir.<sup>181</sup> Bu sebeple Şâtîrî gerek namazda gerekse namaz dışında tilavet secdesinin sünnet olduğunu belirtir. Kur'an-ı Kerim'de 14 yerde tilavet secdesi geçtiğini ifade eder ve Sâd sûresindeki secdenin şükür secdesi olduğunu beyan eder.<sup>182</sup>

Şâfiîlere göre tilavet secdesi gibi şükür secdesi de sünnettir.<sup>183</sup> Dolayısıyla Şâtîrî nimetin meydana gelmesi ve şerrin def edilmesi gibi durumlarda şükür secdesi yapılmasının sünnet olduğunu ifade eder.<sup>184</sup> Şâtîrî'nin zikrettiği sebepler Râfiî'nin

<sup>177</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 57.

<sup>178</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 52; Gazzî, *a.g.e.*, s. 57.

<sup>179</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 68.

<sup>180</sup> Bkz. Ebû'l-Kasım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim er-Râfiî, *el-Muharrer fi fıkhi'l-İmâm Şâfiî* (thk. Ebû Yakûb Neşet b. Kemâl el-Mısırî), Dâru's-selâm, Kâhire, 2013, s. 167-168; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 68.

<sup>181</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 4, s. 61.

<sup>182</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 77.

<sup>183</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 4, s. 68.

<sup>184</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 77-78.

eserinde de görülmektedir.<sup>185</sup> Şâtîrî tilavet ve şükür secdesinin hükmünü belirttiği halde keyfiyetine dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise her iki secde çeşidini konu edinmemiştir.

#### 1.2.14. Nafile Namazlar

Nafile namazlar, şeriatın talep edip de farz kılmadığı namazlar<sup>186</sup> diye bilinir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî sünnet namazları, namazın vacip olmasının şartları konusunun bir alt başlığı olarak ele alır ve beş çeşit sünnet namazından bahseder. Söz konusu namazları; bayram namazları, her iki küsuf namazı, istiska ve farzlara tabi olan sünnetler diye beyan eder. Farzlara tabi olmayan müekked nafile sünnetleri ise gece namazı, duha ve teravih namazı şeklinde beyan eder. Şâtîrî ise yukarıda geçtiği gibi önce nafile namazları tarif eder, sonra şu namazları fazilet sırasına göre zikrettiğini ifade eder: Bayram namazları, husûf ve küsûf namazı, istiska, vitir, revatip sünnetler, teravih, duha, tahiyetü'l-mescid ve abdestin sünneti.<sup>187</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî tahiyetü'l-mescid ve abdestin sünnetini konu edinmemiştir. Şâtîrî ise gece namazını konu edinmemiştir. Şâtîrî teravih, duha, tahiyetü'l-mescid ve abdestin sünnetini/namazını kısaca izah etmekle yetinmiştir.<sup>188</sup>

##### 1.2.14.1. Bayram Namazları

Bayram namazları mezheplere göre farklı hükümler alır. Örneğin Hanefilere göre vacip iken Şâfiîlere göre sünnettir.<sup>189</sup> Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî bayram namazlarının müekked sünnet olduğunu belirtir.<sup>190</sup> Şâtîrî ise hüküm belirtmemiştir. Çünkü nafile namazların farz dışında yapılması talep edilen namazlar olduğunu ifade etmiş ve bayram namazlarını da bu bağlamda zikretmiştir.

Her iki müellif, bayram namazı tekbirlerini aynı sayıda zikrettikleri halde farklı şekilde ifade etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî, ilk rekâta ihram tekbiri dışında yedi tekbir, ikinci rekâta ise kıyam tekbiri haricinde beş tekbir alınacağını

<sup>185</sup> Bkz. Râfiî, *a.g.e.*, s. 215-216.

<sup>186</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 78.

<sup>187</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 40-41; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 78.

<sup>188</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 81-82.

<sup>189</sup> Bkz. İbrahim b. Ali b. Yûsuf Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm Şâfiî*, y.y., Beyrût, t.y., c. 1, s. 118.

<sup>190</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 65.

beyan eder.<sup>191</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin bu açıklamasında bir kapalılık söz konusudur. Tekbir sayısını belirtmesine rağmen hangi aralıklarda bu tekbirlerin alınacağını açıklamamıştır. Bu durum bayram namazını ilk kez kılmak isteyen bir kimse için güçlük teşkil etmektedir. Şâtîrî ise ilk rekâta istiftah ile euzü-besmele arasında yedi tekbir, ikinci rekâta euzü-besmeleden önce beş tekbir alınacağını beyan eder.<sup>192</sup> Şâtîrî’nin ayrıntılı bir şekilde açıklaması zamanın getirdiği ihtiyaçtan kaynaklandığını göstermektedir.

Her iki müellif birbirinden farklı hususları da zikretmişlerdir. Bu bağlamda Şâtîrî, bayram namazının vakti (güneşin doğuşu ile zeval vakti arası) hakkında bilgi verir. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ise teşrik tekbirleri hakkında bilgi verir.<sup>193</sup>

#### **1.2.14.2. Husûf ve Kûsûf Namazı**

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ile Şâtîrî, husûf ve kûsûf namazını ay ve güneş tutulması sonucu kılınan iki rekât namaz olarak tarif etmektedirler.

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, husûf ve kûsûf namazının müekked sünnet olduğunu belirtir ve vakti geçtiği takdirde kaza edilemeyeceğini ifade eder.<sup>194</sup> Şâtîrî ise husûf ve kûsûf namazının hükmünü belirtmemektedir.

Her iki müellif husûf ve kûsûf namazının keyfiyetini aynı şekilde zikretmekle beraber, Şâtîrî biraz daha detaylandırmaktadır. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî mezkûr namazların kılınışını tek bir şekilde izah eder. Şâtîrî ise üç farklı şekilde kılınabileceğini beyan eder. En kısa şekliyle sabah namazının sünneti gibi kılınabileceği gibi, uzatmadan iki kıyam ve iki rükû artırmak yahut uzatarak iki kıyam ve iki rükû artırmak suretiyle de kılınabileceğini ifade eder.<sup>195</sup>

#### **1.2.14.3. İstiskâ Namazı**

İstiskâ namazını (yağmur duası namazı) Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî detaylı bir şekilde izah ederken, Şâtîrî kısaca izah etmekle yetinmiştir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, yağmur namazının sünnet olduğunu belirtir. Namaz öncesinde tevbe etmek,

<sup>191</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 65.

<sup>192</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 78-79.

<sup>193</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 66; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 79.

<sup>194</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 66.

<sup>195</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 66-67; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 79.

sadaka vermek, üç gün oruç tutmak gibi uyulması gereken adabı ve namazın keyfiyetini açıklar.<sup>196</sup> Ayrıca yağmur duasını da zikreder.<sup>197</sup>

Her iki müellife göre istiskâ namazı, bayram namazı gibi kılınan iki rekât namazdır. Ebû Şücâ' el-İsfahânî namazdan sonra hutbe okunmasını uygun görür. Şâtîrî ise namaz öncesi veya sonrasında bayram hutbesi gibi iki hutbe okunmasının faziletli olduğunu ifade eder. Ancak bu iki hutbede tekbir yerine istiğfar edilmesi gerektiğini belirtir.<sup>198</sup> Onun bu hususta Gazzâlî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>199</sup>

#### 1.2.14.4. Korku Namazı

Şâfiî fıkıh kaynaklarında korku halinde namazın farklı şekillerde kılınabileceği beyan edilir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî de korku halinde namazın üç farklı şekilde kılınabileceğini beyan eder: "Düşmanın kible ciheti dışında bulunup azınlıkta olması durumunda imam, halkı iki saf halinde dizer. Bir saf düşmana karşı durup nöbet tutarken, diğer saf imamın arkasında namaza durur..."<sup>200</sup> şeklinde izah eder. Gazzâlî'nin eserinde de korku halinde namaz kılmanın şekilleri aynı şekilde zikredilir.<sup>201</sup> Fazilet sırasına göre nafîle namazları konu edinen Şâtîrî, korku halinde kılınan namazı konu edinmemiştir.

#### 1.2.14.5. Vitir Namazı

Şâfiî mezhebine göre vitir namazı, bir rekât kılınabileceği gibi on bir rekât da kılınabilir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfahânî, vitir namazını namaza tabi sünnetler arasında zikreder ve yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namazdan bir rekâtın vitir olduğunu belirtir. Şâtîrî ise vitir namazını müstakil olarak ele alır ve vitir namazının bir rekât kılınabileceği gibi, on bir rekât da kılınabileceğini ifade eder.<sup>202</sup> Her iki müellifin Mâverdî'nin görüşüne dayanarak kendi görüşlerini belirttikleri anlaşılmaktadır.<sup>203</sup>

<sup>196</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 68.

<sup>197</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 68-70.

<sup>198</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 68-69; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 80.

<sup>199</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 85.

<sup>200</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 70-71.

<sup>201</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 79-80.

<sup>202</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 41; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 80.

<sup>203</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 293.

#### 1.2.14.6. Revatip Sünnetler

Revatib sünnetler Şâfiî fıkıh kaynaklarında farklı sayı ve şekillerde zikredilir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfahânî -her hangi bir ayrıma tabi tutmadan- revatip sünnetlerin on yedi rekât olduğunu belirtir. Şâtirî ise revatip sünnetleri müekked ve gayri müekked sünnet diye ikiye ayırır. Müekked sünnetlerin on, gayri müekked sünnetlerin ise on iki rekât olduğunu belirtir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî öğle namazından önce dört rekât, sonrasında iki rekât olmak üzere toplam altı rekât sünnetten bahseder. Şâtirî ise öğle namazı öncesinde ve sonrasında ikişer rekât müekked sünnet ve ikişer rekât gayri müekked sünnet olmak üzere toplam sekiz rekât sünnetten bahseder.<sup>204</sup> Ayrıca akşam ve yatsı namazından önce ikişer rekât gayri müekked sünnetten bahseder ki<sup>205</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî bu sünnetleri zikretmemiştir.

Şâtirî, yatsı namazından önce kılınan iki rekât gayri müekked sünnet dışındaki diğer bütün sünnetlerde Râfiî ve Erdebilî ile müttefiktir.<sup>206</sup> Yatsı namazından önce kılınan iki rekât namaz hususunda da Ensârî ile müttefiktir.<sup>207</sup>

Her iki müellif, yatsı namazından sonra kılınan iki rekât namazdan bahseder; ancak farklı şekillerde ifade ederler. Yukarıda belirtildiği gibi Ebû Şücâ' el-İsfahânî, yatsı namazından sonra sünnet olarak kılınan üç rekât namazın bir rekâtını vitir diye adlandırır. Bu durumda mezkûr namazın ilk iki rekâtını, yatsı namazının sünneti olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Şâtirî ise yatsı namazından sonra kılınan iki rekât namazı müekked sünnet diye adlandırır.<sup>208</sup>

#### 1.2.15. Namazların Cemaatle Kılınması

Farz veya sünnet namazların cemaatle kılınmasının hükmü hakkında Şâfiî fakihler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfahânî namazların cemaatle kılınmasının müekked sünnet olduğunu belirtir. Şâtirî ise çeşidine göre namazların cemaatle kılınmasının altı farklı hüküm taşıdığını belirtir. O, bu perspektiften yola çıkarak cuma namazının cemaatle kılınmasının farz-ı ayn;

<sup>204</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 41; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 80.

<sup>205</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 81.

<sup>206</sup> Bkz. Râfiî, *a.g.e.*, s. 217-218; Erdebilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 161.

<sup>207</sup> Bkz. Ensârî, *Esna'l-Mutâlib fi şerhi Ravdi't-tâlib*, c.1, s. 202.

<sup>208</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 41; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 80.

hür, mukim bir erkeğin cemaatle namaz kılmasının farz-ı kifaye, cenaze namazının cemaatle kılınmasının ise sünnet olduğunu beyan eder.<sup>209</sup> Mâverdî bu konuda farklı görüşler nakletmektedir. Naklettiği görüşler, Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ile Şâtırî’nin görüşlerine kaynaklık teşkil edecek mahiyettedir.<sup>210</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî namazın cemaatle kılınmasının bir takım şartlarını zikretmekle yetinmiştir. Şâtırî ise namazın cemaatle kılınmasını engelleyen sebepleri, namazın cemaatle kılınmasının şartlarını, sünnetlerini ve mekruhlarını da birer alt başlık halinde izah etmiştir.

### 1.2.15.1. Namazın Cemaatle Kılınmasının Şartları

Namazın cemaatle kılınmasının birtakım şartları vardır ve bu şartlar Şâfî fakihlere göre farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî sayı belirtmeksizin birkaç şart zikrederken, Şâtırî on üç tane şart zikretmektedir.

Her iki müellifin müttelik olduğu şartlar olduğu gibi, ihtilaf ettikleri ve birbirinden farklı zikrettikleri şartlar da mevcuttur. Şöyle ki: “Erkek kadına uyararak namaz kılamaz.”<sup>211</sup> şartını her iki müellif de zikretmektedir. Şâtırî mezkûr şarta ilaveten eşcinsel birinin bir kadına veya bir eşcinselle uyararak namaz kılamayacağını ifade eder. Bu hususta Nevevî’nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>212</sup>

“Namaz kılınan mekânda cemaat imamın önüne geçemez.”<sup>213</sup> şartına, Şâtırî “korku olmaksızın” ibaresini ilave etmiştir. “Zaruretler haramı mübah kılar” kaidesi gereğince korku durumunda zaruret söz konusudur. Dolayısıyla cemaatin imamın önüne geçmesi zorunluluktan kaynaklandığı için caiz görülebilir.

“Me’mum, mescidin dışında da olsa imama yakın durmalı ve imamın namazından haberdar olmalıdır.” şartına ilaveten, Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî imam ile me’mum arasında perde bulunmaması gerektiğini şart koşar. O, bu hususta Gazzâlî ile görüş birliği içindedir.<sup>214</sup> Şâtırî ise mezkûr şarta ilaveten, imam ile me’mum

<sup>209</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 57; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 83.

<sup>210</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 297.

<sup>211</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 58; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 84.

<sup>212</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, s. 124.

<sup>213</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 58; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 84.

<sup>214</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vasît*, c. 2, s. 234; Gazzî, *a.g.e.*, s. 59.

arasındaki mesafenin yaklaşık 300 zira‘ olabileceğini ifade eder. Bu hususta Mâverdi’nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>215</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, Şâtîrî’den farklı olarak imamın imametliğe niyet etmesinin gerekmediğini, hür kimsenin köleye, baliğ kimsenin de mümeyyiz bir çocuğa tâbi olup namaz kılmasının caiz olduğunu belirtir. Şâtîrî ise Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’den farklı olarak yedi şart zikreder. Söz konusu şartları; me’um imamın kıldığı namazın batıl olduğunu bilmemeli, imam me’um olmamalı, aynı namaza niyet edilmeli vb. şeklinde izah eder.<sup>216</sup> Her iki müellifin birbirinden farklı zikrettikleri şartların genelde bilinen şartlar olduğu görülmektedir.

### 1.2.15.2. Namazın Cemaatle Kılınmasını Engelleyen Sebepler

Fıkıh kitaplarında namazın cemaatle kılınmasını engelleyen birtakım sebeplerden bahsedilir. Şâtîrî bu hususta hastalık, can ve mal korkusu, havanın şiddetli sıcak veya soğuk olması gibi birkaç sebep zikretmekle yetinmektedir.<sup>217</sup> Aynı sebeplerin Nevevî’nin eserinde daha ayrıntılı bir şekilde izah edildiğini görmek mümkündür.<sup>218</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî namazın cemaatle kılınmasını engelleyen mezkûr sebeplere yer vermemiştir.

### 1.2.15.3. Namazın Cemaatle Kılınmasının Sünnetleri ve Mekruhları

Şâtîrî, namazın cemaatle kılınmasının pek çok sünneti ve mekruhu olduğunu ifade eder; ancak bir kısmını zikretmekle yetinir. Safların düzgün olması, imamın tekbirleri açıktan okuması vb. sünnetleri zikreder.<sup>219</sup> Bunun yanı sıra safların düzenini bozmak, fasık veya bidat sahibi bir kimseye tâbi olarak namaz kılmak, safta tek başına durmak gibi mekruhları da zikreder.<sup>220</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, namazın cemaatle kılınmasının sünnetlerini ve mekruhlarını konu edinmemiştir. Bu da onun yaşadığı dönemde bu tür hususların iyi bilinmesinden kaynaklandığını göstermektedir.

<sup>215</sup> Bkz. Mâverdi, *a.g.e.*, c. 2, s. 344; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 85.

<sup>216</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 58; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 84-85.

<sup>217</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 83-84.

<sup>218</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, s. 122-123.

<sup>219</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 86.

<sup>220</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 86.

### 1.2.16. Namazları Kasr ve Cem Etmek

Fıkıh kaynaklarında namazların kasr ve cem edilebilmesinin birtakım şartları zikredilir. Söz konusu şartları beyan etmek üzere Ebû Şücâ' el-İsfahânî, namazları kasr ve cem etmek başlığı altında yolculuk ve yağmur sebebiyle namazları cem etmek konusunu ele alır. Şâtîrî ise önce yolculuk sebebiyle namazları kasr ve cem etmek, yağmur ve hastalık sebebiyle namazları cem etmek diye bir ana başlığa yer verir, sonra namazları kasr ve cem etmenin sebeplerini birer alt başlık halinde izah eder.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî yolcunun dört rekâtlı namazları kasr ederek kılmasının beş şartla, Şâtîrî ise on bir şartla caiz olduğunu belirtir. Her iki müellifin müttelik olduğu şartlarda bir takım ifade farklılıkları bulunmaktadır. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî “yolculuğun günah işlemek kastıyla olmaması”<sup>221</sup> diye ifade eder. Şâtîrî ise “yolculuğun mübah olması”<sup>222</sup> şeklinde ifade eder.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî yolculuk mesafesinin 16 fersah olması gerektiğini şart koşar. Şâtîrî ise yolculuk mesafesinin iki konak olması gerektiğini şart koşar.<sup>223</sup> O, bu hususu Nevevî ile aynı şekilde ifade etmektedir.<sup>224</sup> Aslında Ebû Şücâ' el-İsfahânî ile Şâtîrî'nin kastettikleri mesafe eşittir. Çünkü bir fersah üç mildir (5544 m).<sup>225</sup> Bir fersah üç mil olduğuna göre 16 fersah 48 mil olur. Bir merhale (konak) de 24 mildir.<sup>226</sup> Dolayısıyla iki merhale 48 mile tekabül eder.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî tahrim tekbiriyle birlikte (مع الإحرام) namazın kısaltılmasına niyet etmek gerektiğini belirtir.<sup>227</sup> Aynı görüşü, Mâverdî İmam Şâfî' den nakletmiştir.<sup>228</sup> Şâtîrî ise tahrim tekbiri esnasında (عند الإحرام) niyet edilmesi gerektiğini savunur. O bu hususu Zekeriyâ el-Ensârî ile aynı şekilde ifade etmiştir.<sup>229</sup> Bu durumda hem Ebû Şücâ' el-İsfahânî hem Şâtîrî'nin kendilerinden önceki fakihlerin ifadelerini tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

<sup>221</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 59.

<sup>222</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 87.

<sup>223</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 60; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 87.

<sup>224</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 4, s. 324.

<sup>225</sup> Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 141.

<sup>226</sup> Bkz. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 363.

<sup>227</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 60.

<sup>228</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 377.

<sup>229</sup> Bkz. Ensârî, *Esna'l-Mutâlib fi şerhi Ravdi't-tâlib*, c.1, s. 241; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 87.

Şâtîrî Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’den farklı olarak, yolcunun namazın kasr olarak kılınmasının caiz olduğunu bilmesi, gidilecek yerin belli olması, (şehri çevreleyen) surların veya yerleşim yerinin geçilmesi vb. gibi birkaç şart zikreder.<sup>230</sup> Şâtîrî, yerleşim yerinin geçilmesini yolculuğun başlangıcı için yeterli görmektedir. Şâtîrî’nin bu görüşüne binaen günümüzde büyük şehirlerin yerleşim alanlarının genişlemesi hasebiyle şehrin belediye sınırları, seferiliğin başlangıç noktası kabul edilebilir.

Şâtîrî namazların cem edilmesiyle ilgili birtakım şartlara yer verir. Cem-i takdim ile ilgili altı şart, cem-i te’hire mahsus ise iki şart zikreder. O, cem-i takdimle ilgili olarak önce ilk namazın kılınması, ilk namazın kılınması esnasında ikinci namazın kılınmasına dair niyet edilmesi, her iki namazın peş peşe kılınması vb. gibi şartları zikreder.<sup>231</sup> Aynı şartlar *Hâşiyetu’l-İmâm Bâcûrî* adlı eserde de zikredilmektedir.<sup>232</sup> Cem-i te’hir ile ilgili şartları ise ilk namazın vakti çıkmadan evvel namazların bir arada kılınmasına niyet edilmesi ve ikinci namazın kılınmasına dek yolculuğun devam etmesi şeklinde izah eder.<sup>233</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî söz konusu şartları zikretmemiştir.

Her iki müellif yağmur sebebiyle namazların sadece cem-i takdim şeklinde kılınmasının caiz olduğunu belirtir. Şâtîrî, buna ilaveten ilk tekbir alınıncaya dek yağmurun yağmaya devam etmesi gerektiğini vurgular. Yağmur sebebiyle namazların cem-i takdim şeklinde kılınması zaruretten kaynaklanan bir ruhsattır. Dolayısıyla yağmurun kesilmesiyle zaruretin ortadan kalkacağı açıktır.

Şâtîrî hastalık sebebiyle namazların cem edilmesinin Nevevî ve onun dışındaki fakihlere göre caiz olduğunu belirtir.<sup>234</sup> Bu hususta kendi görüşüne yer vermemesi Nevevî’nin görüşünü tercih ettiğini göstermektedir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise hastalık nedeniyle namazların cem edilmesini konu edinmemiştir.

---

<sup>230</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 87-88.

<sup>231</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 88-89.

<sup>232</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 559-561.

<sup>233</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 89.

<sup>234</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 90.

### 1.2.17. Cuma Namazı

Kendine özgü şartları, farz ve sünnetleri olan cuma namazına ilişkin bilgilere mukayeseye konu olan her iki eserde genişçe yer verilmiştir. Ancak her iki müellifin üslûp ve metodunun farklı olması, bu konuyu farklı şekillerde izah etmelerine yol açmıştır. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî cuma namazının vacip ve sahih olmasının şartlarını, farzlarını ve hey'etlerini birer paragraf halinde izah eder. Şâtîrî ise cuma namazının vacip ve sahih olmasının şartlarını, iki hutbenin rükünlerini, şartlarını ve cuma namazının sünnetlerini birer alt başlık halinde ele alır.

Cuma namazının vacip olmasının şartları hususunda her iki müellif müttefiktir.<sup>235</sup> Çünkü cuma namazı mükellef, hür, sağlıklı, mukim her Müslüman erkeğe farzdır.

Cuma namazının sıhhat şartları hususunda Ebû Şücâ' el-İsfehânî üç şart zikreder. Şâtîrî ise Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği şartlara ilaveten üç şart daha zikreder. Her iki müellif, mukim olan kırk erkeğin bulunması ve öğle vaktinde cuma namazının kılınması noktasında müttefiktir.<sup>236</sup> Ancak mukim ifadesini, Ebû Şücâ' el-İsfehânî "ikamet mahalının köy veya şehir olması"<sup>237</sup> şeklinde zikreder. Şâtîrî ise "belediye sınırları içerisinde"<sup>238</sup> diye zikreder.

Şâtîrî aynı yerleşim yerinde cuma namazı kılınan iki farklı yerde aynı anda namaza başlanmasını şart koşar. Şâtîrî'nin bu görüşü, günümüzde ihtiyaca binaen şehirdeki bütün camilerde cuma namazı kılınmasına imkân tanımaktadır. Şâtîrînin bu hususta Nevevî'nin görüşünü esas aldığı anlaşılmaktadır.<sup>239</sup>

Şâtîrî ilk rekâtın cemaatle kılınmasını cuma namazının sıhhat şartı olarak zikreder.<sup>240</sup> *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî*'de camaatin en az kırk kişiden müteşekkil olması, ilk rekât için şart koşulmaktadır.<sup>241</sup> Buradan kişinin, ikinci rekâtı 1-2 kişiyle kılması durumunda bile kıldığı cuma namazının sahih olduğu anlaşılmaktadır. Ebû

<sup>235</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 62; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 91.

<sup>236</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 62; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 91-92.

<sup>237</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 62.

<sup>238</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 91.

<sup>239</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 143; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 92.

<sup>240</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 91-92.

<sup>241</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 1, s. 577.

Şücâ' el-İsfehânî ise iki rekât namazın cemaatle kılınmasını cumanın farzı olarak zikreder.<sup>242</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî cumanın üç tane farzı olduğunu belirtir. Söz konusu farzları; her iki hutbenin ayakta okunması, her iki hutbe arasında oturulması ve iki rekât namazın cemaatle kılınması şeklinde izah eder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği iki rekât namazın cemaatle kılınması dışındaki diğer iki farzı, Şâtırî hutbenin şartları arasında zikreder.<sup>243</sup> Cuma namazının iki rekât olup cemaatle kılınmasının farz olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Şâtırî bu hususu cuma namazını tanımlarken ifade etmiştir.

Şâtırî, hutbenin beş tane rüknü olduğunu ifade eder ve onları; her iki hutbede Allah'a hamdetmek, salâvat okumak, takva tavsiye etmek vb. şeklinde zikreder.<sup>244</sup> Şâtırî'nin zikrettiği rükünleri Cüveynî ve Nevevî de aynı şekilde zikretmişlerdir.<sup>245</sup> Bu da rükünlerde bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise hutbenin rükünlerini konu edinmemiştir.

Şâtırî hutbe ile ilgili on üç tane şart zikreder. Söz konusu şartlardan hutbelerin ayakta okunması ve iki hutbe arasında oturulması şartlarını Ebû Şücâ' el-İsfehânî cumanın farzları diye beyan etmiştir. Hatibin bedeninin temiz olması şartını da cumanın sünnetleri arasında zikretmiştir.<sup>246</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, cumanın sünnetlerine dair dört haslet zikreder ve onları hey'et diye adlandırır. Şâtırî ise cumanın çok sayıda sünnetleri olduğunu ifade ettikten sonra bir kısmını zikreder. Her iki müellif aynı sünnetleri zikretmekle beraber farklı sünnetler de zikretmişlerdir. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî tırnakların kesilmesi, hutbe okunduğu esnada içeri giren kimsenin hafif iki rekât namaz kıldıktan sonra oturması vb. sünnetleri zikreder. Şâtırî ise yavaş yavaş yürümek, yolda ve mescitte Kur'an veya zikir okumak gibi sünnetleri zikreder.<sup>247</sup>

---

<sup>242</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 63-64.

<sup>243</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 63-64; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 93.

<sup>244</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 92.

<sup>245</sup> Bkz. Cüveynî, *a.g.e.*, c. 2, s. 538; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 145-146.

<sup>246</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 64; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 93.

<sup>247</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 64; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 94.

### 1.3. LİBÂS

Giyinme konusunda ipek elbise ahkâmı, bazı fıkıh kitaplarında zikredilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ipek elbise ahkâmını konu edinirken,<sup>248</sup> Şâtîrî konu edinmemiştir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ipek elbise giymenin ve altın yüzük takmanın erkeklere haram, kadınlara ise helâl olduğunu beyan eder. Aynı görüş Mâverdí’nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>249</sup>

### 1.4. KİTÂBU’L-CENAZE

Cenaze bahsi fıkıh kitaplarında farklı şekillerde zikredilse de genelde aynı bilgilere yer verilir. Bu durum her bir müellifin kendisine özgü üslûp ve metodundan kaynaklanır. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî cenaze için yapılması gerekli olan şeyleri (yıkama, kefenleme vs.) tek başlık altında birer paragraf halinde izah eder. Şâtîrî ise her bir işlemi birer alt başlık halinde izah eder. Ayrıca cenazenin taşınma adabını da zikreder.<sup>250</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî konuyu genel bir şekilde zikrederken Şâtîrî, ayrıntılı bir şekilde izah etmektedir. Ayrıca Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şâtîrî’den farklı olarak birtakım hususlara da yer verir. Bu meyanda o, cenaze için yapılması gerekli olan şeyleri açıklarken Müşriklerle savaşıma neticesinde şehit düşen kimse ile sesi duyulmayan düşük cenini istisna eder. Şâtîrî ise sadece şehit olan kimseyi istisna eder.<sup>251</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ayrıca ölü için dövünmeksizin ağlamakta ve üç gün yas tutmakta bir beis olmadığını vurgular. İhtiyaç olmaksızın bir kabre iki ölünün defnedilemeyeceğini de ifade eder.<sup>252</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî “Cenaze tekli sayılarda yıkanır.”<sup>253</sup> diye belirtir; ancak ölünün ne şekilde yıkanması gerektiğini izah etmemektedir. Şâtîrî ise asgari yıkama şekli olarak “Ölünün tüm bedenini bir defa yıkamak”<sup>254</sup> diye ifade eder. Kâmil bir şekilde ölü yıkamayı ise detaylı bir şekilde izah eder. Böylece ilk defa ölü yıkayacak bir kimseye yol göstermiş olmaktadır.

<sup>248</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 72.

<sup>249</sup> Bkz. Mâverdí, *a.g.e.*, c. 2, s. 478; Gazzî, *a.g.e.*, s. 72.

<sup>250</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 95-96.

<sup>251</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 73-74; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 94.

<sup>252</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 77-78.

<sup>253</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 74.

<sup>254</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 94.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, ölünün kefenlenmesinde kadın erkek ayrımı yapmamaktadır. Şâtîrî ise ölünün kefenlenmesinin asgari düzeyini belirttikten sonra ölünün cinsiyetine ve ihramlı olup olmama durumuna göre kefenlenme şekline dikkat çekmektedir.<sup>255</sup>

#### 1.4.1. Cenaze Namazının Rükünleri

Şâfiî fıkıh kitaplarında cenaze namazının rükünleri farklı sayılarda zikredilmektedir. Bu bakımından cenaze namazının rükünlerine ilişkin Ebû Şücâ' el-İsfehânî dört tekbir alınması gerektiğini belirtir. Şâtîrî ise yedi rükün olduğunu belirttikten sonra söz konusu rükünleri açıklar. Niyet etmek ve mümkün olduğunca ayakta durmak dışındaki diğer rükünlerde Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile müttefiktir.<sup>256</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî birinci tekbirden sonra Fatiha Sûresi'nin okunması gerektiğini vurgular. Bu konuda İmam Şâfiî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>257</sup> Şâtîrî ise herhangi bir tekbirden sonra Fatiha Sûresi'nin okunabileceğini ifade eder. Onun bu görüşü Nevevî'nin görüşüyle örtüşmektedir.<sup>258</sup> Fatiha Sûresi'nin Allah kelâmı olması hasebiyle ilk tekbirden sonra okunması daha uygun düşmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî üçüncü tekbirden sonra ölü için okunması uygun görülen duayı açıkça zikretmiştir.<sup>259</sup> Şâtîrî ise dua edilmesi gerektiğini ifade eder; fakat hangi duanın okunması gerektiğini zikretmemektedir.

#### 1.5. KİTÂBU'Z-ZEKÂT

Fıkıhın ibâdât bölümünde yer alan konulardan biri de zekâttır. Mukayeseye konu olan her iki eserde de ibâdât bölümünde yer alan cenaze konusundan sonra zekât konusuna yer verilmiştir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî, zekâtla ilgili bilinmesi gereken hususları farklı şekillerde izah etmişlerdir. Ayrıca birbirinden farklı bilgilere de yer vermişlerdir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî, beş çeşit maldan zekât verilmesi gerektiğini belirttikten sonra bu malların her birinde zekâtın vacip olmasının şartlarını zikreder.

<sup>255</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 74; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 95.

<sup>256</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 75; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 96-97.

<sup>257</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 283; Gazzî, *a.g.e.*, s. 75.

<sup>258</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 5, s. 233; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 96.

<sup>259</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 75-76.

Daha sonra her bir kısmı ayrı başlıklar halinde ele alarak nisap miktarlarını beyan eder. Şâtîrî'den farklı olarak müşterek malın zekâtına ilişkin hususları da izah eder. Şâtîrî ise önce zekâtı, “Belli birtakım şartlarla beden ya da mal adına çıkarılan şeyin ismidir.”<sup>260</sup> diye açıklar. Sonra malda zekâtın vacip olmasının genel şartlarını zikreder. Ayrıca o, altı çeşit maldan zekât verilmesi gerektiğini ifade eder. Her bir malla ilgili zekâtın vacip olmasının özel şartlarını ayrı başlıklar halinde zikreder. Malların zekât miktarları başlığı altında da zekâtı verilmesi gereken malların nisap miktarlarını ayrıntılı bir şekilde izah eder.<sup>261</sup>

### 1.5.1. Zekâtın Vacip Olmasının Şartları

Zekâtın vacip olmasının birtakım şartları vardır ve fıkıh kitaplarında farklı şekillerde zikredilmektedir. Bu açıdan Şâtîrî, malda zekâtın vacip olmasının beş şartı olduğunu belirtir ve söz konusu şartları şöyle açıklar: Müslüman ve hür olmak, mülkiyetin tam olması, malik (zekât verilecek kişi) belli olmalı ve varlığı kesin olarak bilinmelidir.<sup>262</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise Müslüman ve hür olmak ile mülkiyetin tam olması gibi şartları, zekâtı verilecek mallarla ilgili şartlarla beraber zikreder.<sup>263</sup>

#### 1.5.1.1. Hayvanların Zekâtına İlişkin Şartlar

Şâfîî fıkıh kitaplarında hayvanların zekâtına ilişkin şartlar genelde aynı şekilde zikredilir. Bu meyanda Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî deve, sığır ve küçükbaş hayvanların zekâtını ayrı başlıklar altında izah eder. Şâtîrî ise önce mezkûr hayvanlarda zekâtın vacip olmasının şartlarını açıklar. Daha sonra her bir kısım ile ilgili miktarı ayrı bir başlık altında detaylı bir şekilde izah eder. Aynı metodu, zekâtı verilmesi gereken diğer mallara da uygular. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şîrâzî (ö.476/1083) gibi deve, sığır ve küçükbaş hayvanlar için mevâşî tabirini kullanır.<sup>264</sup> Şâtîrî ise Şâfîî ve Nevevî gibi naam tabirini kullanır.<sup>265</sup> Bâcûrî, النعم tabirinin المواشي tabirinden daha özel olduğunu

<sup>260</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 99.

<sup>261</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 103-104.

<sup>262</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 99.

<sup>263</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 79-80.

<sup>264</sup> Bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, c. 1, s. 141; Gazzî, *a.g.e.*, s. 79.

<sup>265</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 4, s. 286; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-müftîn*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1405, c. 2, s. 151; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 100.

ifade eder.<sup>266</sup> Çünkü المواشي tabiri deve, sığır ve küçükbaş hayvanlar dışındaki diğer hayvanları da kapsar. Ancak zekâtın deve, sığır ve küçükbaş hayvanlarla sınırlı olduğu bilinmektedir.<sup>267</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî deve, sığır ve küçükbaş hayvanların zekâtı ile ilgili altı şart zikrederken, Şâtîrî dört şart zikretmektedir. Her iki müellif, zekât verecek kişinin Müslüman ve hür olmasını şart koşar. Şâtîrî, mezkûr iki şartı malda zekâtın vacip olmasının şartları arasında zikretmekle yetinir. Malın, nisab miktarına ulaşması, üzerinden bir yıl geçmesi, hayvanların saime (otlayan) olması hususunda da her iki müellif müttefiktir.<sup>268</sup> Hayvanların saime olması şartına Şâtîrî “yılın tamamında” ifadesini ilave eder. Şâtîrî'nin bu görüşü Mâverdî'nin görüşüyle örtüşmektedir.<sup>269</sup> Ayrıca Şâtîrî, çalıştırılan bir hayvanın zekâta tâbi tutulmayacağını ifade eder. Bu hususta Mâverdî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>270</sup>

Her iki müellif deve, sığır ve küçükbaş hayvanların nisab miktarı hususunda müttefiktir. Ancak sığır ve küçükbaş hayvanların zekâtı hakkında birbirlerinden farklı hususlara yer vermişlerdir. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, 30 sığır için bir tebi, 40 sığır için ise bir müsinn<sup>271</sup> verileceğini beyan eder. Sayı artıkça bu şekilde kıyas yapılacağını ifade eder. Şâtîrî de aynı şekilde ifade etmekle birlikte, 60 sığır için iki tebi verilmesi gerektiğini ayrıca zikreder.<sup>272</sup>

Küçükbaş hayvanların zekâtına ilişkin olarak Şâtîrî, 40 koyun için bir koyun zekât verilmesi gerektiğini ifade etmekle yetinir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise bir yaşını tamamlamış iki yaşına girmiş bir koyun veya iki yaşını tamamlamış üç yaşına girmiş bir keçi şeklinde izah eder.<sup>273</sup> Onun, zekât olarak verilecek hayvanın yaşını belirtmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

---

<sup>266</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 2, s. 7.

<sup>267</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 2, s. 7.

<sup>268</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 80; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 100.

<sup>269</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 3, s. 190.

<sup>270</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 3, s. 189; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 100.

<sup>271</sup> Tebi, bir yaşını doldurup iki yaşına girmiş buzağıya verilen addır. Müsinne ise iki yaşını tamamlayıp üç yaşına girmiş dişi dana demektir.

<sup>272</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 81-83; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 103-104.

<sup>273</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 83; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 104.

### 1.5.1.2. Altın ve Gümüş Zekâtına İlişkin Şartlar

Şâfiî fıkıh kaynaklarında altın ve gümüş zekâtının şartları ve nisab miktarı genelde aynı şekilde zikredilir. Bu kapsamda altın ve gümüş zekâtı ile ilgili olarak Ebû Şücâ' el-İsfehânî beş şart zikreder, Şâtîrî ise üç şart zikreder. Her iki müellif şartların tamamında müttefiktir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği Müslüman ve hür olmak, malın tam mülk olması şartlarını, Şâtîrî malda zekâtın vacip olmasının şartları kısmında zikretmektedir. Her iki müellif malın, nisab miktarına ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi şartlarında da müttefiktir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, "Kadının mübah olan süs eşyasından zekât vermek vacip değildir."<sup>274</sup> diye ifade eder. Şâtîrî ise –kadın- ziynet eşyasının mübah olmayan miktarda olmasını şart koşar.<sup>275</sup> Onun bu hususta Şâfiî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>276</sup> Aslında her iki müellif de aynı şeyi kast etmişlerdir; fakat birbirlerinden farklı şekilde ifade etmişlerdir.

### 1.5.1.3. Ziraat Ürünlerinin Zekâtına İlişkin Şartlar

Mukayeseye konu olan her iki eserde ziraat ürünlerinin zekâtına ilişkin hemen aynı bilgilere yer verilir; fakat farklı şekillerde zikredilir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî ziraat ürünlerinin zekâtı ile meyve zekâtını ayrı ayrı ele alır. Ziraat ürünlerinin zekâtı için üç şart, meyve zekâtına dair dört şart zikreder. Şâtîrî ise öşre tâbi olan ürünler başlığı altında hem meyve (hurma, üzüm) hem hububat zekâtının tek bir şartı olduğunu belirtir ki o da nisab miktarıdır. Her iki müellifin belirttiği nisab miktarında bir farklılık bulunmamakla birlikte, Ebû Şücâ' el-İsfehânî zirai ürünlerin kabuksuz olmasını şart koşmaktadır.<sup>277</sup> Rafîî'nin de aynı görüşü savunması Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin görüşünü teyit etmektedir.<sup>278</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, zekâta tâbi olan zirai ürünlerin insanlar tarafından ekilen ve depolanabilen cinsten olması gerektiğini icmalî bir şekilde ifade eder. Meyveleri de hurma ve üzüm diye belirtir ki Şâtîrî ile müttefiktir. Şâtîrî ise zirai ürünleri

<sup>274</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 85

<sup>275</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 100.

<sup>276</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 2, s. 41.

<sup>277</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 80-81; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 101.

<sup>278</sup> Bkz. Râfiî, *a.g.e.*, s. 327.

hububat diye açıklar.<sup>279</sup> Çünkü hububatın kendiliğinden yetişmediği ve depolanma özelliğine sahip olduğu genelde bilinen bir husustur.

#### 1.5.1.4. Ticaret Mallarının Zekâtına İlişkin Şartlar

Mukayeseye konu olan her iki eserde ticaret mallarının zekâtı farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî, ticaret mallarının zekâtı ile ilgili şartların altın ve gümüş zekâtının şartları ile aynı olduğunu ifade etmekle yetinmektedir. Şâtirî ise ticaret mallarının zekâtı ile ilgili yedi şart zikretmektedir. Söz konusu şartlar; bizzat mal olmalı, ev eşyası olmamalı, ticaret için niyet edilmeli vb. gibi bilinen şartlardır.<sup>280</sup>

#### 1.5.1.5. Define ve Maden Zekâtına İlişkin Şartlar

Zekâta konu olan altı çeşit maldan ikisi define ve madendir. Şâfiî fıkıh kitaplarında mezkûr malların zekâtı ayrı ayrı zikredildiği gibi, beraber de zikredilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî, define ve maden zekâtı konusunu beraber ele alırken, Şâtirî ayrı başlıklar halinde ele alır. Her iki müellifin madenden kastı altın ve gümüşdür. Nisab miktarına ulaştığı takdirde kırkta bir oranında zekâtının verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.<sup>281</sup>

Her iki müellif define zekâtı miktarının beşte bir oranında olduğu hususunda mütefiktirler.<sup>282</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî define zekâtına dair herhangi bir şart zikretmemektedir. Şâtirî ise dört şart zikreder ve ilk iki şartı maden için öngördüğü şartlarla aynıdır. Bunun dışında definenin cahiliye dönemine ait, sahihsiz veya ihya edilen bir arazide bulunmuş olmasını şart koşar.<sup>283</sup> Aynı şartlar Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>284</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtirî'den farklı olarak ortak malın zekâtı ile ilgili yedi şart zikreder. Bu meyanda hayvanların ahır, meraları, çobanları, damızlıkları, süt sağanın ve süt sağılan yerin bir olması gibi şartları zikreder.<sup>285</sup> Süt sağanın aynı kişi

<sup>279</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 80-81; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 101.

<sup>280</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 101-102.

<sup>281</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 87; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 104.

<sup>282</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 87; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 104.

<sup>283</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 102.

<sup>284</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 273-274.

<sup>285</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 84.

olması hususunda iki görüş vardır. En sahih görüşe göre süt sağanın aynı kişi olması şart değildir.<sup>286</sup>

Her iki eserde zekât konusuna uygulanan metoda bakıldığında *Yâkutu'n-Nefis*'in daha metodik olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü malda zekâtın vacip olmasının genel şartları zikredildikten sonra, zekâta tâbi olan her bir mal için özel şartlar ayrı başlıklar halinde zikredilmiştir. *Gâyetü'l-ihisâr*'da ise genel olan şartlar, neredeyse zekâta tâbi olan her bir mal ile ilgili şartlar arasında tekrarlanmıştır. Bu da konunun uzamasına yol açmıştır.

### 1.5.2. Fıtır Sadakası

Beden zekâtı olarak adlandırılan fıtır sadakası zekât konusuna tabi olarak zikredilir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî fıtır sadakası konusunu müstakil olarak ele alır. Şâtîrî ise beden zekâtı diye zekât konusunun içerisinde zikreder.

Her iki müellif bu konuda genelde aynı bilgilere yer verirler. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî fıtır sadakasının üç şartla vacip olduğunu belirtir. Şâtîrî de aynı şartları zikreder; ancak şart diye ifade etmemektedir.

Şâtîrî, fıtır sadakasının Ramazan ayı ile Şevval ayının bir kısmına ulaşan Müslüman bir kimseye vacip olduğunu ifade eder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise fıtır sadakasının Ramazan ayının son günü güneş battıktan sonra vacip olacağını beyan eder.<sup>287</sup> Bu durumda güneş battıktan sonra ölen kimsenin fitresinin verilmesi vacip olur.<sup>288</sup> Her iki müellifin aynı vakti kastettikleri halde farklı şekilde ifade ettikleri görülmektedir.

### 1.5.3. Zekât Verilmesi Gereken Yerler

Şâfiî fıkıh kaynaklarında zekât verilmesi gereken yerler genelde aynı şekilde zikredilir. Bu bağlamda Her iki müellif, zekât verilmesi gereken yerler hakkında Kur'an-ı Kerim'de geçen sekiz sınıf insanı (fakirler, miskinler, zekât memurları...) <sup>289</sup> zikretmektedirler. Buna ilaveten Ebû Şücâ' el-İsfehânî, zekât memuru dışındaki diğer

<sup>286</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 84.

<sup>287</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 87; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 105.

<sup>288</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 88.

<sup>289</sup> Bkz. Tevbe, 9/60.

sınıfların her birinden bulunması durumunda üçer kişiye zekât verilmesi gerektiğini ifade eder. Onun bu görüşü, Mâverdî'nin görüşüyle örtüşmektedir.<sup>290</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî beş kısım kimseye zekât verilmesinin caiz olmadığını beyan eder. Onları; köleler, kâfirler, zenginler ve Hz. Peygamber'in soyundan gelen Hâşim ve Muttalip oğulları diye zikreder.<sup>291</sup> Kölelere, zengin ile kâfir kimselere zekât verilmeyeceği bilinmektedir. (Şâfîlere göre kâfirlere zekât verilmez.) Zira kölenin malı efendisine ait olduğu gibi nafakası da efendisine aittir. Bu sebepten olsa gerektir kendisine zekât verilemez. Hz. Peygamber'in soyundan gelenlere de zekât verilemeyeceği bilinmektedir. Ancak ihtiyaç sahibi olmaları durumunda zekât verilebilir. Çünkü günümüzde ganimet malları elde edilememektedir. Dolayısıyla ganimetten pay almaları gibi bir durum söz konusu değildir. Şâtîrî bilinen bu hususları konu edinmemiştir.

## 1.6. KİTÂBU'S-SAVM

Orucun farz ibadetlerden olması oruçla ilgili hususların bilinmesi zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfehânî, Oruç Bölümü başlığı altında orucun vacip olmasının şartlarını, farzlarını, orucu bozan şeyleri, oruçlu kimse için müstahap olan şeyleri ve oruç bozmanın kefareti izah eder. Şâtîrî ise sırasıyla orucun vacip olmasının şartlarını, rükünlerini, sıhhat şartlarını, sünnetlerini, mekruhlarını ve orucu bozan şeyleri izah eder. Her iki müellif i'tikâf konusuna yer vermekle birlikte Ebû Şücâ' el-İsfehânî haram olan oruçları da konu edinir.

### 1.6.1. Orucun Vacip Olmasının Şartları

Şâfî fıkıh kaynaklarında orucun vacip olmasının şartları genelde aynı şekilde zikredilir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî orucun vacip olmasının şartları ile ilgili dört şart, Şâtîrî ise beş şart zikreder. Her iki müellifin zikrettiği şartlarda ciddi bir fark bulunmamakla birlikte, Şâtîrî ikamet halinde olmak gerektiğini de ilave eder.<sup>292</sup> Çünkü misafir oruç tutup tutmamakta serbesttir.

Her iki müellifin üslubu birbirinden farklıdır. Dolayısıyla aynı hususları farklı kavramlarla ifade etmişlerdir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî orucun farzları diye

<sup>290</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 3, s. 387; Gazzî, *a.g.e.*, s. 90.

<sup>291</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 90.

<sup>292</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 91; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 108-109.

zikrettiği hususları, Şâtîrî rükün diye ifade etmiştir. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfehânî orucun dört farzı olduğunu belirtirken, Şâtîrî orucun üç rükünü olduğunu belirtir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin yeme içmeden, cima ve kasıtlı kusmaktan sakınmak diye açıkladığı farzları; Şâtîrî, orucu bozan şeyleri terk etmek diye ifade etmekle yetinmiştir.<sup>293</sup> Çünkü yeme içme, cima ve kasıtlı kusmanın orucu bozan fiiller olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Şâtîrî'nin onları teker teker açıklama gereği duymadığı söylenebilir. Ayrıca o, oruçlu kimseyi de bir rükün saymıştır. Bu hususta Erdebilî'den etkilendiği anlaşılmaktadır.<sup>294</sup>

### 1.6.2. Orucun Sıhhat Şartları ve Sünnetleri

Orucun sıhhat şartları ile vacip olmasının şartları arasında fazla bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sebeple Şâtîrî'nin sıhhat şartı diye zikrettiği bazı şartları, Ebû Şücâ' el-İsfehânî orucun vacip olmasının şartları arasında zikretmiştir. Şöyle ki: Şâtîrî'nin orucun sıhhat şartlarına dair Müslüman ve akıllı olmak, hayız ve nifastan temizlenmiş olmak ve oruç vaktinin girdiğini kesin olarak bilmek şeklinde zikrettiği şartlardan ilk ikisini, Ebû Şücâ' el-İsfehânî orucun vacip olmasının şartları arasında zikretmiştir.<sup>295</sup>

Orucun sünnetleri de fıkıh kitaplarında genelde farklı şekillerde zikredilmektedir. Bazı kitaplarda sünnet yerine müstahap kavramı zikredilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî oruçlu kimse için üç şeyin müstahap olduğunu belirtir. Şâtîrî ise müstahap yerine sünnet kavramını kullanır ve orucun sünnetlerinden bir kısmını zikreder.

İftarı acele açmak, sahur yemeğini geç yemek hususunda her iki müellif müttefiktir. Bunun dışında birbirinden farklı sünnetler de zikretmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî oruçlu kimsenin fahiş sözden sakınmasının müstahap olduğunu ifade eder. Şâtîrî ise Kur'an-ı Kerim'i çok fazla okumak, Ramazan ayında sadaka vermek gibi sünnetleri zikreder.<sup>296</sup>

<sup>293</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 91-92; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 109.

<sup>294</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 307.

<sup>295</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 91; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 110.

<sup>296</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 93; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 110.

### 1.6.3. Orucu Bozan Şeyler

Orucu bozan şeyler, mezheplere göre farklılık arz etse de Şâfiî mezhebinde genelde aynı şeyler kabul edilmektedir. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî orucu bozan şeyler hakkında on sebep, Şâtîrî ise on bir sebep zikreder. Her iki müellif aynı sebepleri zikrettikleri halde farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Şöyle ki: Vücudun içine bir şeyin ulaşmasını orucu bozan sebeplerden biri olarak zikretmektedirler. Ebû Şücâ'el-İsfehânî buna "kasıtlı olarak" ifadesini ilave eder.<sup>297</sup> Şâtîrî ise "açık menfezlerden" ibaresini ilave eder ki Gazzâlî ile müttefiktir.<sup>298</sup> Sinek, böcek dışında bir cismin, kendiliğinden açık menfezlerden vücuda girmesi mümkün değildir. Dolayısıyla kasıtlılığı kast ettikleri anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî kasıtlı olarak kusmak diye ifade ederken, Şâtîrî kusmak diye ifade etmekle yetinmiştir.<sup>299</sup> Gayri ihtiyari kusmanın, orucu bozmayacağı bilinmektedir. Bu sebeple Şâtîrî'nin kasıtlı diye ifade etmeye gerek duymadığı düşünülebilir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, kasıtlı olarak üreme organında cinsel ilişkide bulunmak diye ifade eder. Şâtîrî ise cinsel ilişki diye ifade etmekle yetinir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, mübaşeretle (doğrudan vücuda dokunmakla) meninin akması diye ifade eder. Şâtîrî ise haram olduğunu bilerek, isteyerek ve kasıtlı olarak doğrudan şehvetle meninin çıkması, şeklinde ifade eder.<sup>300</sup> Aynı durumu cinsel ilişki için de savunduğu anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî "delirmek"<sup>301</sup> diye ifade etmekle yetinirken, Şâtîrî "bir lahza da olsa delirmek"<sup>302</sup> şeklinde ifade eder. Şâtîrî'nin görüşü Gazzâlî'nin görüşüyle örtüşmektedir.<sup>303</sup>

Şâtîrî, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak doğum, haksız yere baygınlık ve sarhoşluk gibi halleri orucun bozulmasının sebepleri olarak zikreder.<sup>304</sup> Haksız yere

<sup>297</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 92.

<sup>298</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 110; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 111.

<sup>299</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 92; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 111.

<sup>300</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 92; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 111.

<sup>301</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 93

<sup>302</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 112.

<sup>303</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 110.

<sup>304</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 112.

diye ifade etmesinden kendiliğinden olan baygınlık ve sarhoşluk halleri istisna edilmektedir. Çünkü kendiliğinden olması durumunda gün içerisinde bir lahza bile ayılmak orucu sahih kılmaktadır.<sup>305</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtırî'den farklı olarak şu hususlara temas etmektedir: O, bayram ve teşrik günleri ile şek günü oruç tutulmasının haram olduğunu ifade eder. Bu hususta Gazzâlî ile görüş birliği içindedir.<sup>306</sup> Ayrıca oruç bozma kefaretinin yanı sıra hangi durumlarda kaza veya fidye gerektiğini izah eder. Bu bağlamda ramazan ayında oruçlu iken bilerek cinsel ilişkide bulunan kimseye kefaret ve kaza gerektiğini beyan eder. Oruç tutamayan yaşlı kimsenin oruç tutmayıp her gün için birer fidye vermesi gerektiğini ifade eder. Aynı şekilde hamile ve süt emziren kadınların da oruç tutmadıkları takdirde mazeretleri sona erdikten sonra orucu kaza etmeleri gerektiğini beyan eder.<sup>307</sup> Ancak çocuk nedeniyle oruç tutmamaları durumunda ise kaza ile beraber fidye vermelerinin iktiza ettiğini vurgular. Bu hususta Şâfiî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>308</sup> Hastalık, hamilelik ve süt emziren kadın hakkında nihai kararın bir doktor tarafından verilmesi gerekir.

## 1.7. İTİKÂF

İ'tikâf, fıkıh kitaplarında oruç konusuna tabi olarak zikredilir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de oruç konusundan hemen sonra zikredilmektedir. Önceki konularda belirtildiği gibi her iki müellifin üslubu birbirinden farklıdır. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin niyet etmek ve mescitte beklemek diye zikrettiği i'tikâfin şartlarını, Şâtırî itikâfin rükünleri diye ifade etmektedir. Ayrıca i'tikâftaki kişi ile mescidi de birer rükün olarak ilave etmektedir.<sup>309</sup> Aynı rükünler *el-Envâr*'da da zikredilmektedir.<sup>310</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî i'tikâfin müstahap sünnet olduğunu ifade eder. Bu hususta İmam Şâfiî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>311</sup> Şâtırî ise i'tikâf hakkında hüküm belirtmemiştir.

<sup>305</sup> Bkz. Hamrâvî, *Envârü'l-mesâlik*, s. 166.

<sup>306</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 111; Gazzî, *a.g.e.*, s. 93-94.

<sup>307</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 94-95.

<sup>308</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 2, s. 103; Gazzî, *a.g.e.*, s. 95.

<sup>309</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 96-97; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 113.

<sup>310</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 324-326.

<sup>311</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 2, s. 105; Gazzî, *a.g.e.*, s. 96.

İ'tikâfî bozan sebeplere ilişkin olarak Ebû Şücâ' el-İsfehânî sadece cinsel ilişkiyi zikreder. Şâtîrî ise delilik, sarhoşluk, hayız, orucu bozan cünüplük hali, özürsüz mescitten ayrılmak vb. gibi yedi sebep zikreder.<sup>312</sup> Aynı sebepler Erdebîlî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>313</sup>

## 1.8. KİTÂBU'L-HACC

İslâm'ın temel esaslarından biri olan hac ibadetinin kendine özgü birtakım şartları vardır. Bu sebeple hac ibadetiyle ilgili hükümler, fıkıh kitaplarında geniş yer kaplar. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî Hac Bölümü başlığı altında haccın vacip olmasının şartlarını, hac ve umrenin rükünlerini, haccın vaciplerini, sünnetlerini, ihram yasaklarını ve ihram yasaklarına uymayan muhrimler için vacip olan kanlar konusunu izah eder. Şâtîrî ise Hac ve Umre başlığı altında hac ve umrenin vacip olmasının şartlarını, rükünlerini; haccın, umrenin, tavafın, sa'yın ve vakfenin vaciplerini, hac ve umrenin sünnetlerini, mekruhlarını ve ihram yasaklarını birer alt başlık halinde detaylı bir şekilde izah eder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî umrenin, tavafın, sa'y ve vakfenin vaciplerini ile hac ve umrenin mekruhlarını konu edinmemiştir. Şâtîrî ise muhrimler için vacip olan kanları konu edinmemiştir.

### 1.8.1. Haccın Vacip Olmasının Şartları

Haccın vacip olmasının şartları Şâfiî fıkıh kaynaklarında genelde aynı şekilde zikredilir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu hususta yedi şart zikrederken, Şâtîrî beş şart zikretmektedir. Her iki müellif bu konuda müttefik oldukları halde söz konusu şartları farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin azığın bulunması, yol güvenliğinin sağlanması ve zaman imkânının olması şeklinde zikrettiği üç şartı, Şâtîrî "güç yetirmek" şeklinde kısaca ifade etmekle yetinmiştir.<sup>314</sup> Çünkü hac ibadetini yerine getirmeye güç yetirebilme şartı, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği üç şartı da kapsamaktadır.

### 1.8.2. Hac ve Umrenin Rükünleri

Haccın rükünleri Şâfiî fıkıh kaynaklarında farklı sayılarda zikredilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî dört rükün zikrederken, Şâtîrî altı rükün

<sup>312</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 97; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 113-114.

<sup>313</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 324.

<sup>314</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 98-99; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 115.

zikretmektedir. Her iki müellif ihram, Arafat'ta vakfede bulunmak, tavaf ve sa'y etmek hususunda müttefiktir. Ancak ifade etme biçimleri farklıdır. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin niyet ederek ihrama girmek diye zikrettiği rüknü, Şâtırî ihram diye ifade etmekle iktifa etmiştir.<sup>315</sup> Çünkü ihram, hacca niyet etmektir.<sup>316</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî Kâbe'yi tavaf etmek diye ifade ederken, Şâtırî tavaf diye ifade etmiştir. Çünkü tavaftan kastın Kâbe'nin tavaf edilmesidir. Yine Ebû Şücâ' el-İsfehânî Safa ile Merve arasında sa'y etmek diye ifade ederken, Şâtırî sa'y diye ifade etmekle yetinmiştir.<sup>317</sup> Şâtırî'nin kısaca ifade etmesi mezkûr rükünlerin bilinmesinden kaynaklandığını göstermektedir. Şâtırî mezkûr rükünlere ilaveten, saçların kısaltılmasını ve rükünlerin çoğunda tertibe riayet edilmesini de iki ayrı rükün olarak zikreder.<sup>318</sup> Şâtırî'nin tertibe riayet edilmesini bir rükün olarak belirtmesi isabetli bir yaklaşım tarzını göstermektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî umrenin rükünlerine dair dört rükün zikreder.<sup>319</sup> Şâtırî ise haccın rükünlerinden biri olan Arafat'ta vakfede bulunmak dışındaki diğer rükünlerin tamamının umre için de geçerli olduğunu ifade eder. Melîbârî'nin (ö. 991/1583) eserinde de aynı şekilde ifade edilmektedir.<sup>320</sup>

### 1.8.3. Hac ile Umrenin Vacipleri

Şâfî mezhebine göre farz ile vacip aynı kavramlardır. Ancak hac konusu bundan müstesnadır. Zira haccın farzları/rükünleri ile vacipleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Bunu Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtırî'nin haccın rükünleri ile vaciplerini ayrı başlıklar halinde ele almalarından anlamak da mümkündür.<sup>321</sup> Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî haccın üç tane vacibi olduğunu ifade ederken, Şâtırî haccın altı tane vacibi olduğunu ifade eder.

<sup>315</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 99; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 116.

<sup>316</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mekâsid* (thk. Burhan Muhammed), 3. Baskı, Mektebetü'l-Gazzâlî, Dimaşk, 2001, s. 53.

<sup>317</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 100; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 116.

<sup>318</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 116.

<sup>319</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 100.

<sup>320</sup> Bkz. Zeynüddîn b. Abdilazîz el-Melîbârî, *Fethu'l-mu'in* (thk. Kerimullah el-Bilâlî ed-Dağüstânî), Dârü'l-feyhâ, Dimaşk, 2013, s. 286; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 116.

<sup>321</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 99-100; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 116-118.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, saçları kısaltmanın haccın vaciplerinden olduğunu savunur. Şâtîrî ise haccın rükünleri arasında zikreder.<sup>322</sup>

Şâtîrî, haccın vacipleri olarak Müzdelife'de ve teşrik günlerinde Mina'da geceleme, veda tavafı yapmak ve ihram yasaklarından kaçınmak gibi hususları zikreder.<sup>323</sup> İhram yasaklarından kaçınmanın dışındaki diğer vaciplerin tamamı Melîbârî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>324</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise Müzdelife ile Mina'da gecelemenin ve veda tavafı yapmanın haccın sünnetlerinden olduğunu ifade eder.<sup>325</sup> Bu meyanda veda tavafı yapmakla ilgili iki farklı görüş nakledilir: Bir görüşe göre vacip iken, diğer bir görüşe göre vacip değildir. Vacip olsaydı şayet hayız halinde de vacip olurdu diye bir gerekçe ileri sürülmüştür.<sup>326</sup> Bu durumda Şâtîrî birinci görüşü, Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise ikinci görüşü benimsemiş olmaktadır. Ancak İbn Kâsım veda tavafının vacip olduğunu en zahir görüş diye nakleder. Aynı şekilde Müzdelife'de geceleminin de vacip olduğunu belirtir.<sup>327</sup>

Bilindiği gibi haccın vaciplerinden birinin terk edilmesi dem gerektirir.<sup>328</sup> İhram yasaklarının ihlâli de dem gerektirir. Bu sebepten olsa gerektir ki Şâtîrî ihram yasaklarından kaçınmanın haccın vaciplerinden olduğunu ifade etmiştir.

Şâtîrî, umrenin iki vacibi olduğunu belirtir ve söz konusu vacipleri mikatta ihrama girmek ve ihram yasaklarından kaçınmak şeklinde izah eder. Bu hususta Buceyrimî (ö.1221/1806) ile görüş birliği içindedir.<sup>329</sup>

#### 1.8.4. Hac ve Umrenin Sünnetleri

Haccın pek çok sünnetinin olması fıkıh kitaplarında farklı şekillerde zikredilmesine yol açmıştır. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî haccın yedi tane sünneti olduğunu beyan eder. Şâtîrî ise hac ve umrenin pek çok sünneti olduğunu ifade ettikten sonra üç tane sünnet zikreder. Her iki müellif aynı sünnetleri

<sup>322</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 101; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 116.

<sup>323</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 117-118.

<sup>324</sup> Bkz. Melîbârî, *a.g.e.*, s. 289-291.

<sup>325</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 102.

<sup>326</sup> Bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, c. 1, s. 232.

<sup>327</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 102-103.

<sup>328</sup> Bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, c. 1, s. 232.

<sup>329</sup> Bkz. Süleyman b. Muhammed b. Umar el-Buceyrimî, *Tuhfetu'l-habîb 'alâ şerhi'l-Hatîb*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrût, 1996, c. 3, s. 210; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 118.

zikretmekle beraber birbirlerinden farklı sünnetleri de zikretmişlerdir. Mesela telbiye ve kudûm tavafinın sünnet olduğu noktasında her iki müellif müttefiktir.<sup>330</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî tavaftan sonra iki rekât namazın kılınmasını sünnet olarak zikreder. Şâtîrî ise ihrama girdikten sonra iki rekât namazın kılınmasını sünnet diye ifade eder.<sup>331</sup> Her iki müellifin birbirlerinden farklı zikrettikleri namazlar Buceyrimî’nin eserinde zikredilmektedir.<sup>332</sup>

### 1.8.5. İhramın Yasakları

Namaz, oruç gibi ibadetlerde yapılması yasak olan/yapılması uygun görülmeyen davranışlar olduğu gibi ihramlı iken de yapılması yasak olan birtakım davranışlar vardır. Bu kapsamda Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî on tane ihram yasağından bahseder. Şâtîrî ise ihram yasaklarından bir kısmını zikrettiğini ifade eder.<sup>333</sup>

İhram yasakları genelde aynı şekilde zikredilir. Bu sebeple her iki müellifin beyanları arasında ciddi bir farklılık bulunmamaktadır. Örneğin Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin “kadının yüzünü örtmesi”<sup>334</sup> diye zikrettiği ihram yasağını, Şâtîrî “kadının el ve yüzünü örtmesi”<sup>335</sup> şeklinde ifade etmektedir. Şâtîrî’nin bu ifadesi Nevevî’nin eserinde de görülmektedir.<sup>336</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî saçların taranmasını ihram yasakları arasında zikreder. Şâtîrî ise hac ve umrenin mekruhları arasında zikreder.<sup>337</sup> Çünkü saçların taranması esnasında saçların dökülmesi mümkündür. Bu sebeple saçların taranması mekruhtur. Taranma sebebiyle saçların dökülmesi ise ihram yasağının ihlâline sebep olacağı için yasaktır. Bu durumda her iki müellifin tasnifi, sebebine binaen isabetli gözükmemektedir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, ihramda beş şeyden dolayı vacip olan kanlardan/kurbandan bahseder. Her birine karşılık kurban kesmek, oruç tutmak veya

<sup>330</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 102; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 120.

<sup>331</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 102; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 120.

<sup>332</sup> Bkz. Buceyrimî, *Haşiyetü'l-Buceyrimî 'alâ şerhi Menheci't-tüllâb*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Diyarbakır, t.y., c. 1, s. 280.

<sup>333</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 103-105; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 121-122.

<sup>334</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 103.

<sup>335</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 121.

<sup>336</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 3, s. 168.

<sup>337</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 104; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 121.

sadaka vermek gerektiğini ayrıntılı bir şekilde izah eder.<sup>338</sup> Örneğin, ihramda yapılması emredilen bir şeyin terk edilmesi durumunda bir koyun kesilmesinin gerekliliğine vurgu yapar. Koyun kesme imkânının söz konusu olmadığı durumlarda ise üç günü hacda olmak üzere toplam on gün oruç tutmak gerektiğini ifade eder. Aynı yasaklar, Gazzâlî'nin eserinde ayrıntılı bir şekilde izah edilmektedir.<sup>339</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ayrıca ihramlının haremdeki ağaçları kesmesinin caiz olmadığını beyan eder ki Mâverdî ile görüş birliği içindedir.<sup>340</sup>

Şâtirî ihram yasaklarının çiğnenmesi durumunda vacip olan kanlar hakkında bilgi vermemiştir. O, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak tartışmak, bakılması helâl olan bir kimseye şehvetle bakmak, tavaf esnasında yemek- içmek gibi hac ve umrenin mekruhlarını zikretmiştir.<sup>341</sup>

---

<sup>338</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 106-109.

<sup>339</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 135-136.

<sup>340</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 14, s. 241; Gazzî, *a.g.e.*, s. 110.

<sup>341</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 121.

## İKİNCİ BÖLÜM

### İKİ ESERİN MUÂMELÂT VE MÜNÂKEHÂT KISIMLARININ MUHTEVA VE ÜSLÛP BAKIMINDAN MUKAYESESİ

Fıkıhın bölümlerinden olan muâmelât ve münâkehât kısmında ibadet ve ceza hukuku dışında kalan aile ve miras hukuku dâhil olmak üzere diğer hukukî ilişkilere ve hükümlerine yer verilir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de adı geçen bölümlere ilişkin hukuki ilişkiler ve hükümleri zikredilir ve ilk olarak bey' konusuyla başlanır.

#### 2.1. KİTÂBU'L-BEY'

Satım akdi manasına gelen bey'in gerçekleşmesi birtakım şartlara bağlıdır. Söz konusu şartlar Şâfiî fıkıh kaynaklarında farklı şekillerde zikredilir. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, Satış ve Diğer Muamelât Bölümü başlığı altında bey' akdinin çeşitlerini zikreder. Şâtırî ise bey' başlığı altında bey'in rükünleri ve her bir rükne mahsus şartları birer alt başlık halinde zikreder ve bey'in yapılaş şeklini örnek vererek izah eder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî bey' akdini önce üç kısma ayırır, sonra her bir kısmı ve ihtiva ettiği hükmü genel bir şekilde zikreder. Şâtırî ise önce bey'i, "bir malın ya da menfatının daimi olarak alıcının mülkiyetine geçirilmesini ifade eden mali bir muavaza akdi"<sup>342</sup> diye tanımlar. Sonra bey'in üç tane rüknü (taraf, semen-müsmen ve icap-kabul) olduğunu ifade eder. Her bir rükne mahsus şartları da kısa ve öz bir şekilde zikreder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî bey' akdinin çeşitleri diye ifade ettiği, her iki tarafın (alıcı ile satıcı) görmediği ve hazır olmayan malların satışının caiz olmadığını savunur.<sup>343</sup> Ayrıca o, nitelendiği şekilde vasıflarının bulunması durumunda, zimmette nitelenen malın satışının caiz olduğunu beyan eder.<sup>344</sup> Bu görüşün selem akdine ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Şâtırî ise bey' akdinin çeşitleri diye ifade

<sup>342</sup> Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 123.

<sup>343</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 112.

<sup>344</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 111.

etmez, ancak mal ile ilgili şartları açıklarken malın kendisi, miktarı ve niteliklerinin taraflarca bilinmesini şart koşar.<sup>345</sup> Şâtîrî'nin bu görüşü iki farklı şekilde anlaşılmaya müsaittir. Çünkü malın kendisi, miktarı ve niteliklerinin taraflarca bilinmesi şartı, zimmette nitelenen malın satışı olarak anlaşılabilirdiği gibi, malın akit meclisinde mevcut olması şeklinde de anlaşılabilir.

Şâtîrî, mal-semen ile ilgili olarak beş şart zikreder. Malın temiz olması ve menfaat sağlaması hususunda Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile müttefiktir.<sup>346</sup> Ayrıca malın yıkamakla temizlenmesinin ve teslim edilebilmesinin mümkün olmasını da şart olarak zikreder. Satış sigası/kipi ile ilgili ise on üç şart zikreder. O, hitap edilecek bir muhatabın bulunması, icap ile kabulün peş peşe olması ve aralarına bağlam dışı bir sözün karışmaması gerektiğini ifade eder.<sup>347</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise satım akdi sigasına ilişkin görüş belirtmemiştir.

Şâtîrî'nin bey' konusuyla ilgili zikrettiği rükün ve şartların tamamı Erdebîlî'nin eserinde ayrıntılı bir şekilde izah edilmektedir.<sup>348</sup>

## 2.2. RİBÂ

Şâfiî fıkıh kaynaklarında faizin illeti olarak gıda maddesi ile altın ve gümüşün para vasfında olma özelliği dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla söz konusu maddelerin satışında birtakım şartlar öne sürülmektedir. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî, altın-gümüş ve gıda maddelerinin satışında, sıhhat şartlarının eksik olması durumunda faizin vuku bulacağını ifade etmektedirler.<sup>349</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî şartları zikrederken sıhhat şartları diye ifade etmemektedir.

Şâtîrî altının altın, gümüşün gümüş ve gıdanın gıda karşılığında satılmasının sıhhat şartlarıyla satış şartlarının aynı olduğunu ifade eder ve üç şart daha ilave eder. Malların eşit olması ile malın teslim alınması hususunda Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile müttefiktir.<sup>350</sup> Ayrıca o, tarafların hazır bulunmaları gerektiğini de vurgular. Buna göre taraflardan birinin hazır bulunup diğerinin hazır bulunmaması durumunda satış akdinin gerçekleşmesi mümkün değildir.

<sup>345</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 125.

<sup>346</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 112; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 125.

<sup>347</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 125-127.

<sup>348</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 397-414.

<sup>349</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 113; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 131-132.

<sup>350</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 113; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 132.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî altının gümüş karşılığında fazlalıkla satılmasının caiz olmasını akdin peşin olmasına bağlar. Gıdalarda da aynı durumun geçerli olduğunu savunur. Ancak cins birliği olduğu takdirde gıdanın gıda karşılığında fazlalıkla satılmasının caiz olmadığını vurgular. Şâtîrî de altının gümüş, gümüşün altın karşılığında satılması ile cins birliği olmayan gıdanın gıda karşılığında satılmasının sıhhat şartlarıyla ilgili iki şart zikreder: Alıcı ile satıcının hazır bulunması ve malın akit meclisinde kabzedilmesi.<sup>351</sup> Şâtîrî'nin zikrettiği iki şarttan akdin peşin olması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her iki müellifin müttefik olduğu görülmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak etin canlı hayvan karşılığında satılamayacağını ifade eder.<sup>352</sup>

Her iki müellif aynı hükmü kastettikleri halde farklı şekilde ifade etmişlerdir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî, altının altın karşılığında eşit olmaksızın satılmasının caiz olmadığını beyan eder. Şâtîrî ise haram olduğunu ifade eder.<sup>353</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, riba başlığı altında bey'ü'l-ğararın (akıbeti belli olmayan malın satılması) caiz olmadığını ifade etmekle yetinir.<sup>354</sup> Şâtîrî bu hususu zikretmemiştir; ancak konu anlatımından bey'ü'l-ğararın haram olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü zikrettiği şartlara aykırıdır.

Şâtîrî, ribâ akdinin yapılışını üç farklı şekilde tasvir etmektedir.<sup>355</sup> Onun bu konuyu örneklerle somutlaştırması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

### 2.3. MUHAYYERLİK HAKKI

Muhayyerlik hakkına dair bilgilere Şâfiî fıkıh kitaplarının bir kısmında yer verilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî muhayyerlik hakkını konu edinirken, Şâtîrî konu edinmemiştir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, muhayyerliği şart koşan kimsenin üç güne kadar muhayyerlik hakkına sahip olduğunu ifade eder. Nitekim şart muhayyerliğinin sahih olduğu bilinmektedir. Çünkü bu konuda nas ve icmâ vardır. Rivayet edildiğine göre, Hibban b. Münkız el-Ensârî'nin yaptığı alışverişlerde aldanması üzerine ailesi

<sup>351</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 113; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 132.

<sup>352</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 113.

<sup>353</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 113; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 131.

<sup>354</sup> Bkz. Gazzî Ebû Şücâ' el-İsfehânî, *a.g.e.*, s. 113.

<sup>355</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 132.

tarafından Hz. Peygamber'e götürülür. Hz. Peygamber ona:“Satım akdi yaparken aldatma yok, bana üç gün muhayyerlik var de,” diye buyurur.<sup>356</sup> Ancak Nevevî, şart muhayyerliğine ruhsat veren hadislerin münker olduğuna vurgu yaparak bu konudaki en güçlü delilin icmâ olduğunu savunur.<sup>357</sup>

## 2.4. KİTÂBU'S-SELEM

Şâfî fakihler, selem akdi ile ilgili üç farklı görüş serdetmişlerdir.<sup>358</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin selemin birtakım şartlarla peşin ve(ya) vadeli olmasının sahih olduğunu ifade etmesi,<sup>359</sup> söz konusu üç görüşten biridir. Onun bu görüşünün, mal sahibinin güvenilirliği ve malın teslim edilebilme imkânının göz önünde bulundurulmasına bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî selem akdinin yapılabilmesi için malda bulunması gereken beş şart zikreder. Söz konusu şartları malın tek bir cins olması, niteliğinin belli olması, ateşte değişikliğe uğramamış olması, malın peşin değil belki borç olması ve ücretin muayyen olmaması şeklinde izah eder.<sup>360</sup> Şâtîrî ise paranın peşin olmasını şart koşturmaktadır. Çünkü o, selemi “zimmette nitelendirilmiş bir malı selem lafzıyla satmak”<sup>361</sup> şeklinde ifade etmektedir. Bu durumda para peşin mal vadeli olmaktadır. Vadeli olması da icmâ ile sabittir.<sup>362</sup> Şâtîrî ayrıca mezkûr şartlardan biri olan malın niteliğinin belli olması şartını bey' konusunda zikrettiği gibi selemin sıhhat şartları arasında da zikretmektedir.

Şâtîrî, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak, rükünleri olan her konunun rükünlerini zikreder. Selem konusunda da önce beş rükün (para veren taraf, mal sahibi, mal, para ve sig) zikreder, sonra selemin sıhhat şartlarını ve selemin yapılış şeklini birer alt başlık halinde izah eder. Şâtîrî'nin zikrettiği beş rükün Erdebîlî'nin eserinde zikredilmektedir.<sup>363</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise rükün olarak ifade etmese de rükünleri zikretmektedir. Çünkü selem akdinin iki taraf arasında yapıldığı aşikârdır.

<sup>356</sup> Bkz. Cemaluddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyleî, *Nasbu'r-râyeti li ehâdîsi'l-hidâyeti mea hâşiyetihî buğyetü'l-elmeî fi tahrîci Zeyleî* (thk. Muhammed Avâme), Dârü'l-Kıbleti li sekâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1997, 4/6.

<sup>357</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 9, s. 190.

<sup>358</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 5, s. 396-397.

<sup>359</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 115-116.

<sup>360</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 116.

<sup>361</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 133.

<sup>362</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 5, s. 397.

<sup>363</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 496-498; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 133.

Dolayısıyla Şâtîrî'nin belirttiği gibi her bir tarafın birer rükün olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Her iki müellif, selem sikhhat şartlarını farklı sayılarda zikretmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî sekiz şart zikrederken, Şâtîrî satış şartlarına ilaveten selem sikhhat şartlarının altı tane olduğunu ifade etmektedir. (Daha önce bey' konusunda satış şartlarını zikrettiği için aynı şartları selem konusunda da zikretme gereği duymamıştır.) Şâtîrî'nin, satış şartlarına atıfta bulunması isabetli görülmektedir. Çünkü satışın sahih olduğu durumlarda selem de sahihtir.<sup>364</sup>

Her iki müellif, paranın akit meclisinde teslim edilmesi, malın miktarı ve niteliğinin bilinmesi, teslim edilme imkânının olması gibi şartlarda mütefiktirler.<sup>365</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî selem akdinin vadeli olması durumunda malın teslim tarihinin belli olması gerektiğini ifade eder. Şâtîrî ise malın teslim tarihinin belli olması şartını zikretmemiştir.

Her iki müellif birbirinden farklı hususlara da temas etmişlerdir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî selem akdinde şart muhayyerliğinin geçerli olmadığını beyan eder.<sup>366</sup> Selem akdinde mal vadelidir. Dolayısıyla malın kendisi, miktarı ve niteliklerinin belirlenmesi suretiyle taraflar arasında akit yapılır. Bu sebeple malın belirlenen nitelikleri haiz olması zorunludur. Aksi takdirde aldatılma söz konusu olur ki akit batıl olur.

Şâtîrî ise malın niteliklerinin alıcı, satıcı ve iki adil kimse tarafından zikredilmesi gerektiğini savunur. Bu hususta Heytemî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>367</sup>

## 2.5. REHİN

Mukayeseye konu olan her iki eserde yer alan rehin akdi, farklı şekillerde zikredilmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî, rehinle ilgili bilgileri bir paragrafta izah eder. Şâtîrî ise rehinin sözlük ve terim anlamını açıkladıktan sonra rükünlerini, her bir rükünle ilgili şartları ve rehinin yapılış şeklini birer alt başlık halinde izah eder.

---

<sup>364</sup> Bkz. Heytemî, *a.g.e.*, s. 535.

<sup>365</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 117-118; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 133-134.

<sup>366</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 118.

<sup>367</sup> Bkz. Heytemî, *a.g.e.*, s. 538; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 134.

Şâtîrî önce rehlin dört rüknü olduğunu ifade eder, sonra onları râhin-mürtehin (akdi yapan iki taraf), mal, borç ve siga/kip şeklinde açıklar.<sup>368</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî de konu bütünlüğü içerisinde rükünleri zikreder; ancak rükün diye ifade etmemektedir.

Şâtîrî, râhin ile mürtehinin baskı altında olmaması ve teberruda bulunabilme ehliyetine sahip olması gerektiğini şart olarak zikreder.<sup>369</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise bu tür şartları zikretmemiştir. Zikretmeye ihtiyaç duymadığı söylenebilir. Zira akıllı, baliğ ve özgür irade sahibi olmayan bir kimsenin yaptığı akdin geçerli olmadığı İslâm hukukunda bilinen bir kuraldır.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî zimmette sabit olan borca karşılık, satışı caiz olan bir şeyin rehin olarak bırakılmasının caiz olduğunu ifade eder. Bu hususta Mâverdî’nin görüşünü esas aldığı söylenebilir.<sup>370</sup> Şâtîrî ise bunu merhûn (mal) ve merhûn bih (borç) ile ilgili iki ayrı şart olarak zikreder. Ayrıca bu şartlara, borcun miktarı ve niteliğinin taraflarca bilinmesini ve bağlayıcı olması gerektiğini de ilave eder. Aynı şartlar Erdebîlî’nin eserinde zikredilmektedir.<sup>371</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, mürtehinin (rehin alan) kusurlu davranmadıkça rehin aldığı malı tazmin etmekle yükümlü kılınmayacağını beyan eder. Şâtîrî bu hususu zikretmemiştir. Çünkü rehin bırakılan bir malın mürtehinin elinde emanet hükmünde olduğu bilinen bir husustur.

## 2.6. KARZ

Karz, fikhın muâmelât kısmında yer alan müstakil bir akid türüdür ki Şâfîî fikh kaynaklarının bir kısmında zikredilmektedir. Bu bakımdan Şâtîrî karz konusunu müstakil olarak ele alırken, Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî karz akdini konu edinmemiştir.

Şâtîrî önce karzın dört tane rüknü olduğunu ifade eder, sonra şartlarıyla birlikte rükünleri zikreder. Bu hususta karz veren ve alan tarafların akit yapmaya elverişli olmaları, baskı altında bulunmamaları, malın selem akdine konu olabilecek nitelikte

---

<sup>368</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 136.

<sup>369</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 137.

<sup>370</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 6, s. 11; Gazzî, *a.g.e.*, s. 119.

<sup>371</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 516-525; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 136-137.

olması vb. şartları zikreder.<sup>372</sup> Erdebilî'nin de aynı şartları zikretmesi<sup>373</sup> Şâtirî'nin Erdebilî'nin bilgilerinden istifade ettiğini göstermektedir.

Şâtirî karz akdinin yapılış şeklini örnek vererek izah eder.<sup>374</sup> Bu hususta da Şâtirî'nin Erdebilî'den etkilendiği söylenebilir.<sup>375</sup>

## 2.7. HACR

Maslahata önem veren İslâm hukuku, özel bir nedenle bazı insanlara yönelik özel bazı tasarrufların engellenmesini öngörür. Bu sebeple fıkıh kitaplarında hacr konusuyla ilgili bilgilere yer verilir.

Hacr konusu, mukayeseye konu olan her iki eserde de yer almaktadır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî rehin konusundan sonra hacr konusuna yer verir, Şâtirî ise karz konusundan sonra yer verir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, sefih ve müflisin kısıtlılığı başlığı altında bu konuya ilişkin bilgilere yer verir. Şâtirî ise hacr başlığı altında sefih ve müflisle ilgili şartları zikreder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî, hacrın uygulanması gerektiği altı çeşit kimseden bahseder. Çocuk, deli ve sefihin tasarrufunun geçerli olmadığını belirtir; hasta, köle ve müflisin tasarruf yetkisini ise bazı şartlara bağlar.<sup>376</sup> Örneğin hastanın, malının üçte birinden fazlasını sarf edebilmesinin varislerinin iznine bağlı olması gibi. Şâtirî de iki çeşit kısıtlılıktan bahseder. Bunlardan biri bizzat kişinin maslahatı için yapılan kısıtlılıktır. Diğeri ise başkasının maslahatı için yapılan kısıtlılıktır. Bu meyanda her bir kısmın birçok ferdi kapsadığını beyan eder. Ancak söz konusu fertleri açıklamayıp örnek vermekle yetinir. İlk kısım için sefihe konulan mali kısıtlılık, diğer kısım için ise mali açıdan iflas eden kimse şeklinde genel olarak izah eder. Sefihi malını çarçur eden kimse, müflisi ise borcu malından fazla olan kimse diye tanımlar. Ve kul borcundan dolayı müflise kısıtlılık konulacağını vurgular.<sup>377</sup> Sefih

---

<sup>372</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 140-141.

<sup>373</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 512-513.

<sup>374</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 142

<sup>375</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 512.

<sup>376</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 120-121.

<sup>377</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 143-144.

ve müflisin kısıtlanmasını da örnek vererek açıklar.<sup>378</sup> Aslında her iki müellifin üslûp ve yöntemleri farklı olsa da aynı hususlara temas ettiklerini söylemek mümkündür.

## 2.8. SULH

Şâfîî fıkıh kaynaklarında iki çeşit sulhtan bahsedilir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ile Şâtırî de iki çeşit sulhtan bahsetmekte ve sulhun bir çeşidini birbirinden farklı kavramlarla ifade etmektedirler. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ibrâ ve muaveze diye ifade eder.<sup>379</sup> Şâtırî ise hatîta ve muaveze şeklinde ifade eder ki Mâverdî ile aynı şekilde tasnif etmektedir.<sup>380</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ibrâ sulhunu “Kişinin, hakkının bir kısmını bir kısmına karşılık azaltmasıdır.”<sup>381</sup> şeklinde tarif eder. Diğer bir deyişle kişinin alacağı bir kısmından vazgeçmesidir.<sup>382</sup> Şâtırî de hatîta sulhunu, “iddia edilen bir malın veya borcun bir kısmından vazgeçmek”<sup>383</sup> şeklinde ifade eder. Şâtırî’nin ‘iddia edilen bir malı’ diye zikretmesinden mevcut olan bir malı kastetmediği açıktır. İddia edilen bir mal ile borç arasında pek bir fark yoktur. Çünkü her ikisi de somut olarak mevcut değildir. Bu durumda ibrâ ile hatîtanın aynı anlama gelen iki kavram olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki müellif birbirinden farklı hususlara da temas etmişlerdir. Bu açıdan Şâtırî Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’den farklı olarak sulhun sıhhat şartlarını ve sulh akdinin yapılış şeklini izah eder. Sulhun yapılabilmesi için taraflar arasında bir tartışmanın geçmiş olmasını şart olarak zikreder.<sup>384</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise Şâtırî’den farklı olarak evin saçağının uzatılması diye bir alt başlığa yer verir, gelip geçenleri rahatsız etmediği sürece saçağın uzatılmasını caiz görür.<sup>385</sup> Buna göre, sokağa sarkan ağaç dalları ya da kaldırımlardaki ağaç dalları da evin saçağına kıyas edilebilir.

<sup>378</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 144-145.

<sup>379</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 122.

<sup>380</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 6, s. 367.

<sup>381</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 122.

<sup>382</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 567.

<sup>383</sup> Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 146.

<sup>384</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 147.

<sup>385</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 123.

## 2.9. HAVÂLE

Muâmelâtla ilgili konulardan biri olan havâle, mukayeseye konu olan her iki eserde de yer almakta ve benzer şekilde zikredilmektedir. Her akid gibi havâlenin de gerçekleşebilmesi kendine özgü birtakım şartlara bağlıdır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu hususta dört şart zikretmekle yetinir. Şâtîrî ise diğer konularda olduğu gibi bu konuda da havâlenin rükünlerini, rükünlere mahsus şartları ve havâlenin yapılış şeklini izah eder.

Şâtîrî havâlenin, “borcun bir zimmetten başka bir zimmete nakledilmesini gerektiren bir akid”<sup>386</sup> olduğunu beyan ettikten sonra havâle ile ilgili yedi rükün zikreder. Havâle eden, havâle edilen, icap, kabul... şeklinde zikrettiği rükünleri Erdebîlî'nin eserinde de görmek mümkündür.<sup>387</sup>

Şâtîrî havale eden, havale edilen, icap ve kabul ile ilgili şartların satış akdindeki şartlarla aynı olduğunu ifade etmekle yetinir. Ayrıca her iki borcun sabit olması, cins, miktar, peşin veya veresiye olması bakımından tarafların bilgisinin olması vb. şeklinde borçlara mahsus dört şart zikreder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî de mezkûr şartları neredeyse aynı ifadelerle zikreder.<sup>388</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, havâle eden ile havâle edilen tarafların rızasının gerekliliğini vurgular.<sup>389</sup> Şâtîrî ise tarafların rızasının gerekliliğini açıkça zikretmemektedir. Ancak havâlenin şeklini örnek vererek açıklamasından tarafların rızasının gerekliliğini öngördüğü anlaşılmaktadır.<sup>390</sup> Netice itibariyle her iki müellifin zikrettiği şartlar arasında ciddi bir farklılık söz konusu değildir.

## 2.10. DAMÂN

Fıkıh kitaplarının muâmelat bölümünde ele alınan konulardan biri de kefâlettir. Genelde mala/borca kefâlet ve nefse kefâlet olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Borca kefâlet hususunda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, miktarının bilinmesi halinde zimmette sabit olan borçlara kişinin kefil olabileceğini beyan eder. Şâtîrî ise bu hususu kefaletin tanımında ve borçla ilgili şartlar kısmında izah eder. Ayrıca

---

<sup>386</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 148.

<sup>387</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 580; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 148.

<sup>388</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 124-125; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 149.

<sup>389</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 124.

<sup>390</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 149-150.

borcun cinsi, miktarı ve niteliğinin bilinmesinin yanı sıra sabit ve bağlayıcı olması gerektiğini de vurgular.<sup>391</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî kefilin, kendi malından borcu ödemesi halinde asıl borçludan malını talep edebilmesini şu iki şarta bağlar: Asıl borçlunun izniyle kefil olması ve ödeme yapmayı üstlenmiş olması. Şâtîrî bu hususu kefil ile ilgili şartlar kısmında asıl borçlunun kefile (ödeme yapmasına) izin vermiş olması şeklinde ifade eder.<sup>392</sup> Ayrıca Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak kefilin malı getirmeye güç yetirmesini de şart olarak zikreder. Bu hususta kendisine güvenilmeyen birinin kefil tayin edilmesine izin verilmeyeceği açıktır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, meçhul olan borca kefil olmanın sahih olmadığını vurgular. Ancak derekü'l-mebi'de<sup>393</sup> caiz olduğunu ifade eder. Onun bu görüşü, Şâfî mezhebinin genel görüşü olarak nakledilir.<sup>394</sup> Şâtîrî ise derekü'l-mebi'e ilişkin bilgi vermemiştir.

Şâtîrî, metodu gereği damânın beş rüknü olduğunu belirttikten sonra her rükünle ilgili şartları zikreder. Kefilin baskı altında olmaması, teberru etme ehliyetine sahip olması, kefilin alacaklıyı tanınması, borcun üstlenilmesini ifade eden bir lafzın olması şeklinde zikrettiği şartları Erdebîl de zikretmektedir.<sup>395</sup>

Kefâletin ikinci çeşidi olan bedene kefâlet konusunu Ebû Şücâ' el-İsfehânî müstakil olarak ele alırken, Şâtîrî bir alt başlık halinde ele almıştır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, "Kendisine kul hakkının taalluk ettiği bir kimseye kefil olmak caizdir."<sup>396</sup> diye beyan eder. Şâtîrî ise hüküm belirtmeksizin bedene kefil olmanın şeklini örnekle tasvir eder. Verdiği örnekten bedene kefil olmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca o, borç ve bizzat malın kendisini geri getirme şekillerini de örneklerle izah eder.<sup>397</sup>

---

<sup>391</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 125; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 151-153.

<sup>392</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 126; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 152.

<sup>393</sup> Derekü'l-mebi', satılan malın başka bir sahibi çıkarsa müşteriye ücretini geri vermeye kefil olmak şeklinde açıklanabilir. Bkz. (Gazzî, 2016, s. 142)

<sup>394</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 6, s. 22.

<sup>395</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 586-592; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 151-152.

<sup>396</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 126-127.

<sup>397</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 153-154.

## 2.11. ŞERİKE

Fıkıh kitaplarında genelde şirketle ilgili temel şartlar zikredilir. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfehânî şirketle ilgili beş şart zikreder. Rükün diye ifade etmemekle birlikte zikrettiği şartlar taraflar ve mallarla ilgili şartlardır. Malların altın ve gümüş olması diye ifade ettiği şartın haricindeki diğer şartların tamamını Şâtîrî de zikretmektedir.

Her iki müellif malların cins ve niteliklerinin bir olması, birbirine karıştırılmış olması gibi şartlarda müttefiktir.<sup>398</sup> Ancak Şâtîrî'nin yönteminin farklı olması hasebiyle söz konusu şartları doğrudan değil, rükünlere bağlı olarak birer alt başlık altında zikretmektedir. Çünkü Şâtîrî, konuya başlarken önce şirketin sözlük ve terim anlamını açıklar. Akabinde iki taraf (ortaklar), iki mal ve sigâ (kip) olmak üzere şirketin beş rükünü ve her bir rükne mahsus şartları zikreder.

Şâtîrî, şirketi "Bir şeyde iki veya daha fazla kişinin şuyu' üzere hakkının sabit olduğunu gerektiren bir akiddir."<sup>399</sup> şeklinde tanımlar. Bâcûrî de şirketi aynı kelimelerle tanımlamaktadır.<sup>400</sup>

Her iki müellif ortaklardan birinin diğerine tasarrufta bulunmasına izin vermesi hususunda görüş birliği içerisindedir.<sup>401</sup> Şâtîrî, ortakların tasarruf etmeleri durumunda her birinin vekil olma ve vekâlet verme ehliyetine sahip olması gerektiğini de ilave etmektedir. Aslında Şâtîrî'nin ilave ettiği şart ittifak ettikleri şartın değişik bir versiyonu olduğu söylenebilir. Çünkü tasarruf ehliyetine sahip olmayan bir kimsenin iş ortağına tasarrufta bulunma yetkisini vermesi kanunen geçersizdir.

Yukarıda belirtildiği gibi Ebû Şücâ' el-İsfehânî malların altın ve gümüş olması gerektiğini belirtir.<sup>402</sup> Şâtîrî ise bu hususa dikkat çekmemektedir. Çünkü ortaklıkta sermaye, genelde para cinsindedir. Bu hususu, bir örnekle şöyle açıklamak mümkündür: Un fabrikasını ortak işleten iki şahıs düşünün. Bu iki şahsın ortaya koyacakları mal para ve buğday olmalıdır. Çünkü un imalatı için değirmen ve

<sup>398</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 127-128; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 156.

<sup>399</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 155.

<sup>400</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 2, s. 323.

<sup>401</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 128; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 156.

<sup>402</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 127.

benzeri gibi makinelere ve buğdaya ihtiyaçları olacaktır. Bu ihtiyaçların karşılanması parayla mümkündür. Dolayısıyla ilk sermaye olarak para söz konusudur. Unun satılması da paraya dönüşecektir ve kâr zarar para üzerinden hesaplanacaktır. Görüldüğü gibi sermaye olarak ortaya konulan malların –hububat gibi misli mal cinsinden olsa da- parayla irtibatı kaçınılmazdır.

Ortaklıkta kâr ve zararın her iki malın miktarına göre olması hususunda da her iki müellif müttefiktir.<sup>403</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, ortaklardan her birinin istediği an akdi feshetme yetkisine sahip olduğunu, ikisinden birinin ölmesiyle de akdin iptal olacağını beyan eder.<sup>404</sup> Şâtirî bilinen bu hususları zikretmemiştir.

Her iki müellif, bir şirketin kurulmasında gerekli olan temel şartları beyan etmekle yetinmiş olup ebdân, mufâvada, vücuh ve inân gibi şirket çeşitlerini konu edinmemişlerdir. Zira mevzubahis şartlar yerine getirilmedikçe herhangi bir şirketin kurulması mümkün değildir.

## 2.12. VEKÂLET

Fıkıh kaynaklarında farklı şekillerde zikredilen vekâlet konusuyla ilgili hususları Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî doğrudan beyan eder. Şâtirî ise önce vekâleti tanımlar, sonra konuyla ilgili rükün ve şartları zikreder. Son olarak da vekâletin yapılaş şeklini örnekle tasvir eder. Vekâleti, “kişinin sağken yapması kaydıyla niyabetin kabul edildiği bir şeyi, başkasına yaptırması”<sup>405</sup> şeklinde izah eder.

Her iki müellif aynı hususları zikrettikleri gibi, birbirlerinden farklı hususlara da temas etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, insanın caiz olan şeylerde başkasına vekâlet verebilmesi için tasarrufta bulunabilme ehliyetine sahip olması gerektiğini savunur. Şâtirî, mezkûr şartları vekâlete konu olan mal ile vekil ve müvekkilde bulunması gereken şartlar arasında zikreder.<sup>406</sup> Çünkü malın niyabete kabil olmasını bir şart olarak kabul eder. Ayrıca vekilin belirlenmesi gerektiğini de beyan eder.

---

<sup>403</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 128; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 156.

<sup>404</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 128.

<sup>405</sup> Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 158.

<sup>406</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 129; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 158-159.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî vekâletin caiz olduğunu belirtir. Şâtırî ise hüküm belirtmemektedir; ancak konu bütünlüğünden bilhassa verdiği örnekten<sup>407</sup> vekâletin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü vekâleti kabul etmek gibi bir zorunluluk yoktur. Dolayısıyla Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin ifade ettiği gibi taraflar diledikleri an akdi bozabilme yetkisine sahiptir.<sup>408</sup>

Şâtırî malın müvekkile ait olması, niyabete kabil olması ve bir cihetten de olsa bilinmesi şeklinde vekâlete konu olan malla ilgili üç şart zikreder. Aynı şekilde vekâlet sigasına/kipine mahsus üç şart zikreder. Söz konusu şartları tarafların rızasını ifade eden bir lafzın olması, diğer tarafın reddetmemesi ve bir şeye bağlı olmaması şeklinde beyan eder. Vekilin belirlenmesi şartı dışında bu konuyla ilgili bilgileri Erdebilî de zikretmektedir.<sup>409</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şâtırî’den farklı olarak alışveriş hususunda vekâletin üç şartla caiz olduğunu ifade eder: Malın misli ücretle satılması, ücretin peşin olması, beldede revaçta olan paradan olması şeklinde izah eder.<sup>410</sup> Erdebilî’nin de aynı şartları zikretmesi, Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin görüşünü teyit etmektedir.<sup>411</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî müvekkilin izni olmaksızın vekilin, müvekkili adına ikrarda bulunmasının caiz olmadığını ifade eder. Bu hususta Cüveynî ile görüş birliği içindedir.<sup>412</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, vekilin vekâlet ettiği işte aşırı davranmadığı sürece zararı tazmin etmekle yükümlü olmadığını ifade eder ki Mâverdî ile görüş birliği içindedir.<sup>413</sup>

### 2.13. İKRÂR

“Kişinin kendi üzerindeki bir hakkı itiraf etmesi”<sup>414</sup> anlamına gelen ikrar, mukayeseye konu olan her iki eserde farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: İkrar edilen hakları, Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Allah hakkı ve kul hakkına taalluk eden

<sup>407</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 129; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 157.

<sup>408</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 129.

<sup>409</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 605-606; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 159-160.

<sup>410</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 130.

<sup>411</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 610-611.

<sup>412</sup> Bkz. Cüveynî, *a.g.e.*, c. 7, s. 37; Gazzî, *a.g.e.*, s. 130.

<sup>413</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 6, s. 501; Gazzî, *a.g.e.*, s. 129.

<sup>414</sup> Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 122.

haklar olmak üzere ikiye ayırır. Onun, bu tasnifi bağlamında Mâverdî'den etkilendiğini söylemek mümkündür.<sup>415</sup> Şâtîrî ise hakları tasnif etmeksizin kul hakkına yönelik hususları zikreder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, Allah hakkına taalluk eden ikrardan dönmenin sahih; kul hakkına taalluk eden ikrardan dönmenin ise sahih olmadığını beyan eder. Bu da adaletin tecelli etmesi için gerekli olan bir yaklaşım tarzı olduğunu göstermektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî ikrarın sahih olabilmesini üç şarta bağlar. Mevzubahis şartları da ikrarda bulunan kimsenin akıllı, baliğ ve baskı altında olmaması şeklinde açıklar. İkrarın mal hakkında olması durumunda ise mezkûr şartlara ilaveten ikrarda bulunan kimsenin reşit olması gerektiğini savunur. Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği şartların tamamını Şâtîrî de zikretmektedir. Ancak akıllı, baliğ ve reşit olması şeklinde detaylandırmayıp mutlak tasarruf ehliyetine sahip olması şeklinde ifade etmektedir.<sup>416</sup>

Şâtîrî ikrarın dört tane rüknü olduğunu ifade eder ve söz konusu rükünleri şartlarıyla birlikte izah eder. Bu bağlamda mukarrun lehe (kendisi için ikrar edilen) mahsus üç şart zikreder. Söz konusu şartları da bir şekilde beyan edilmesi, mal edinme ehliyetine sahip olması ve mukirri (ikrar eden kimse) tekzip etmemesi şeklinde izah eder.<sup>417</sup> Şâtîrî'nin zikrettiği dört rüknü ve tarafların taşıması gereken şartlar Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>418</sup>

Şâtîrî malın mukirre ait olmaması ve ikrar esnasında malın mukirrin elinde bulunması olmak üzere malla ilgili iki şart zikreder. Aynı şartlar Nevevî'nin eserinde de yer almaktadır.<sup>419</sup> Ayrıca Şâtîrî, siga şartıyla ilgili olarak hakkın yükümlülüğünü ifade eden bir lafzın olması gerektiğini beyan eder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak mukirrin meçhul bir şeyi beyan etmesi durumunda beyanın dikkate alınacağını ifade eder.<sup>420</sup> Çünkü bu husus

---

<sup>415</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 8-9; Gazzî, *a.g.e.*, s. 131.

<sup>416</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 131-132; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 162.

<sup>417</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 162-163.

<sup>418</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 5-12.

<sup>419</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 341; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 163.

<sup>420</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 132.

icmayla sabittir.<sup>421</sup> Nitekim mukirr ikrar eden kimsedir. Dolayısıyla gizli bir şeyi açıkça ifade ettiği takdirde ifadesinin dikkate alınması zorunlu olur.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî ikrarda istisna yapmanın geçerli olduğunu beyan eder. Bu hususta Mâverdî ile görüş birliği içerisinde.<sup>422</sup> Ayrıca o, sağlık ve hastalık anında yapılan ikrarın da eşit seviyede olduğunu ifade eder. Çünkü ölüm hastalığı halinde bile varisin lehine yapılan ikrara itibar edilir.<sup>423</sup>

#### 2.14. ÂRİYET

Âriyet, Şâfiî fıkıh kaynaklarında genelde aynı şekilde zikredilir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, kendisinden yararlanmanın caiz olduğu ve aynı baki kalan her şeyin iare verilebileceğini ifade eder. Şâtirî de âriyeti tanımlarken Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin açıklamasına benzer ifadeler kullanır.<sup>424</sup> Nitekim o, önce âriyetin dört tane rükünü olduğunu belirtir, sonra her bir rükünle ilgili şartları zikreder. Malın mübah olması, menfaatinden istifade edilebilmesi vb. gibi muâr (mal) ile ilgili dört şart zikreder. Mezkûr şartlar, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin açıklamalarına denk düşmektedir.<sup>425</sup> Ayrıca Şâtirî muîrin (iare veren) menfaate sahip olması, teberruda bulunma ehliyetine sahip olması gibi taşınması gereken üç şart zikreder. Aynı şekilde müsteîrin (iare alan) de belirli bir kimse olup tasarrufta bulunma ehliyetine sahip olmasını şart koşar. Onun zikrettiği muîrin baskı altında olmaması şartı dışındaki diğer rükün ve şartların tamamı Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>426</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtirî'den farklı olarak bazı hususlara temas etmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî, müsteîrin elindeki iare verilen malın telef olması durumunda telef olduğu günkü kıymetiyle tazmin edilmesi gerektiğini beyan eder.<sup>427</sup> Onun bu görüşü isabetli bir yaklaşım tarzını göstermektedir ki Mâverdî'nin zikrettiği iki görüşten biridir.<sup>428</sup> Çünkü malın telef edildiği günkü kıymeti dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla âriyete konu olan mal, değer kaybetmiş olsa bile mal

<sup>421</sup> Bkz. Cüveynî, *a.g.e.*, c. 7, s. 60.

<sup>422</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 19; Gazzî, *a.g.e.*, s. 132.

<sup>423</sup> Bkz. Cüveynî, *a.g.e.*, c. 7, s. 70.

<sup>424</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 133; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 164.

<sup>425</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 165.

<sup>426</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 33-35; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 164.

<sup>427</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 134.

<sup>428</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 6, s. 172.

sahibi, malın değeri kadar tazminat alır ve dilediği takdirde aynı cinsten bir mal satın alabilir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, iare verilen malın telef olması durumunda tazmin edilmesi gerektiğini ifade eder; ancak hangi durumdaki telef sebebinin tazmin gerektirdiğini beyan etmemektedir. Bu durum, diğer Şâfiî fıkıh kaynaklarına başvurmayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim yapılan araştırma neticesinde bu hususta farklı görüşler serdedildiği tespit edilmiştir.<sup>429</sup>

## 2.15. GASP

Gasbın bazı hukuki sonuçlar doğurması fıkıh eserlerine konu olmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfehânî gasbın sonucuna ilişkin beyanlarda bulunmuştur. Bu açıdan o, gasp edilen malın iade edilmesini, telef edilmesi durumunda ise mislinin ya da değerinin ödenmesi gerektiğini ifade etmektedir.<sup>430</sup> Şâtirî ise gasbın anlamını açıkladıktan sonra gasp olayını örnek vererek izah etmektedir.<sup>431</sup> Gasp edilen malın, sahibine iade edilmesi, telef edilmesi durumunda ise benzerinin ya da değerinin tazmin edilmesi gerektiği bilinmektedir. Bu sebeple Şâtirî'nin bilinen bu hususları açıklama gereği duymadığı kanısına varılabilir.

## 2.16. ŞUF'A

Manevi boyutu ağır basan şuf'a hakkı, mukayeseye konu olan her iki eserde farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî menfaat dışında bölünebilen, satın alınabilen taşınmaz mallarda şuf'a hakkının vacip olduğunu ifade eder.<sup>432</sup> Bilindiği gibi Şâfiîlere göre menfaat mal değildir. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfehânî, menfaati istisna etmektedir. Nass ve icmâyla sabit olmasından<sup>433</sup> ötürü de şuf'a hakkının vacip olduğunu beyan eder. Şâtirî ise şuf'a hakkına dair hüküm belirtmemektedir. O, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin malla ilgili beyan ettiği nitelikleri zikretmekle yetinmektedir.<sup>434</sup>

<sup>429</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 115; Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 14, s. 219.

<sup>430</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 134-135.

<sup>431</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 167.

<sup>432</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 135-136.

<sup>433</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 227.

<sup>434</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 168.

Şâtîrî, şuf'ayı "Satılan bir malda yeni ortağa karşı eski ortak için sabit olan zoraki bir temellük hakkıdır."<sup>435</sup> şeklinde tanımlar. Bâcûrî de şuf'ayı aynı şekilde tarif etmektedir.<sup>436</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, şuf'aya konu olan mal ve mal üzerinde hak sahibi olan ortakları zikreder; ancak onları şuf'anın rükünleri diye ifade etmemektedir. Şâtîrî ise üç ayrı rükün olarak ifade etmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, şuf'a hakkına sahip birkaç ortağın mevcut olması durumunda her bir ortağın, sahip olduğu pay kadar hak sahibi olduğunu ifade eder. Bu hususta Şâfî ile görüş birliği içindedir.<sup>437</sup> Şâtîrî ise önceliği dikkate almakta ve ilk ortağın mülkiyeti sebebiyle ikinci ortağın şuf'a hakkının gecikeceğini ifade eder. Aynı bilgi Remlî'nin (ö. 844/1441) eserinde de görülmektedir.<sup>438</sup> O halde işin maddi boyutu dikkate alındığında Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin görüşüne, manevi boyutu dikkate alındığında ise Şâtîrî'nin görüşüne itibar edilebilir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak şu hususlara temas etmektedir: Şuf'a hakkına sahip ortağın muktedir olmakla birlikte acele etmediği takdirde şuf'a hakkını kaybedeceğini beyan eder. Mâverdî'nin eserinde de benzer ifadeler görülmektedir.<sup>439</sup>

Bir kimsenin bir kadınla arazinin bir parçasına karşılık evlenmesi durumunda şuf'a hakkı olan kişinin verilen araziye kadının mehri misliyle satın alabileceğini savunur. Onun bu konuda Mâverdî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>440</sup> Bu yaklaşım, şuf'a hakkının önemini ortaya koymakta ve şuf'a hakkına riayet edilmesini gerekli kılmaktadır.

## 2.17. KIRÂZ

Muâmelâtla ilgili bir konu olan kırâz akdinin gerçekleşmesi birtakım şartlara bağlıdır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu meyanda dört şart zikreder. Şartları zikrederken

<sup>435</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 168.

<sup>436</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 2, s. 373-374.

<sup>437</sup> Bkz. Şâfî, *a.g.e.*, c. 4, s. 3; Gazzî, *a.g.e.*, s. 137.

<sup>438</sup> Bkz. Şemsuddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza İbnu Şihâbiddîn er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Dârü'l-fikr, Beyrût, 1984, c. 5, s. 201; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 169.

<sup>439</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 243; Gazzî, *a.g.e.*, s. 136.

<sup>440</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 458; Gazzî, *a.g.e.*, s. 136.

herhangi bir tasnife tabi tutmamaktadır. Şâtîrî ise önce kırâzın lügat ve terim anlamını açıklar, sonra sermaye sahibi (mâlik), işçi, mal, iş, kâr ve sigâ/kip olmak üzere kırâzın rükünlerini ve her bir rükne mahsus şartları birer alt başlık halinde zikreder. Ayrıca kırâzın yapılaş şeklini örnek vererek izah eder.<sup>441</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin doğrudan zikrettiği şartları, Şâtîrî ilgili olduğu rükün kısmında zikreder. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin kırâz akdinin altın veya gümüş para üzerine olması diye zikrettiği şartı, Şâtîrî kırâz malı ile ilgili şartlar kısmında zikreder.<sup>442</sup> Ayrıca miktarı, cinsi ve niteliğinin belli olması ve işçinin elinde muayyen olması şartlarını da ilave eder.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin zikrettiği işçiye kârdan belli bir kısmın şart koşulması şartını, Şâtîrî kâr ile ilgili şartlar kısmında zikreder.<sup>443</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, kırâz akdinin belli bir müddetle takdir edilmemesini şart koşar. Ayrıca mal sahibinin işçiye tasarrufta mutlak izin vermesi ya da tasarruf ettiği şeyin çoğunlukla bulunması gerektiğini şart koşar. Şâtîrî ise mezkûr şartları işçiye işin daraltılmaması şeklinde ifade eder ve kırâz işiyle ilgili şartlar kısmında zikreder.<sup>444</sup> Çünkü işçiye işin daraltılmaması hem müddet hem iş alanı bakımından sınırlandırılmaması anlamına gelir.<sup>445</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şâtîrî’den farklı olarak işçinin ihmali söz konusu olmadıkça malı tazmin etmekle yükümlü tutulamayacağını savunur.<sup>446</sup> Onun bu görüşü İslâm hukukunda bilinen genel bir kuraldır.

## 2.18. MÜSÂKÂT

Fıkhnın muâmelât bölümünde zikredilen konulardan biri de müsâkât akdidir. Müsâkât akdinin gerçekleşebilmesi birtakım şartlara bağlıdır. Söz konusu şartları Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ile Şâtîrî şu şekilde zikretmektedirler: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî rükün diye belirtmeksizin doğrudan şartları zikreder. Şâtîrî ise müsâkâtın altı tane rükünü (mal sahibi, işçi, müsâkât işi, meyve vs.) olduğunu ifade eder. Müsâkâtla ilgili

<sup>441</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 173-174.

<sup>442</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 137; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 172.

<sup>443</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 138; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 173.

<sup>444</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 137; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 172.

<sup>445</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 99.

<sup>446</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 138.

her bir şartı da ilgili olduğu rükne bağlı olarak zikreder. Aynı rükünler Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>447</sup>

Müsâkât akdinin üzüm ve hurmaya mahsus olduğu hususunda her iki müellif müttefiktir. Şâtîrî bu hususu müsâkâtın kaynağıyla ilgili şartlar kısmında zikretmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî müsâkâtla ilgili iki şart zikreder ve yapılan işi de iki kısma ayırır. Müsâkât sözleşmesinde belli bir müddetin takdir edilmesi gerektiğini her iki müellif de şart olarak zikretmektedir. Ancak Şâtîrî bu şartı müsâkât işi ile ilgili şartlar kısmında zikreder.<sup>448</sup> Yine her iki müellif meyvelerin gelişmesine yönelik çalışmaların işçinin vazifesi olduğunu beyan eder. Şâtîrî bu hususu da müsâkâtın kaynağıyla ilgili şartlar kısmında zikreder.<sup>449</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî araziye yönelik çalışmaların mal sahibine ait olduğunu ifade etmekle yetinir.<sup>450</sup> Çünkü arazinin ekilmesi, su kaynağının temin edilmesi gibi işlerin araziye yönelik işlerden olduğu bilinmektedir. Şâtîrî de müsâkâtın kaynağıyla ilgili arazinin ekili olması, gözle görülmesi, muayyen olması gibi şartları zikreder. Mezkûr şartlar Erdebîlî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>451</sup>

Şâtîrî sözleşmenin yapıldığı esnada meyvelerin olgunlaşmamış olmasını şart koşar. Akid esnasında ağaçların mevcut olduğu ve meyvelerin olgunlaşmamış olduğunu onun şu ifadesinden de anlamak mümkündür: "Müsâkât, meyvelerin bölüştürülmesi için belirli ağaçların bakımına yönelik çalışma üzerine yapılan bir akiddir."<sup>452</sup> Meyvelerin olgunlaşabilmesi için ağaçların gübrelenmesi, sulanması gibi işçilik gerektiren bir bakıma ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfehânî, akid esnasında meyvelerin olgunlaşmamış olması şartını açıkça zikretmese de verdiği bilgilerden bu şartı savunduğu anlaşılmaktadır.

---

<sup>447</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 96-102; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 175.

<sup>448</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 139; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 175.

<sup>449</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 139; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 176-177.

<sup>450</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 140.

<sup>451</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 114; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 176.

<sup>452</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 175.

## 2.19. İCÂRE

Borçlar hukukunun temel akidlerinden birini teşkil eden icâreye ilişkin Ebû Şücâ' el-İsfehânî şu nitelikleri zikreder: "Aynı baki kalmakla birlikte kendisinden yararlanma imkânı olan her şeyin kiralınması sahihtir."<sup>453</sup> Şâtîrî ise icârenin, belli bir ivazla alıp verilebilen mübah bir şeyin belli bir menfaatı üzerine kurulan bir akid olduğunu beyan eder.<sup>454</sup> Her iki müellifin, aynı şeyi kastettikleri halde farklı şekilde ifade ettikleri görülmektedir. Çünkü mübah olmayan bir şeyden yararlanmak caiz olmadığı gibi, tükenebilen bir şeyin menfaatından yararlanmak da mümkün değildir.

Her iki müellif, belli bir müddetle veya çalışmak suretiyle icâreden faydalanmanın sahih olduğunu beyan eder.<sup>455</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin çalışmak suretiyle icâreden faydalanmak diye zikrettiği akdi, Şâtîrî icâretü'z-zimme<sup>456</sup> diye ifade eder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin doğrudan zikrettiği şartları, Şâtîrî rükünlerle (sözleşmeyi yapan kişi, ücret, menfaat ve sigâ) ilgili şartlar kısmında zikreder. Bu bağlamda, icâre akdinin belli bir zamana bağlı olması şartını, icâre sigasıyla ilgili şartlar kısmında zikreder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, akdin mutlak yapılması durumunda ücretin peşin olmasını, ücretin vadeli olması şart koşulduğu takdirde ise ücretin vadeli olmasını öngörür. Bu konuda Mâverdî ile görüş birliği içerisinde.<sup>457</sup> Şâtîrî ise icâretü'z-zimme olduğu takdirde akid meclisinde ücretin peşin olması gerektiğini savunur. Aynı bilgi Hatîp eş-Şîrbînî'nin (ö. 977/1570) eserinde de görülmektedir.<sup>458</sup>

Her iki müellif birbirinden farklı hususlara da temas etmişlerdir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî, taraflardan birinin ölmesiyle icare akdinin sona ermeyeceğini beyan eder. Ayrıca kiralanan şeyin aynının telef olmasıyla icâre akdinin bozulacağını ifade eder. Ancak kiracının kusuru olmaksızın malın telef olması durumunda malı

<sup>453</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 141.

<sup>454</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 178.

<sup>455</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 141; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 178-179.

<sup>456</sup> İcâretü'z-zimme, insanların yaptıkları işlere yönelik kiralamalardır.

<sup>457</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 7, s. 395; Gazzî, *a.g.e.*, s. 141.

<sup>458</sup> Bkz. Muhammed Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-fikr, Beyrût, t.y., c.2, s. 334; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 179.

tazmin etmekle yükümlü olmayacağını vurgular.<sup>459</sup> Çünkü kiralanan malın menfaatinden istifade edilir, malın kendisi ise emanet hükmündedir. Şâtîrî ise Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak menfaatle ilgili beş şart zikreder: Mütakavvim ve malum olmalı, kiraya veren kimsenin malı olmalı, teslim alınabilmeli vb.<sup>460</sup> Mezkûr şartlar Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>461</sup> Şâtîrî ayrıca satım akdinde satıcı ve alıcı ile ilgili şartın icâre akdini yapan taraflar için de geçerli olduğunu belirtir. Ancak bir Müslümanın kiralınmasını istisna eder.<sup>462</sup> Müslümanı kiralamadan kasıt, dinine hâlel getirecek bir işte çalıştırmanın caiz olmamasıdır.

## 2.20. CUÂLE

Ücretle iş yaptırmak anlamına gelen cuâle, fıkıh kitaplarının muamelât bölümünde zikredilen bir konudur. Bu açıdan bakıldığında Ebû Şücâ' el-İsfehânî icâre konusundan sonra cuâle konusuna yer vermekte, akabinde muhâbere ve ihyâ mevât konularını zikretmektedir. Şâtîrî ise icâre konusundan sonra ihyâ mevât konusuna yer vermekte, cuâle konusunu ise lakît konusundan sonra zikretmektedir. Neticede her iki müellif de muâmelâtla ilgili konular arasında cuâle konusuna yer vermektedir.

Genelde herhangi bir konu hakkında bilgi verilirken ilk olarak o konunun sözlük ve ıstılâhî anlamı zikredilir. Bu sebeple her iki müellif cuâlenin terim anlamını zikretmektedir. Ancak Şâtîrî, "Belli bir iş karşılığında belli bir ücret üstlenmek"<sup>463</sup> şeklinde genel olarak ifade eder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise "Kişinin, kaybolan malını geri getirme işine karşılık, bilinen bir bedel ödemeyi kendisine vacip kılmasıdır."<sup>464</sup> şeklinde açıklar ve cuâlenin caiz olduğunu belirtmekle yetinir. Şâtîrî'nin de konuyu açıklama tarzından cuâlenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü cuâle mecburi durumlarda başvurulmuş bir işlemdir/akittir ve birtakım şartları haiz olması gerekmektedir. Bu sebeple Şâtîrî cuâleye dair iş, işe karşılık belirlenen mal, sorumluluk alan kişi ve sigâ olmak üzere dört rükün ve her rükne mahsus şartları zikreder. Külfet gerektiren bir iş olması, belli bir zamana bağlı olmaması gibi cuâle

<sup>459</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 141-142.

<sup>460</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 179.

<sup>461</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 127.

<sup>462</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 179.

<sup>463</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 194.

<sup>464</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 142.

işî ile ilgili üç şart zikreder. Sorumluluk alan kişinin de mutlak tasarruf sahibi olması, baskı altında olmaması vb. gibi dört şart taşıması gerektiğini ifade eder. Ayrıca o, alışverişe konu olabilen malların cuâleye de konu olabileceğini ifade eder ve cuâle akdinin şeklini örnek vererek izah eder.<sup>465</sup> Şâtîrî'nin zikrettiği rükün ve şartlar Erdebîlî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>466</sup>

## 2.21. MUHÂBERE

Tohum sağlama yükümlülüğünün işçiye ait olması durumunu ifade eden muhâbere,<sup>467</sup> Şâfîî fıkıh kitaplarının bir kısmında zikredilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî muhâbere konusuna yer verirken Şâtîrî yer vermemektedir.

Şâfîîlerin çoğuna göre muhâbere akdinin her hâlükârda caiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu açıdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî tarla sahibinin, tarlasından elde edilecek gelirin belli bir miktarı karşılığında bir kimseden tarlayı ekmesini istemesinin caiz olmadığını ifade eder. Buna mukabil, para veya belli bir gıda karşılığında olmak üzere tarlayı kiraya vermesinin caiz olduğunu vurgular.<sup>468</sup> Bununun sebebinin şöyle açıklamak mümkündür: Tarladan elde edilecek gelir, yetersiz olabileceği gibi çok fazla da olabilir. Bu durumda iki taraftan birinin mağdur olması söz konusudur. Ama belli bir miktar para karşılığında akit yapıldığı takdirde her iki taraf için de elverişli olacağı açıktır.

## 2.22. İHYÂİ MEVÂT

İhyâî mevât, sahipsiz bir arazinin ihyâ edilmesi/işlenmesi için gereken her şeyin yapılması<sup>469</sup> şeklinde ifade edilmektedir. Bu nitelikteki bir arazinin mülk edinilebilmesi birtakım şartlarla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, araziye ihyâ eden kimsenin Müslüman olması ve arazinin sahipsiz olması şeklinde iki şartla mevât arazinin ihyâ edilmesini caiz görür.<sup>470</sup> Şâtîrî ise ölü araziye, İslâm'da hiç kimsenin ekip biçmediği bir arazi olması ve ekilip biçilen bir arazinin

---

<sup>465</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 194-196.

<sup>466</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 174-176.

<sup>467</sup> Bkz. Kayapınar, Hüseyin, "Müzâraa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXII, S. 234-236, İstanbul, 2006.

<sup>468</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 143.

<sup>469</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 181.

<sup>470</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 143-144.

sınırı olmaması şartıyla ihya edilmesini şart koşar.<sup>471</sup> Her iki müellifin öngördükleri şartlar birbirleriyle örtüşmektedir. Çünkü İslâm hukukçuları ihyâi mevât konusunu Müslümanlar açısından ele alıp değerlendirmişlerdir. Nitekim Şâtîrî'nin "İslâm'da..." diye belirtmesinden, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin şart olarak zikrettiği "İhyâ eden kimsenin Müslüman olması" hususu anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak su paylaşımını da konu edinmiştir. Bu hususta başkasına su verebilmek için suyun ihtiyaç fazlası olması, başkasının suya ihtiyacı olması ve suyun kendi kaynağında olması şeklinde üç şart zikretmiştir.<sup>472</sup> Belirtildiği gibi Şâtîrî bu konuda herhangi bir görüşe yer vermemiştir.

Mukayeseye konu olan her iki eserde ihyâi mevât konusundan sonra vakıf, hibe, lukata ve lakît konularına yer verilmektedir.

### 2.23. VAKIF

Vakfin tanımı hususunda mezhep imamları arasında farklı görüşler mevcut olsa da Şâfiî fakihler, vakfi genelde aynı şekilde tarif ederler. Bunu da bizzat vakfi tarif etmekle ya da vakıfla ilgili şartları beyan etmekle ifade ederler. Bu açıdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî önce vakfin üç şartla caiz olduğunu ifade eder, sonra söz konusu şartları zikreder. Bizzat baki kalmakla birlikte kendisinden istifade edilen bir mal olması, haram bir yere vakfedilmemesi, vakfin mevcut olan asl'a ve kesilmeyen fer'eye yapılması şeklinde izah eder.<sup>473</sup> Mezkûr şartlardan vakfin ne demek olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Şâtîrî'nin yaptığı tanım, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği üç şartı da içermektedir.<sup>474</sup> Ayrıca o, mezkûr şartları kendisine vakfedilen kişiye mahsus şartlar ile vakıf malına mahsus zikrettiği sekiz şart arasında da zikretmektedir.<sup>475</sup>

Şâtîrî vakıfla ilgili dört rükün (vakfeden, kendisine vakfedilen, mal ve siga) ve her bir rükne mahsus şartları birer alt başlık halinde zikreder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, vakfin vakfeden kimsenin şartına göre vuku bulacağını belirtir. Dolayısıyla dilediği kimseye payından daha fazla verilmesini şart

<sup>471</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 181.

<sup>472</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 145.

<sup>473</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 146.

<sup>474</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 182.

<sup>475</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 183.

koşabileceğini savunur.<sup>476</sup> Sonuç itibariyle vakıf, caiz olan bir teberru akdidir, malını vakfetmek kişinin inisiyatifine bağlıdır. Dolayısıyla malını vakfeden kişi, dilediği şekilde şart koşma hakkına sahiptir. Bu da kişinin hür ve mükellef olmasının sonucudur. Nitekim Şâtîrî de malını vakfeden kimsenin hür ve teberruda bulunma ehliyetine sahip olması gerektiğini iki ayrı şart olarak zikretmektedir.<sup>477</sup>

Şâtîrî vakıf akdi sigası/kişi ile ilgili beş şart zikreder. Son olarak da vakfın yapılış şeklini örnek vererek izah eder.<sup>478</sup> Şâtîrî'nin zikrettiği rükün ve şartlar, Erdebîlî'nin eserinde daha ayrıntılı bir şekilde izah edilmektedir.<sup>479</sup> Dolayısıyla Şâtîrî'nin Erdebîlî'nin eserinden istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür: Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî'nin vakıfla ilgili açıklamaları arasında anlam itibariyle bir farklılık söz konusu değildir. Şu kadar var ki Ebû Şücâ' el-İsfehânî detaya girmeden konuyu kısaca izah etmiştir. Şâtîrî ise aynı bilgileri detaylı bir şekilde izah etmiştir.

## 2.24. HİBE

Hibe, bir malın karşılıksız olarak başkasına temlik ettirilmesi anlamına gelir. Bu sebeple satım ve karz gibi akitlerden farklıdır. Çünkü satım akdinde muhayyerlik hakkı geçerli iken hibe akdinde muhayyerlik hakkı yoktur. Bu nedenle Ebû Şücâ' el-İsfehânî, hibenin teslim alınmasıyla bağlayıcı olduğunu ifade eder ve babanın bundan müstesna olduğunu vurgular.<sup>480</sup> Aynı bilgiler Gazzâlî'nin eserinde de yer almaktadır.<sup>481</sup> Babanın müstesna kılınmasının sebebi şöyle açıklanabilir: Bir çocuğun malı babasının malı sayılır. Dolayısıyla bir babanın, çocuğuna hibe ettiği mal yine kendisindedir, dilediğinde malını geri almaya hak sahibidir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî satılması caiz olan her şeyin hibe edilmesinin de caiz olduğunu genel bir şekilde ifade eder. Şâtîrî ise malın malum, temiz, kendisinden faydalanılabilen, teslim edilmesi mümkün olan bir mal olması şeklinde ayrıntılı olarak izah eder.<sup>482</sup> O, bu nitelikleri hibe edilen mala mahsus şartlar kısmında

<sup>476</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 147.

<sup>477</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 182-183.

<sup>478</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 184.

<sup>479</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 202-209.

<sup>480</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 148.

<sup>481</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 234.

<sup>482</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 148; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 186.

zikreder. Hibe akdi sigasının/kipinin şartları kısmında da hibe akdi sigasının satım akdi sigasıyla aynı olduğunu ifade eder.<sup>483</sup> Çünkü o, hibenin rükünlerini (hibe eden, kendisine hibe edilen, mal, siga) ve rükünlere mahsus şartları birer alt başlık halinde zikreder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, "Bir kimse malını, hibe ettiği kimsenin ömrüne veya ölümüne bağladığı takdirde hibe edilen mal ölenin varislerine geçer."<sup>484</sup> diye beyan eder. Çünkü hibe edilen mal, kabzedildikten sonra sahibinin zimmetinden çıkmış olur. Şâtirî ise hibe akdinden doğan neticeleri açıkça beyan etmemiştir. Ancak hibeyi, hayatta olmak üzere gönüllü olarak malını başkasına mülk edindirme şeklinde tarif etmektedir.<sup>485</sup> Bu tanım hibe akdinden doğan neticeleri içinde barındırmaktadır. Çünkü kişinin zimmetindeki bir malı gönül rızasıyla başkasının zimmetine geçirmesiyle malı teslim alan kimse için, o malda dilediği şekilde tasarrufta bulunabilme hakkı doğar. Ayrıca hibeyi hayatta olma kaydına bağlamasıyla da mevcut olmayan bir kimseyi devre dışı bırakmaktadır.

Netice itibariyle her iki müellifin üslûp ve metodu farklı olmakla beraber, aynı muhtevayı kayıt altına aldıkları görülmektedir.

## 2.25. LUKATA

Lukata, bulunan mal anlamındadır. İslâm hukukunu ilgilendirmesi hasebiyle fıkıh kitaplarında zikredilen bir konudur. Çünkü lukata çeşidine ve bulunduğu yere göre farklı hükümler almaktadır. Bu sebeple fakihler, eserlerinde lukatanın durumuna bağlı olarak farklı hükümlere yer vermişlerdir. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, bir kimsenin sahipsiz arazide veya yolda bulduğu bir şeyi alması durumunda onu, altı çeşit nitelik bakımından tanıtmayı gerektiğini savunur. Yani cinsi, sayısı, ölçüsü vb. açılardan bir yıl boyunca sahibi bulununcaya dek ilan etmelidir.<sup>486</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî bunu devamlı baki kalan mal çeşidinin hükmü olarak belirtir ki Şâfiî ile

---

<sup>483</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 186;

<sup>484</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 148.

<sup>485</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 185.

<sup>486</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 149-150.

görüş birliği içindedir.<sup>487</sup> Şâtîrî de bu türden buluntu malların, muhafaza edilebileceği gibi tazmin edilmesi şartıyla mülk edinilebileceğini beyan eder.<sup>488</sup>

Her iki müellif devamlı baki kalan, yaş yiyecek gibi devamlı baki kalmayan, ilaçla saklanabilen ve hayvan gibi nafakaya ihtiyaç duyan mallar hususunda müttefiktirler. Aynı şekilde buluntu hayvanı da kendisini koruyabilen ve kendisini koruyamayan olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar.<sup>489</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî sadece kendisini koruyabilen hayvanın çölde veya meskûn yerlerde bulunmasına göre hüküm bina eder. Şâtîrî ise kendisini koruyabilen ve kendisini koruyamayan hayvanların tamamını çölde veya meskûn yerlerde bulunması bakımından çeşitlere ayırır. Ayrıca mümeyyiz olmayan köle gibi insan olan mal ve köpek gibi mal olmayanı da ilave eder.<sup>490</sup> Böylece o, lukatayı on kısma ayırmakta ve her bir kısma yönelik hüküm belirtmektedir.

Her iki müellif çeşitlere ayırdıkları buluntu malların ne yapılması gerektiği hakkında kendi görüşlerini beyan etmişlerdir. Şöyle ki: Şâtîrî, canlı insan olan buluntu mal çeşidine mümeyyiz olmayan köleyi örnek verir. Bu türden bir malı, "Satılıp değerine sahip olunabildiği gibi, satılmayıp elinde bulundurulabilir."<sup>491</sup> şeklinde hükme bağlar. Belirttiği hüküm Nevevî'nin görüşüyle uyumaktadır.<sup>492</sup>

Hayvanın çölde veya meskûn yerlerde bulunması durumuna göre aldığı hüküm farklı olabilmektedir. Kendini koruyabilen bir hayvanın çölde bulunması durumunda sadece korumak amaçlı alınabileceğini ifade eden Şâtîrî Nevevî ile hemfikirdir.<sup>493</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise terk edilmesi gerektiğini savunur.<sup>494</sup> Aslında her üç müellif de mülk edinme amaçlı alınamayacağını ifade etmiş olmaktadır. Meskûn yerde bulunması durumunda ise Ebû Şücâ' el-İsfehânî'ye göre hayvan kesilip yenir, bedeli borçlanılır ya da terk edilir yahut da satılır, bedeli muhafaza edilir.<sup>495</sup> Şâtîrî'ye göre ise korumak amaçlı alınır ya da satılıp parası korunur ve ilan edildikten sonra mülk

---

<sup>487</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 4, s. 66; Gazzî, *a.g.e.*, s. 151.

<sup>488</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 190.

<sup>489</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 151-152; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 189-191.

<sup>490</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 152; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 189-191.

<sup>491</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 189.

<sup>492</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 384.

<sup>493</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 384; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 190.

<sup>494</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 152.

<sup>495</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 152.

edinilir. Bu hususta Nevevî ile görüş birliği içerisinde.<sup>496</sup> Mezkûr görüşlerden şu sonuca varmak mümkündür: Buluntunun sahibi ortaya çıkmadığı takdirde buluntu mal, bulan kimsenin mülkünde kalır.

Şâtîrî köpek gibi mal olmayanı korumak üzere almak ile ihtisas<sup>497</sup> yapmak arasında tercih yapılacağını ifade eder. Bu hususta Erdebilî ile aynı görüştedir.<sup>498</sup>

## 2.26. LAKÎT

Lakît, lukata konusuna bağlı gibi görünse de lukatadan farklı bir konudur. Çünkü lukatada buluntu mal söz konusu iken, lakîtte insan söz konusudur. Dolayısıyla Şâtîrî buluntu çocuk dışında, bilinen bir bakıcısı olmayan deli bir kimseyi de lakît kapsamında ele alır. Çünkü delinin de çocuk gibi bakıma ihtiyacı vardır. Bu sebeple fıkıh kitaplarında lakît ile ilgili bazı hükümlere yer verilir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî buluntu çocuğun yerden alınmasını farz-ı kifaye diye ifade ederler.<sup>499</sup> Çünkü buluntu çocuğu yerden alıp topluma kazandırmak insanlık görevidir. Dolayısıyla bir kimsenin, bu görevi üstlenmesiyle diğer insanlardan sorumluluk düşer.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî buluntu çocuğu üstlenen kimsenin güvenilir olmasını şart koşar. Şâtîrî ise hür, olgun ve adaletli olması şeklinde ifade eder.<sup>500</sup> Adaletli olma vasfında güvenilir olma vasfının mevcut olduğu malumdur.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak buluntu çocuğun nafakasına ilişkin bilgi verir. Şöyle ki: Buluntu çocukla beraber mal bulunursa hâkim o maldan çocuğa harcama yapar, malı yoksa beytülmalden harcama yapılır. Aynı bilgileri Gazzâlî'nin eserinde de görmek mümkündür.<sup>501</sup> Günümüzde kimsesiz çocuklar, genelde çocuk esirgeme kurumu gibi devlet bünyesindeki kurumlara yerleştirilip nafakaları devlet tarafından karşılanmaktadır.

<sup>496</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 384; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 190.

<sup>497</sup> İhtisas, bir şeyi mülk edinmeden kendisine ait kılmaktır.

<sup>498</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 238; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 191.

<sup>499</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 153; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 192.

<sup>500</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 153; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 193.

<sup>501</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 239; Gazzî, *a.g.e.*, s. 153.

## 2.27. VEDÎA

Vedîa, bir kimseye koruması için bırakılan mal anlamına gelmektedir. Nitekim fıkıh literatüründe bu anlamdaki kullanımı daha yaygındır.<sup>502</sup> Bu sebepten olmalıdır ki Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî vedîayı emanet diye ifade etmekle yetinmiştir.<sup>503</sup> Şâtîrî ise Bâcûrî’nin ifade ettiği gibi, vedîanın malın korunmasını gerektiren bir akit olduğunu ifade etmektedir.<sup>504</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî lakît konusundan sonra vedîa konusuna yer verirken, Şâtîrî cuâle konusundan sonra yer vermektedir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî vedîanın müstehap olduğunu belirtir.<sup>505</sup> Şâtîrî ise vedîanın hükmünü belirtmezken rükünlerini (teslim edilen mal, teslim eden ve teslim alan iki taraf, sigâ) ve her bir rükne mahsus şartları zikretmektedir. Tarafların tasarrufta bulunma ehliyetine sahip olmaları, malın saygın olması, taraflardan birinin teklifini diğer tarafın kabul etmesi gibi şartları Erdebîlî’nin eserinde de görmek mümkündür.<sup>506</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, mal sahibinin talebine rağmen malı teslim etmeyen tarafın malın telef olması durumunda tazminat ödemekle yükümlü olacağını beyan eder. Ancak bu sonucu da malı teslim alan tarafın, malı sahibine teslim etmeye muktedir olması şartına bağlar.<sup>507</sup> Şâtîrî’nin bu hususu zikretmemesi, bu hususun yaygın olarak bilinmesinden kaynaklandığını göstermektedir.

## 2.28. KİTÂBU’L-FERÂİZ

İslâm hukukunun önemli bir kısmını oluşturan miras hukuku, klasik fıkıh kitaplarında kitâbü’l-ferâiz başlığı altında ele alınmaktadır. Nitekim Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Kitâbü’l-Ferâiz ve’l-Vesâyâ diye genel bir başlık altında takdir edilmiş paylar ve bu payların sahipleri ile vasiyet konularına yer verir. Şâtîrî ise ferâiz ile vasiyeti birbirinden bağımsız iki ayrı konu olarak ele alır. Ferâiz başlığı altında da miras, varisler ve Kur’an-ı Kerim’de takdir edilmiş payları birer alt başlık halinde ele alır.

---

<sup>502</sup> Bkz. Yıldırım, Mustafa, “Vedîa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XLII, S. 596-598, İstanbul, 2012.

<sup>503</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 153.

<sup>504</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 2, s. 492; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 197.

<sup>505</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 153.

<sup>506</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 320; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 197.

<sup>507</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 154.

Her iki müellif, erkek ve kadın varisleri zikrettikten sonra her bir paydaşı alacağı paya göre tasnif eder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî her bir kısmı birer paragrafta zikrederken, Şâtîrî birer alt başlık halinde izah eder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî asabe olanları yakınlık esasına göre sırasıyla açıklar.<sup>508</sup> Şâtîrî ise asabe olanları ilgili olduğu kısımda zikreder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî konuyu genel bir şekilde izah eder. Şâtîrî ise ayrıntılı bir şekilde izah eder. Şöyle ki: Şâtîrî, önce Bâcûrî'nin ifade ettiği gibi ferâizi “Şer'î olarak belirlenmiş, varise ait bir payın ismidir.” diye açıklar.<sup>509</sup> Sonra terikeye bağlı beş tür haktan (zekât gibi bizzat malın kendisine bağlı haklar, miras, vasiyet vb.) bahseder.<sup>510</sup> Miras dışındaki diğer hakları, Erdebîlî'nin eserinde de görmek mümkündür.<sup>511</sup> Aynı şekilde o, mirasın sözlük ve terim anlamını<sup>512</sup> da açıkladıktan sonra ölü, varis ve mal olmak üzere mirasla ilgili üç rükün zikreder. Ayrıca akrabalık, nikâh, köle azat etme ve İslâm olmak üzere varis olabilmenin dört tane sebebini zikreder. Mezkûr sebepler Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>513</sup>

Şâtîrî, varis olabilmeye ilişkin olarak murisin ölümünün gerçekleşmesi, varisin hayatta olması vb. gibi dört şart zikreder.<sup>514</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise söz konusu şartları zikretmemiştir.

Varis olmanın engellerine ilişkin olarak Ebû Şücâ' el-İsfehânî yedi çeşit engel zikrederken, Şâtîrî dört engel zikretmektedir. Her iki müellif aynı engelleri zikrettikleri gibi birbirlerinden farklı engelleri de zikretmişlerdir. Şöyle ki: Her iki müellif katil ile farklı dinlere mensup olma hususlarını iki ayrı engel olarak zikretmişlerdir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin abd, müdebber, ümmü'l-veled ve

---

<sup>508</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 156-157.

<sup>509</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 2, s. 504; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 199.

<sup>510</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 199-200.

<sup>511</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 250.

<sup>512</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 200-201.

<sup>513</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 251; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 201.

<sup>514</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 201-202.

mükâteb<sup>515</sup> şeklinde zikrettiği dört çeşit engeli, Şâtîrî الرق (kölelik) diye ifade etmekle yetinmiştir.<sup>516</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî mürtedi de varis olmanın engelleri arasında zikretmiştir. Mürted, İslâm dininden çıkan kimsedir. Mürtedin malı bile mevkuf iken kendisinin varis olması düşünülemez. Bu sebeple Şâtîrî'nin mürtedi zikretmeye gerek duymadığı söylenebilir. Fakat Ebû Şücâ' İsfehânî'den farklı olarak الدور الحكي<sup>517</sup> kavramını varis olmanın engelleri arasında zikretmiştir. Şâtîrî'nin zikrettiği engeller Kalyûbî'nin (ö. 1069/1659) eserinde de görülmektedir.<sup>518</sup>

Her iki müellif varis olma hakkına sahip olan erkek ve kadınları farklı sayılarda zikretmişlerdir. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî erkeklerin on, kadınların ise yedi kişi olduğunu belirtir. Şâtîrî ise erkeklerin on beş, kadınların da on kişi olduğunu beyan eder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî varisleri genel bir şekilde zikrederken, Şâtîrî detaylı bir şekilde izah etmektedir. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî erkek kardeş diye ifade etmekle yetinir. Şâtîrî ise öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş ve ana bir erkek kardeş şeklinde izah eder.

Her iki müellif, Kur'an-ı Kerim'e dayanarak terekenin yarısı, dörtte biri, sekizde biri, üçte ikisi, üçte biri ve altıda biri olmak üzere mirasla ilgili altı çeşit paydan bahseder. Pay sahiplerini aynı şekilde zikretmekle birlikte, Şâtîrî biraz daha detaylandırmaktadır. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî mirasın yarısına varis olanlardan birisinin, ölünün kızı olduğunu ifade etmekle yetinir. Şâtîrî ise öz kızı diye belirtir ve bu öz kızın, asabe kılacak erkek kardeşi ve kız kardeşinin bulunmaması durumunda malın yarısına varis olacağını ifade eder.<sup>519</sup> Onun detaylı bir şekilde izah etmesi zamanın getirdiği ihtiyaçtan kaynaklandığını göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği

---

<sup>515</sup> Abd, erkek köle; müdebber, azad olması efendisinin ölümüne bağlı olan köle; ümmü'l-veled, efendisinden çocuk doğurmuş cariye; mükâteb, hür olması için efendisiyle bir miktar para üzere anlaşılan köle.

<sup>516</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 156; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 202.

<sup>517</sup> الدور الحكي: Bir kimsenin, varis olan birisinin varlığını itiraf etmesiyle kendisinin varis olma hakkını kaybetmesidir.

<sup>518</sup> Bkz. Ebu'l-Abbâs Şihabuddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme el-Kalyûbî, *Hâşiyetu Kalyûbî* (thk. Mektebu'l-buhûs ve'd-dirâsât), Darü'l-fikr, 1998, c. 3, s. 150.

<sup>519</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 158; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 205.

gibi Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî her bir pay sahibini/sahiplerini birer paragrafta izah eder. Şâtîrî ise birer alt başlık halinde izah eder.<sup>520</sup>

Her iki müellif, hangi paydaşların hangi durumlarda mirastan sakıt olacağını konu bütünlüğü içerisinde yeri geldiğinde izah eder. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ayrıca birer paragraf halinde de zikreder. Örneğin Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî hem “Nene anneden dolayı sakıt olur.” şeklinde ifade eder. Hem Şâtîrî gibi altıda bir pay hakkına sahip olanları sıralarken “Ölünün annesi yoksa nenesi altıda bir pay alır.” diye zikreder.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî anne bir kardeşin dört kişiyle beraber bulunması durumunda mirastan pay alamayacağını beyan eder. Onları da oğul, oğlun oğlu, baba ve dede şeklinde izah eder. Aynı şekilde baba bir erkek kardeşin ve anne-baba bir erkek kardeşin mirastan pay alamayacağı durumları da izah eder.<sup>521</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, kızkardeşlerini asabe yapan dört kişinin olduğunu belirtir. Onları oğul, oğlun oğlu, anne-baba bir erkek kardeş ve baba bir erkek kardeş şeklinde zikreder. Şâtîrî ise kızkardeşlerin varis olabilme haklarını açıklarken onları öz kızkardeşler ve baba bir kızkardeşler diye iki kısma ayırır. “Onların asabesi yoksa mirasın üçte ikisini alır.” şeklinde izah eder.<sup>522</sup> Ancak asabelerinin kimlerden müteşekkil olduğunu beyan etmemektedir. Bu durum, miras hukukunu yeni öğrenenler için güçlük teşkil edebilmekte ve diğer fıkıh kaynaklarına başvurmayı gerekli kılabilmektedir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, kızkardeşleri olmaksızın varis olan dört kişiden bahseder. Onları da amcalar, amcanın çocukları, erkek kardeşin çocukları ve azat eden velinin asabeleri şeklinde açıklar.<sup>523</sup> Şâtîrî ise mezkûr varislerden bahsetmemektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî bu konuyu genel bir şekilde izah ederken, Şâtîrî ayrıntılı bir şekilde izah etmiştir. Her iki müellif, az da olsa birbirlerinden farklı hususlara temas etmişlerdir. Şâtîrî’nin eksik veya kapalı bıraktığı

---

<sup>520</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 158-160; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 204-208.

<sup>521</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 160-161.

<sup>522</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 161; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 206.

<sup>523</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 161.

bazı hususlar mevcut olmakla birlikte, miras hukukunu yeni öğrenmeye başlayanlar için uygun bir üslûp kullandığını söylemek mümkündür.

### 2.28.1. Vasiyet

Ebû Şücâ' el-İsfehânî malum veya meçhul bir şeyin vasiyet edilmesinin caiz olduğunu ifade eder. Şâtîrî de vasiyet edilecek şeyin mübah olması gerektiğini şart koşar.<sup>524</sup> Mübah olması halinde malum veya meçhul olması arasında bir fark olmadığı anlaşılmaktadır.

Şâtîrî vasiyet eden, kendisine vasiyet edilen, mal ve siga olmak üzere vasiyetin dört rüknü olduğunu ifade eder. Vasiyette bulunan kimsenin mükellef ve hür olması, baskı altında olmaması, kendisine vasiyet edilen kimsenin mülk edinmeye ehil olması, vasiyet edilen malın mübah olması vb. gibi rükünlere mahsus şartları da zikreder.<sup>525</sup> Şâtîrî'nin bu konuda Erdebilî'nin bilgilerinden istifade ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü aynı rükün ve şartları Erdebilî de zikretmektedir.<sup>526</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî akıllı ve baliğ kimsenin vasiyette bulunmasının sahih olduğunu beyan eder. Bu hususta Şâtîrî ile görüş birliği içindedir.

Her iki müellif, kendisine vasiyet edilen kimsede bulunması gereken şartları şu şekilde zikretmektedirler: Ebû Şücâ' el-İsfehânî Müslüman, akıllı, baliğ, hür ve güvenilir olması şeklinde beş şart zikreder. Mâverdî de aynı şartları zikreder; ancak "güvenilir olmak" ifadesi yerine adaletli olmak vasfını zikreder.<sup>527</sup> Şâtîrî ise bilinen biri olması, mülkiyete ehil olması ve (şahıs dışında) bir cihetten de olsa günah içeren bir yer olmaması şeklinde üç şart zikreder. Yukarıda belirtildiği gibi mezkûr şartları Erdebilî de zikretmiştir. Şâtîrî'nin "Bir cihetten de olsa günah içeren bir yer olmaması" diye ifade ettiği şartı, Ebû Şücâ' el-İsfehânî "Allah yolunda yapılan vasiyet olması"<sup>528</sup> şeklinde ifade etmektedir. Her iki müellifin farklı şekilde zikrettikleri bu şarttan aynı şeyi kastettikleri anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak şu hususlara temas etmektedir: Malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmenin varislerin tasarrufuna bağlı olduğunu

<sup>524</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 161; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 210.

<sup>525</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 209-210.

<sup>526</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 287-293.

<sup>527</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 8, s. 328; Gazzî, *a.g.e.*, s. 163.

<sup>528</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 163; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 209.

beyan eder. O bu hususta Mâverdü ile görüş birliği içindedir.<sup>529</sup> Ayrıca diğer varisler izin vermedikçe bir varis için vasiyette bulunmanın caiz olmadığını beyan eder.

### 2.28.2. İsâ'

İsâ', "Ölüm sonrasına yönelik bir tasarrufun ispatı"<sup>530</sup> şeklinde tanımlanmaktadır. Şâtîrî isâ' konusuna yer verirken, Ebû Şücâ' el-İsfehânî yer vermemektedir.

Şâtîrî önce isâ' teriminin sözlük ve istilâhi anlamını açıklar, sonra vekil tayin eden kimse, vekil, çocuk ve sigâ olmak üzere dört rükün ve her bir rükne mahsus şartları zikreder. Bu kapsamda Şâtîrî, vasiyet eden kimsenin mükellef ve kısmen de olsa hür olması, velayet hakkına sahip olması ve baskı altında olmaması gerektiğini şart koşar.<sup>531</sup> Buradan sefih, deli, çocuk veya kölenin velayet hakkı varsa da isâ' yoluyla başkasına bırakması gerektiği anlaşılmaktadır. Zira mezkûr niteliklere sahip kimselerin akıllı, baliğ ve hür olma vasıflarından yoksun olmaları, onları bir çocuğun bakımını üstlenmekten alıkoymaktadır.

Şâtîrî, çocuğun bakılmasının vasiyet edildiği kimsenin Müslüman, akıllı, baliğ, hür, adaletli olması vb. gibi yedi şart zikreder. Çocukla ilgili olarak da şu iki şartı zikreder: "Mübah ve mali bir tasarruf olması."<sup>532</sup> Mali bir tasarruf olmasını şart koşmasıyla söz konusu vasiyet vekâlet olmaktan çıkmıştır.

Vekil tayin eden kimsede bulunması gereken şartlar hususunda ifade farklılığı bulunmakla beraber, Şâtîrî'nin bu konu ile ilgili zikrettiği rükün ve şartlar Erdebilî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>533</sup>

### 2.29. KİTÂBU'N-NİKÂH

Nikâh, aile hukukunun başlıca konularından biridir. Birçok hak ve hukuku barındırması sebebiyle fıkıh eserlerine konu olmuştur. Dolayısıyla mukayeseye konu olan her iki eserde de yer almaktadır.

<sup>529</sup> Bkz. Mâverdü, *a.g.e.*, c. 8, s. 195; Gazzî, *a.g.e.*, s. 162.

<sup>530</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 212.

<sup>531</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 212.

<sup>532</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 212-213.

<sup>533</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 287-293.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ile Şâtîrî’nin metot farklılığı nikâh konusuna da yansımıştır. Bu meyanda Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî nikâha ilişkin bilgileri, “nikâha bağlı hükümler” ve “nikâhın şartları” diye iki ayrı alt başlık altında zikreder. Şâtîrî ise önce nikâhın sözlük ve terim anlamını açıklar, sonra nikâhın rükün ve şartlarını birer alt başlık halinde zikreder. Son olarak da nikâhın kıyılış şeklini örnek vererek izah eder.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şâtîrî’den farklı olarak birkaç hususa temas etmektedir. Şöyle ki: Hür erkeğin, dört kadını bir arada bulundurmasının caiz olduğunu belirtir. Bu hususta Şâfîî ile görüş birliği içindedir.<sup>534</sup> Kölenin ise iki kadını bir arada bulundurmasının caiz olduğunu ifade eder. Ayrıca hür erkeğin cariye ile evlenebilmesini iki şarta bağlar: Hür kadının mehrini temin edememesi ve zinaya düşme korkusu.<sup>535</sup> Mâverdî mezkûr şartları mübah şartlar diye ifade etmekle yetinir.<sup>536</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kişinin evlenmeye ihtiyacı olması durumunda, evlenmesinin müstahap olduğunu belirtir. Bu hususta Gazzâlî ile görüş birliği içindedir.<sup>537</sup> Aynı şekilde erkeğin kadına bakmasının hükmünü yedi farklı şekilde beyan eder. Meselâ evlenmek niyetiyle erkeğin kadının el ve yüzüne bakmasının caiz olduğunu ifade eder.<sup>538</sup> Yine erkeğin tedavi etmek için kadına bakabileceğini beyan eder. Genelde bilinen hükümler olması hasebiyle Şâtîrî’nin bu hükümleri zikretmediği düşünülebilir.

Şâtîrî eşler, veli, iki şahit ve siga olmak üzere beş rükün ve her bir rükne mahsus şartları zikreder. Bu kapsamda evlenen erkekle ilgili sekiz şart zikreder. Söz konusu şartları ihramda ve baskı altında olmaması, muayyen olması, erkek olduğunun belli olması vb. şeklinde açıklar.<sup>539</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise koca ile ilgili şartları zikretmemektedir.

Şâtîrî evlenen kadınla ilgili dört şart zikreder. Söz konusu şartları kesin olarak kadın olması, muayyen olması, başkasıyla evli olmaması ve kendisine talip olan

---

<sup>534</sup> Bkz. Şâfîî, *a.g.e.*, c. 5, s.14 5; Gazzî, *a.g.e.*, s. 164.

<sup>535</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 164.

<sup>536</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 242.

<sup>537</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 276; Gazzî, *a.g.e.*, s. 164.

<sup>538</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 165-166.

<sup>539</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 216-217.

kimsenin dışında başkasının iddetini beklememesi şeklinde izah eder.<sup>540</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî de iddet bekleyen kadına evlenme teklifinde bulunmanın caiz olmadığını beyan eder.<sup>541</sup> Çünkü bu hususta nass vardır.<sup>542</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî veli ve şahitlerde bulunması gereken altı vasıftan bahseder ve onları Müslüman, akıllı, baliğ, hür, erkek ve adaletli olmak şeklinde ayrı ayrı zikreder. Şâtirî ise Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği vasıfları, kısaca şahitlerin şahitlik yapabilme ehliyetine sahip olması şeklinde ifade eder.<sup>543</sup> Çünkü şahitlerin şahitlik yapabilmeleri, onların mezkûr vasıflara sahip olmalarını gerektirir. Ayrıca o, şahitlik yapacak kimsenin de veli dışında biri olması gerektiğini beyan eder.

Şâtirî veli ile ilgili sekiz şart zikreder. Velinin hür, erkek ve mükellef olması bakımından Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile müttefiktir. Ayrıca velinin sefih, fasık, yaşlılık veya bunaklıktan dolayı bakışlarının sakat olmamasını da şart koşar ki Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği şartlara mukabil gelmektedir.<sup>544</sup> Çünkü velinin Müslüman ve adil olması, onun fasık ve yaşlılık veya bunaklıktan dolayı bakışlarının sakat olmamasını gerektirir.

Şâtirî Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak velinin ihramda bulunmamasını şart koşturmaktadır. İhramda bulunmak evlenmeye engel teşkil ettiği gibi veli olmaya da engel olduğunu anlamak güç değildir. Şâtirî'nin zikrettiği rükün ve şartlar Erdebilî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>545</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî bekâr kızın, babası veya dedesi tarafından zorla evlendirilmesinin caiz olduğunu, dul kadının ise izni olmaksızın evlendirilemeyeceğini beyan eder. Bu hususta Şâfiî ile görüş birliği içindedir.<sup>546</sup> Şâtirî ise bu hususlara ilişkin görüş belirtmemiştir.

---

<sup>540</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 217-218.

<sup>541</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 169.

<sup>542</sup> Bkz. Bakara, 2/235.

<sup>543</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 167-168; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 219.

<sup>544</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 218.

<sup>545</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 362-374.

<sup>546</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 5, s. 20; Gazzî, *a.g.e.*, s. 169.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî velilikte öncelik sırasına göre veli olmaya hak sahibi yakınları baba, dede, öz erkek kardeş vs. şeklinde zikreder.<sup>547</sup> Şâtîrî ise veli olmaya hak sahibi kimselerden bahsetmemektedir.

### 2.29.1. Nikâhı Haram Olan Kadınlar

Nikâhı haram olan kadınlar Kur’an-ı Kerim’de zikredildiği<sup>548</sup> gibi bazı fıkıh kitaplarında da zikredilmektedir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî de nikâhı haram olan kadınları konu edinirken, Şâtîrî konu edinmemiştir.

Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar, Kur’an-ı Kerim’de zikredilen kadınlardır. Söz konusu kadınları, Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî nesep, süt emzirme, evlenme yoluyla akrabalık ve iki kız kardeşi aynı nikâh altında birleştirme olmak üzere dört kısma ayırır.<sup>549</sup> Bunun dışında o, kadın ve erkekte boşanma sebebi olan beş kusurdan bahseder. Bunlardan delilik ve cilt hastalığı olarak bilinen cüzzam ve beres hastalıkları hususunda kadın ve erkeğin eşit seviyede olduğunu ifade eder. Zikrettiği diğer kusurlar ise tenasül organıyla ilgilidir. Rahim ağzının et veya kemikle tıkanık olması, erkekte cüb hastalığının bulunması veya iktidarsızlık gibi kusurlardır.<sup>550</sup> Mâverdî’nin de aynı kusurları zikretmesi<sup>551</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin görüşüne kaynaklık teşkil etmektedir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin yaşadığı dönemde mezkûr kusurların/rahatsızlıkların tedavisinin mümkün olmaması boşanma sebebi sayılmıştır. Oysaki günümüzde modern tıbbın ilerlemesiyle söz konusu rahatsızlıklar tedavi edilebilir hale gelmiştir. Dolayısıyla tedavi sonuçsuz kaldığı takdirde Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin görüşü dikkate alınabilir.

### 2.29.2. Sidâk

Aile hukukunun konularından biri olan sidâk/mehir, nikâh akdi esnasında - kadına verilmek üzere- belirlenen bir maldır. Bu sebeple Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, mehrin nikâh akdi esnasında belirlenmesinin müstahap olduğunu ifade eder.<sup>552</sup>

<sup>547</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 166.

<sup>548</sup> Bkz. Nisa Sûresi, 4/23.

<sup>549</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 170-172.

<sup>550</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 172-173.

<sup>551</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 106-107.

<sup>552</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 173.

Ayrıca mehrin üç sebeple vacip olduğunu vurgular. Nikâh ve cinsel ilişki sebebiyle mehrin vacip olması hususunda Şâtîrî ile görüş birliği içindedir.<sup>553</sup>

Mehrin vacip olmasıyla ilgili her iki müellif birbirinden farklı görüşler de serdetmişlerdir. Bu açıdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, hâkimin koca tarafından ödenmek üzere mehrin miktarını belirlemesi gerektiğini beyan eder.<sup>554</sup> Şâtîrî ise kocanın zaruri olarak (cinsel açıdan) hanımından istifade etme fırsatını kaçırmaması durumunda mehrin vacip olduğunu ifade eder.<sup>555</sup> Nadir görülmesine rağmen Şâtîrî bu son görüşü zikretmeyi ihmal etmemiştir. Şâtîrî’nin mehrin vacip olmasıyla ilgili beyan ettiği görüşleri Ensârî de kayıt altına almıştır.<sup>556</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî zifaktan önce boşanmanın meydana gelmesi durumunda mehrin yarısının düşeceğini ifade eder. Şâtîrî bu hususla ilgili görüş belirtmemiştir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî mehrin belli bir menfaat üzere olmasının caiz olduğunu beyan eder. Şâtîrî de para veya para karşılığı satılabilecek her şeyin mehir olabileceğini ifade eder.<sup>557</sup> Her iki müellifin Şâfiî’nin görüşüne dayanarak hüküm belirttikleri anlaşılmaktadır. Çünkü Şâfiî’ye göre satımı ve ücretle kiralınması mümkün olan her şey mehir olabilir.<sup>558</sup> Nitekim kiralanan malın, menfaatinden istifade edilir. Şâfiîlere göre menfaat da mal olduğuna göre mehrin belli bir menfaat üzere olması mümkün görülmektedir.

### 2.29.3. Velime

Fıkıh kitaplarında nikâh konusuyla beraber ele alınan velime, mukayeseye konu olan her iki eserde sidak konusundan sonra zikredilmektedir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî الوليمة على العرس başlığına yer verir. Şâtîrî ise الوليمة başlığına yer verir ve velimeyi, “sevinçli bir durumda veya farklı bir sebepten ötürü yapılan her türlü davetin veya yemeğin ismi”<sup>559</sup> diye izah eder.

<sup>553</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 174; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 222.

<sup>554</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 174.

<sup>555</sup> Şöyle ki: Büyük hanımın küçük (beşikteki) hanıma süt emzirmesi sebebiyle kendisine küçük hanımın mehrinin yarısı düşer. Bkz. (Şâtîrî, 2011, s. 222)

<sup>556</sup> Bkz. Ensârî, *Esna’l-mutâlib fî şerhi Ravdi’t-tâlib*, c.3, s. 200.

<sup>557</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 174; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 222.

<sup>558</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 5, s. 59.

<sup>559</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 224.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî velimenin müstehap olduğunu ifade eder. Şâtîrî ise mendup olduğunu ifade eder.<sup>560</sup> Her iki kavram arasında pek bir fark yoktur. Dolayısıyla her iki müellif bu hususta müttefiktir.

Her iki müellif, velimeye icabet etmenin farz olduğunu belirtmekle beraber farklı şekillerde ifade etmektedirler. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî bir özür olmaksızın velimeye icabet etmenin farz olduğunu ifade etmekle yetinir. Bu hususta Şâfîî’nin görüşünü esas aldığı anlaşılmaktadır.<sup>561</sup> Şâtîrî ise davetin herkese şamil olması, davete ilk gün icabet etmenin farz olması gibi velimenin birtakım şartlarla farz-ı ayn olduğunu ifade eder.<sup>562</sup> Şâtîrî’nin zikrettiği şartlar Erdebilî’nin eserinde görülmektedir.<sup>563</sup>

#### 2.29.4. Kasm ve Nüşûz

Aile hukukunda önemli bir yeri haiz olan kasm ve nüşûz konularını Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî tek başlık altında ele alır. Şâtîrî ise ayrı başlıklar halinde ele alır.

Şâtîrî kasm terimini “Erkeğin, hanımları arasında adaleti sağlamasıdır.” şeklinde açıklar. Erkeğin, hanımlarına karşı eşit ve adil davranmasının vacip olduğu noktasında her iki müellif müttefiktir.<sup>564</sup>

Her iki müellif bu konuda birbirinden farklı hususlara temas etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, erkeğin yeni/başka bir kadınla evlenmesi durumunda bekâr kadına yedi gün, dul kadına ise üç gün tahsis etmesi gerektiğini beyan eder. Bu konuda Mâverdî’nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>565</sup> Şâtîrî ise hür kadın ile cariye arasındaki taksimatı dikkate alarak hür kadının cariyeden iki kat hak sahibi olduğunu ifade eder.<sup>566</sup>

Şâtîrî, nüşûz kavramını, kadının kendisinin üzerinde kocasının lehine vacip olan haklarını yerine getirmemesi şeklinde açıklar. Söz konusu hakları da kadının,

<sup>560</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 175; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 224.

<sup>561</sup> Bkz. Şâfîî, *a.g.e.*, c. 6, s. 181; Gazzî, *a.g.e.*, s. 175-176.

<sup>562</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 224-225.

<sup>563</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 451-452.

<sup>564</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 176; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 226.

<sup>565</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 586; Gazzî, *a.g.e.*, s. 177.

<sup>566</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 226.

kocasına itaat etmesi, ona iyilikle muamele etmesi, (izinsiz) evden çıkmaması vb. şeklinde izah eder.<sup>567</sup> Bu tür hakların ihlâli nüşuz kapmasına girmektedir.

Nüşuz kapsamına giren sorunların aşılmasına yönelik tavsiyeler fıkıh kitaplarında zikredilmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu bağlamda şu tavsiyeleri zikreder: Erkek, hanımına nasihat eder, hanımı tutumundan vazgeçmediği takdirde yatağını ayırır. Buna rağmen hanımı itaatsizliğe devam ederse onu terk eder ve te'dip için onu döver.<sup>568</sup> Aynı bilgiler Mâverdî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>569</sup> Bütün bu seçeneklerdeki gaye kadının, kocasının hakkına riayet etmesini sağlamaktır. Şâtırî ise nüşûzun giderilmesine ilişkin görüş belirtmemiştir; ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak nüşûzun haram olduğunu ifade etmiştir. Her iki müellif, nüşûz sebebiyle kadının, nafaka hakkını ve kocasının yaptığı taksimat hakkını kaybedeceğini ifade etmişlerdir.<sup>570</sup> Bu neticeden nüşûzun haram olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

#### 2.29.5. Hul'

Hul' bir çeşit boşama olup eşlerin anlaşmasıyla evliliğin sona erdirilmesidir. Hukukî bazı haklar içermesinden ötürü fıkıh kitaplarına konu olmuştur. Şâfî fıkıh kitaplarında genelde hul' kavramının tanımı zikredildikten sonra bağlayıcı olma özelliklerinden bahsedilir. Aynı şekil mukayeseye konu olan her iki eserde de görülmektedir.

Diğer konularda olduğu gibi hul' konusunda da Ebû Şücâ' el-İsfehânî genel bilgilere yer verir, Şâtırî ise fazla ayrıntıya yer verir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî, belli bir ücret karşılığında hul' akdi yapılmasının caiz olduğunu belirtir. Hul' akdi ile kadının, nefisini temlik ettiğini dolayısıyla kocasının ric'at hakkının olmadığını ifade eder. Ancak yeni bir nikâhla tekrar bir araya gelmelerinin mümkün olduğunu vurgular. Ayrıca temizlik veya hayız halinde hul' akdi yapılmasının caiz olduğunu beyan eder.<sup>571</sup> Çünkü hul', kadının ücret karşılığında kocasından ayrılmasıdır. Dolayısıyla talaktan farklı olup talaktan doğan neticeleri barındırmamaktadır.

<sup>567</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 227.

<sup>568</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 177-178.

<sup>569</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 597.

<sup>570</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 178; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 228.

<sup>571</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 178-179.

Şâtîrî ise hul' ile ilgili beş rükün (eşler, siga/kip, evlilik ve ivaz) ve her bir rükne özgü şartları zikreder. Şöyle ki: O, kocanın boşama yetkisine sahip olması gerektiğini ifade eder. Evlilik şartıyla ilgili olarak kadının kocasının nikâhı altında olmasını şart koşar. Ayrıca kadının mali tasarrufa sahip olması gerektiğini vurgular. Hul' akdinde şart koşulan malın malum, helâl ve erkeğe teslim edilmeye elverişli olmasına dair dört şart zikreder.<sup>572</sup> Mezkûr şartlardan hul' akdinin caiz olduğu anlaşıldığı gibi, Şâtîrî'nin Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile görüş birliği içinde olduğu da anlaşılmaktadır.

Şâtîrî hul' akdinin satım akdi gibi olduğunu; ancak araya başka konuşmaların girebileceğini ifade eder. Ayrıca o, hul'un meydana gelme şeklini örnek vererek açıklar. Erdebîli de Şâtîrî'den biraz farklı şekilde ifade etmiş olsa da aynı rükün ve şartları zikretmektedir.<sup>573</sup>

#### 2.29.6. Talâk

“Talâk lafızıyla veya benzeri bir lafızla nikâh akdini çözmek”<sup>574</sup> anlamına gelen talâkın hangi lafızlarla ve hangi durumlarda vuku bulacağına dair fakihler görüş serdetmişlerdir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî talâk çeşitlerini, sünnet ve bidat olan talâkların yanı sıra dört farklı kadın talâkı hakkında bilgi verir. O, sarîh ve kinayeli olmak üzere iki çeşit talâktan bahseder. Sarîh talâkın da talâk (seni boşadım), firak ve serah (senden ayrıldım) olmak üzere üç lafızla vuku bulacağını beyan eder.<sup>575</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin talâk çeşitlerinin tasnifi bakımından Mâverdî'den etkilendiği söylenebilir.<sup>576</sup> Şâtîrî ise kısımlara ayırmaksızın sarîh veya kinaye yoluyla ayrılığa delalet eden bir lafzın olması şeklinde ifade etmekle yetinir. Bunu da talâk sigasının/söyleminin şartı olarak ifade eder.<sup>577</sup>

Şâtîrî talâkın rükünlerini (eşler, kocanın kadının üzerinde velayetinin olması, siga ve boşamanın kast edilmesi) ve rükünlere özgü şartları birer alt başlık halinde izah eder.

<sup>572</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 229-231.

<sup>573</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 466-469.

<sup>574</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 232.

<sup>575</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 179.

<sup>576</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 10, s. 32.

<sup>577</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 233.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak birbirinden farklı hüküm içeren birkaç talak şekline bahseder. Bu kapsamda o, hayızlı kadını boşamanın bidat, ilişki kurulmayan temizlik halindeki kadını boşamanın da sünnet boşama şekli olduğunu ifade eder. Adet görmeyen, zifafa girmemiş ve hamile kadınları boşamanın ise ne bidat ne de sünnet olduğunu vurgular.<sup>578</sup> Aynı bilgiler Mâverdî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>579</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî hür, köle ve bunların dışındakilerin boşaması konusunu müstakil bir başlık altında ele alır. Kölenin iki talaka sahip olduğunu ifade eder. Bu hususta Mâverdî ile hemfikirdir.<sup>580</sup> O, nikâhtan önce talakın vuku bulmayacağını ifade eder ki bilinen bir husustur. Çünkü batıldır. Şâtîrî de kadının, kocasının hanımı olması gerektiğini şart koşar.<sup>581</sup> Farklı şekillerde ifade ettikleri halde her iki müellifin aynı şeyi kastettikleri anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, talâkın bir şarta bağlanmasının geçerli olduğunu; çocuk, deli, uyuyan ve baskı altında olan kimselerin talâkının ise geçersiz olduğunu beyan eder.<sup>582</sup> Şâtîrî ise kocanın mükellef olması ve baskı altında olmaması şartlarını haiz olması gerektiğini ifade eder.<sup>583</sup> Mükellef diye belirtmesinden çocuk, deli ve uyuyan kimsenin kapsam dışına çıktığı anlaşılmaktadır.

Şâtîrî'nin zikrettiği talakın rükün ve şartları Erdebili'nin eserinde detaylı bir şekilde izah edilmektedir.<sup>584</sup>

### 2.29.7. Ric'at

Ric'at, fıkıh kitaplarında talak konusuna tabi olarak zikredilir. Çünkü ric'at, bazı şartlara bağlı olarak erkeğin, boşadığı hanımına geri dönmesidir. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî, erkeğin hanımına dönebilmesi için üç talakın ve iddetin tamamlanmamış olması gerektiğini beyan ederler.<sup>585</sup>

<sup>578</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 180.

<sup>579</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 10, s. 114-115.

<sup>580</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 168; Gazzî, *a.g.e.*, s. 181.

<sup>581</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 182; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 235.

<sup>582</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 182.

<sup>583</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 233.

<sup>584</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 490-518.

<sup>585</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 183; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 237.

Ric'i talak, iddetin bitmesiyle bain talaka dönüştüğü gibi, üç talakın tamamlanmasıyla da kadının hülle evliliğinden dul kalmadıkça eski eşiyile evlenmesini imkânsız hale getirmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî farklı şekilde ifade etse de aynı bilgileri zikretmektedir. Bu bağlamda kadının iddetini tamamladıktan sonra başka birisiyle evlenmesi, zifafa girmesi, ondan ayrılması ve iddetini tamamlaması şeklinde beş şart zikreder.<sup>586</sup> Şâtırî ise ric'atın rükünlerini (eşler ve sigâ) ve her bir rükne mahsus şartları zikrederken bain talak ve hülle evliliğinden bahsetmemektedir. Erkeğin/kocanın bizzat evlenmeye ehil olması ve baskı altında olmaması gerektiğini ifade eder.<sup>587</sup> Kadına mahsus olarak da sekiz şart zikreder. Kadının bizzat kocası tarafından boşanmış olması (fesh ve hul' yoluyla boşanmanın gerçekleşmemesi) ve üç talakın tamamlanmamış olması hususunda Erdebili ile müttefiktir.<sup>588</sup> Ayrıca o, kadının muayyen olması, kocasına ait olması ve helâle elverişli olması (mürted olmaması vb.) gerektiğini de şart koşar.<sup>589</sup>

Şâtırî ric'at sigası/kipi ile ilgili olarak maksadı ifade eden bir lafzın olması, zamana bağlı olmaması ve maksadını gerçekleştirme şeklinde üç şart zikreder.<sup>590</sup> Şâtırî'nin zikrettiği şartların çoğu, bilinen ve olması gereken şartlardır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî söz konusu şartları açıkça zikretmemiştir.

### 2.29.8. İlâ

İlânın, kadına yönelik hak ihlâlinden dolayı fikhî sonuçlar doğurması fikhî kitaplarına konu olmasına temel teşkil etmiştir.

İlâyı konu edinen Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtırî, bu konuyla ilgili birçok hususta görüş birliği içindedirler. İlâyı, erkeğin süresiz ya da dört aydan uzun bir süre hanımıyla cinsel ilişkiden kaçınmak üzere yemin etmesi şeklinde tarif etmektedirler.<sup>591</sup>

İlânın doğurduğu sonuçlar hususunda da müttefiktirler. Şöyle ki: Müddetin dört aydan uzun olması durumunda erkek, hanımına dönebildiği gibi onu boşayabilir. Aksi halde hâkim onun aleyhine boşamada bulunabilir.

<sup>586</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 183-184.

<sup>587</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 238.

<sup>588</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 593; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 238.

<sup>589</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 238.

<sup>590</sup> Bkz. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 237-238.

<sup>591</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 184; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 240.

Şâtîrî îlânın haram olduğunu belirtir. Bu hususta Hamrâvî ile görüş birliği içindedir.<sup>592</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise îlânın hükmünü belirtmemektedir. Çünkü îlânın caiz olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Şâtîrî, îlânın tanımı ve hükmü dışında, rükünlerini ve rükünlere mahsus şartları da zikreder. Şöyle ki: Eşler, kendisiyle yemin edilen söz, üzerine yemin edilen şey, müddet ve siga olmak üzere altı tane rükün zikreder. Rükünlere bağlı olarak da yemin eden erkeğin mükellef olması, baskı altında olmaması, her iki eşin cinsel ilişkide bulunma imkânının olması gibi şartları zikreder. Aynı bilgileri Erdebîlî'nin eserinde de görmek mümkündür.<sup>593</sup> Mezkûr şartları Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî açıkça zikretmemiştir. Ancak konu içeriği mezkûr şartları içinde barındırmaktadır.

### 2.29.9. Zihâr

Aile hukuku bağlamında ele alınan zihâr konusu, mukayeseye konu olan her iki eserde farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî önce zihârı örnekle tasvir eder, sonra zihârın boşanmayla sonuçlanmaması durumunda erkeğin kefaret ödemesi gerektiğini beyan eder. Kefaret olarak da kusurlardan salim, mü'min bir köle azat etmek veya peşpeşe iki ay oruç tutmak yahut altmış fakiri doyurmak şeklinde izah eder. O bu konuda Mâverdî ile görüş birliği içindedir.<sup>594</sup> Şâtîrî ise kefaret çeşitlerinden bahsetmeksizin zihârın tanımını, rükün ve şartlarını, hükmünü ve şeklini izah eder. Bu meyanda o, zihâr yemini eden kimsenin evli bir erkek (koca) olması, boşama ehliyetine sahip olması, hanımını kendisine nikâhı düşmeyen bir mahremine benzetmesi vb. gibi şartları zikreder. Aynı rükün ve şartlar Erdebîlî'nin eserinde benzer şekilde zikredilmektedir.<sup>595</sup>

Her iki müellif zihârın şeklini aynı şekilde ifade etmişlerdir.<sup>596</sup> Ayrıca erkeğin, hanımını boşamadığı takdirde kefaret ödemesi gerektiği hususunda müttefiktirler.

Şâtîrî zihâr yapmanın haram olduğunu belirtir. Bu hususta Erdebîlî ile görüş birliği içindedir.<sup>597</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ise zihârın hükmünü zikretmemiştir.

<sup>592</sup> Bkz. Hamrâvî, *Envârü'l-mesâlik*, s. 318; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 241.

<sup>593</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 5-8; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 240-241.

<sup>594</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 10, s. 461-512; Gazzî, *a.g.e.*, s. 185-186.

<sup>595</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 11-12; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 243-244.

<sup>596</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 185; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 244.

<sup>597</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 15; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 244.

## 2.29.10. Liân

Liân, hanımının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina mahsulü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı şekilde yemin etmesidir.<sup>598</sup> Liânın hukukî bir boyut taşıması onun fıkıh kitaplarına konu olmasına sebep teşkil etmiştir.

Liân konusu, Şâfiî fıkıh kaynaklarında genelde aynı şekilde zikredilir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî, metotları gereği liân konusunu farklı biçimde ele aldıkları halde aynı bilgilere yer vermişlerdir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî liân ve kazf ahkâmı başlığı altında liân konusunu genel bir şekilde ele alır. Önce, hanımına zina suçu isnat eden bir erkeğin delil sunmaması yahut hanımıyla lanetleşmemesi durumunda kendisine zina cezası gerektiğini ifade eder, sonra lanetleşme şeklini izah eder. Şâtîrî ise önce liânın sözlük ve terim anlamını açıklar, sonra eşler ve siga olmak üzere liânın üç rüknü olduğunu ifade eder.

Şâtîrî, liânı “Yatağını kirleten birine zina isnadında bulunmaya mecbur kalan kimseye delil kılınan belirli kelimelerdir.”<sup>599</sup> şeklinde açıklar. Dolayısıyla Bâcûrî'nin yaptığı tanımı dikkate aldığı anlaşılmaktadır.<sup>600</sup> Bâcûrî'den farklı olarak “ar liâna ilhak etmiş ya da çocuğun kendisinden olmadığı”<sup>601</sup> ibaresini de ilave eder. Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu ibareyi erkeğin lanetleşme esnasında telaffuz edeceğini beyan eder.<sup>602</sup>

Şâtîrî ceza gerektiren zina suçu isnadı, hâkimin lanetleşen çifte söylemeleri gereken lafızları öğretmesi vb. gibi liâna dair dört şart zikreder.<sup>603</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî de zina suçu isnadını konu içerisinde zikreder;<sup>604</sup> ancak liânın şartı diye ifade etmemektedir.

---

<sup>598</sup> Bkz. Aydın, Mehmet Âkif, “Liân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVII, S. 172-173, Ankara, 2003.

<sup>599</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 245.

<sup>600</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 66-67.

<sup>601</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 245.

<sup>602</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 187.

<sup>603</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 246.

<sup>604</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 187.

Her iki müellif liânın yapılaş şeklini izah ederken çiftin lanetleşme esnasında söylemeleri gereken ifadeleri de zikretmişlerdir.<sup>605</sup>

Her iki müellif liân sonucuna bağlı hükümlere yer vermişlerdir. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî beş çeşit hüküm zikrederken, Şâtirî sayı belirtmeksizin dört hüküm zikreder. Kocadan kazf cezasının düşmesi, kadına zina haddinin vacip olması, kadının ebedi olarak kocasına haram olması ve nikâhın fasid olması gibi bütün hükümlerde her iki müellif müttefiktir.<sup>606</sup> Ancak Şâtirî'nin "nikâhın fasid olması" şeklinde ifade ettiği hükmü, Ebû Şücâ' el-İsfehânî "Karı ve kocanın yatağı ayrılır." şeklinde ifade etmiştir. Her iki müellifin ifadesi farklı olsa da aynı şeyi kastettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Ebû Şücâ' el-İsfehânî mezkûr hükümlere ilaveten lanetleşen kocaya çocuğun isnat edilmeyeceğini ifade eder. Çünkü kadına zina cezasının verilmesiyle kocasının iddiası doğrulanmış olmaktadır.

Genel itibariyle her iki müellifin metotları farklı olsa da muhtevalarında pek bir farklılık görülmemektedir.

### 2.29.11. İddet

Fıkhın münâkehât bölümünde zikredilen konulardan biri olan iddet, belirli bir süre ile sınırlı olup kadının durumuna göre değişebilmektedir. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtirî, kocası ölmüş kadının iddeti ile boşanmış kadının iddeti olmak üzere iki tür iddetten bahsetmektedirler. Hamile kadının, çocuğunu doğurmasıyla iddetinin sona ereceği, hayız gören kadının üç kur', hayız görmeyenin ise üç ay beklemesi gerektiği hususunda müttefiktirler.<sup>607</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî kur' ifadesini temizlik süresi diye izah etmektedir. Bu konuda Şâfiî mezhebinin genel görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>608</sup> Şâtirî ise kur' ifadesi hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ancak Şâfiî mezhebi imamlarından olması hasebiyle mezhebin genel görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır. Aksi halde açıklamada bulunması gerekli olurdu.

Her iki müellif birbirinden farklı hususlara temas etmişlerdir. Şöyle ki: Şâtirî, zifafa girmemiş kadının sadece kocasının ölümü sebebiyle iddet beklemesi

<sup>605</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 186-189; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 246-247.

<sup>606</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 188; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 247.

<sup>607</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 190-191; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 248-249.

<sup>608</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 5, s. 209; Gazzî, *a.g.e.*, s. 190.

gerektiğini ifade eder. Bu hususta Erdebilî ile görüş birliği içerisinde.<sup>609</sup> Zifafa girmemiş kadının, kocasının ölümü sebebiyle iddet beklemesinin öngörülmesi insana verilen değerlerin göstergesidir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu hususta herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, iddet bekleyen kadınlarla ilgili hükümleri müstakil bir başlık altında zikreder. Ric'î talakla boşanmış bir kadının mesken ve nafaka hakkının, kocasına vacip olduğunu ifade eder. Bain talakla boşanmış kadının ise hamile olmadığı takdirde sadece mesken hakkının vacip olduğunu beyan eder.<sup>610</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği bu hususları, Şâtirî iddet konusunda değil; nafaka konusunda zikreder.<sup>611</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, kocası ölen kadının süslenmekten ve güzel koku sürünmekten sakınması gerektiğini ifade eder. Şâtirî ise iddeti tanımlarken taabbüdî olması ya da kadının, kocasını kaybetmesinden dolayı çektiği acı sebebiyle iddet beklemesi diye ifade eder.<sup>612</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin kocası ölen kadının süslenmekten ve güzel koku sürünmekten sakınması gerektiğini ifade etmesinden iddetin taabbüdî ya da örfî olduğu anlaşılır. Çünkü "sakınmak" ifadesinde zorunluluk söz konusudur. Dolayısıyla toplum baskısından ötürü de kadın süslenmekten sakınabilir. Şâtirî ise iki sebep zikretmektedir. Birinci sebep iddetin taabbüdî olmasıdır ki Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin görüşüyle örtüşmektedir. İkinci sebep olarak zikrettiği kadının kocasının ölümünden dolayı acı çekmesi ifadesinde ise bir zorunluluk söz konusu değildir. O, kadının iddet beklemesini fitrattan gelen bir duygu sebebine bina etmektedir. Çünkü kocasının ölmesiyle kadın bir musibet yaşamaktadır. Böyle bir durumdaki kadının acısıyla baş başa kalmasından ötürü süslenmeye yeltenmeyeceği açıktır. Ancak kocası ölen her kadının acı çektiğini söylemek de doğru değildir. Zira kocasından şiddet gören bir kadının kocasının ölümüyle ferahlanması da mümkündür. Nitekim günümüzde örnekleri mevcuttur. O halde iddet beklemekte ağır basan sebebin taabbüdî olduğunu söylemek daha uygun düşmektedir.

<sup>609</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 47; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 248.

<sup>610</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 192.

<sup>611</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 257.

<sup>612</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 192; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 248.

## 2.29.12. Radâ‘

Radâ‘, fıkıh kitaplarında genelde nikâh konusuna bağılı olarak zikredilir. Çünkü rada‘ yoluyla oluşan süt hısımlığı nikâha engel teşkil eden sebeplerden biridir. Bu nedenle fakihler süt hısımlığının meydana gelmesini birtakım şartlara bağlamışlardır. Bu açıdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî çocuğun iki şartla sütünü emdiği kadının süt çocuğu olacağını beyan eder. O da çocuğun iki yaşından küçük olması ve birbirinden ayrı beş defa emzirilmesidir. Şâtîrî ise mezkûr şartlara çocuğun diri olması ve sütün çocuğun midesine ulaşması şeklinde iki şart daha ilave eder.<sup>613</sup> Aslında birbirinden ayrı beş defa emzirilmesi şartı Şâtîrî’nin ilave ettiği her iki şartı da kapsamaktadır. Çünkü ölünün süt emmesi kabil değildir. Dolayısıyla çocuğun süt emebilmesi için canlı olması iktiza eder. Çocuğun –sağlık sorunu olmaksızın- emdiği sütün, midesine ulaşması kaçınılmazdır. Aksi halde çocuğun yutmadığı halde emzirmeye zorlanması ve bu işlemin beş defa tekrarlanmasıyla süt hısımlığı oluştuğunun varsayılması yersizdir. Zira bu durum sütü olmayan bir kadının bebek emzirmesine benzer. Buradan da anlaşıldığı gibi Şâtîrî, konuları izah ederken fazla detaya girmektedir. Bu da bir bakımdan konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu meyanda o, süt emziren kadın, süt emen çocuk ve süt olmak üzere üç rükün zikreder. Süt emziren kadınla ilgili üç şart zikreder. Süt emziren kişinin kadın olması, dokuz yaşına girmiş olması hususunda Erdebilî ile görüş birliği içerisinde.<sup>614</sup> Dokuz yaş buluğa ermenin asgari yaşı olarak bilindiğinden müellif, süt emzirmede de asgari yaş olarak belirlemiştir. Şâtîrî ayrıca kadının süt emzirdiği anda canlı olmasını şart koşar ki Gazzâlî ile görüş birliği içerisinde.<sup>615</sup>

Her iki müellif süt emzirme yoluyla meydana gelen akrabalıklarla ilgili hükümleri beyan etmişlerdir. Süt emen çocuğun, sütannesiyile ve sütannesinin usul ve fürûu ile evlenmesinin haram olması gibi hususlarda müttefiktirler.<sup>616</sup> Çünkü süt akrabalığı nass ile sabittir.<sup>617</sup>

<sup>613</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 195; Şâtîrî, *el-Yâkutu ‘n-nefis*, s. 252-253.

<sup>614</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 62; Şâtîrî, *el-Yâkutu ‘n-nefis*, s. 252.

<sup>615</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 365; Şâtîrî, *el-Yâkutu ‘n-nefis*, s. 252.

<sup>616</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 195-196; Şâtîrî, *el-Yâkutu ‘n-nefis*, s. 253.

<sup>617</sup> Bkz. Nisâ, 4/23.

### 2.29.13. Nafaka

Nafaka konusu Şâfiî fıkıh kaynaklarında farklı şekillerde zikredildiği gibi mukayeseye konu olan her iki eserde de farklı şekillerde zikredilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî, akraba nafakası başlığı altında ebeveyn ve çocukların nafakası, köle ve hayvanların ile zevcenin nafakasından bahseder. Şâtirî ise nikâh, akrabalık ve kölelik olmak üzere nafaka gerektiren üç sebepten bahseder. Her bir sebebi de birer alt başlık halinde izah eder. Bâcûrî de nafaka sebeplerini aynı şekilde tasnif eder. O, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği ebeveyn ve çocukların nafakasını akrabalık; köle ve hayvanların nafakasını kölelik, zevcenin nafakasını da nikâh kapsamında değerlendirmiştir.<sup>618</sup> Bu durumda Şâtirî'nin tasnifi Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin açıklamalarına uygun düşmektedir.

Muhtaç olmaları halinde ebeveynin nafakası çocuğuna, çocuğun nafakası da babasına vacip olduğuna dair her iki müellif müttefiktir. Ancak öngördükleri şartlarda birtakım farklılıklar mevcuttur. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî'ye göre ebeveynin fakir ve deli ya da fakir ve kötürüm olmak üzere iki şartla nafakaları çocuklarına düşer. Çocukların ise fakir olmakla beraber küçük veya kötürüm yahut deli olmak üzere üç şartla nafakaları babalarına düşer.<sup>619</sup>

Usûl ve furûun fakir ve deli olmaları durumunda kendi nafakalarını temin etmeleri imkânsızdır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin kötürüm olmalarından kast ettiği şey onların çalışmaya güç yetirememeleridir. Böyle bir durumda ebeveynin nafakası çocuğuna, çocuğun nafakasının da babasına ait olacağı açıktır. Şâtirî ise nafaka vermekle yükümlü olan usûl ve furûun kendi ihtiyaçlarından daha fazla mala sahip olmaları gerektiğini şart koşar. Bu hususta Erdebilî ile görüş birliği içerisinde.<sup>620</sup> Muhtaç olmakla beraber çalışıp elde etmekten aciz olan çocuğun nafakasından babasının sorumlu olduğunu ifade eder. Şâtirî'nin bu görüşü Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin görüşüyle örtüşmektedir.

Şâtirî çocuğun yeterli miktarda nafakası olmayan ve elde etmeye gücü olsa dahi ebeveynine nafaka vermekle yükümlü olduğunu ifade eder.<sup>621</sup> Gazzâlî bu

<sup>618</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 123-131.

<sup>619</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 197-198.

<sup>620</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 90; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 257-258.

<sup>621</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 258.

hususla ilgili üç farklı görüş zikreder.<sup>622</sup> Şâtîrî'nin görüşü, söz konusu üç görüşten biridir ki Erdebîlî bu görüşün zayıf olduğunu ifade etmiştir.<sup>623</sup>

Ebeveyne iyilikle muamele etmek Allah'ın (c.c.) emridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de anne babaya iyilik etmek Yüce Allah'a kulluk etmekle birlikte zikredilmektedir. Bu da anne babaya iyilik etmenin önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Anne-babaya karşı saygılı ve merhametli olmak onların nafakasını temin etmeyi de gerektirir. Ancak çocuk kendi nafakasını dahi temin etmekte zorlanıyorsa, nafakasını elde etmeye güç yetirebilen fakir anne-babasının nafakasından sorumlu tutulmayacağı umulur.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî köle ve hayvanların nafakasının vacip olduğunu ifade eder.<sup>624</sup> Ancak nafakalarından kimlerin sorumlu olduğunu beyan etmemektedir. Şu var ki "Güç yetiremeyecekleri işlerle mükellef kılınmazlar." diye ifade etmesinden kölenin nafakasının, efendisine ait olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kölenin kazancı efendisininindir. Şâtîrî ise köle ile saygın (fare, akrep vb. olmayan) bir hayvanın nafakasının, sahibine vacip olduğunu beyan eder.<sup>625</sup> Yeterli miktarda olması gerektiğini de ifade eder ki Ensârî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>626</sup> Böylece o, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin eksik bıraktığını tamamlamış olmaktadır.

Her iki müellif kocanın maddi durumuna göre kadının nafakasının miktarı hususunda aynı görüşe sahiptirler. Vacip olan nafaka miktarının iki müdd (iki avuç) olması gibi.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, kocanın nafaka sağlamada yetersiz kalması durumunda kadının, nikâhı fesh edebileceğini ifade eder. Bu konuda Mâverdî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>627</sup> Aynı şekilde kocanın zifaktan önce mehri vermede yetersiz kalması durumunda da kadının nikâhı feshetme hakkının doğacağını beyan eder. Şâtîrî ise bu hususlarla ilgili görüş belirtmemiştir.

---

<sup>622</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 374.

<sup>623</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 91.

<sup>624</sup> Bkz. Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 197.

<sup>625</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 258.

<sup>626</sup> Bkz. Ensârî, *Esna'l-mutâlib fî şerhi Ravdi't-tâlib*, c. 2, s. 32; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 258.

<sup>627</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 17, s. 17; Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 199.

## 2.29.14. Hidâne

Hidâne, “İslâm hukukunda küçüğün ve bu hükümde olan kimselerin gerektiği şekilde büyütülüp yetiştirilmesi, korunup gözetilmesi ve eğitilmesi amacıyla kanun koyucunun belli şahıslara tanıdığı hak, yetki ve sorumluluğu ifade eder.”<sup>628</sup> Şâtîrî de hidâneyi “kendi işlerini tek başına deruhte edemeyen birini muhafaza etmek, onu ıslah edecek biçimde terbiye etmek”<sup>629</sup> şeklinde tanımlar. Eşlerin boşanması sebebiyle çocuğun bakımı noktasında annesinin daha çok hak sahibi olduğunu beyan eder. Bu hususta Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ile müttefiktir. Her iki müellifin bu konuda ittifak etmeleri kadınların, çocukları terbiye etmede daha elverişli olmalarından kaynaklanmaktadır. Şâtîrî ayrıca çocuğun annesinin varis olacak akrabalarının babasının akrabalarına önceleneceğini ifade eder. Bu hususta Nevevî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>630</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî yedi yaşına varan çocuğun ebeveyninden birini tercih etmede serbest olduğunu beyan eder. Şâtîrî de aynı görüşü tercih etmekle birlikte mümeyyiz oluncaya dek diye ifade eder.<sup>631</sup> Mümeyyiz olma yaşı genellikle yedi yaş olarak kabul edildiğinden ötürü Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî yedi yaşı esas almıştır. Hâlbuki mümeyyiz olma durumu çocuktan çocuğa farklılık gösterebilmektedir. Bazı çocuklar erken yaşta mümeyyiz olabilirken bazıları daha geç yaşta olabilmektedir. Bu sebebe binaen Şâtîrî’nin mümeyyiz sıfatını kullandığı söylenebilir. Zihinsel engelli bir çocuk için ise ne yaş sınırı ne de bir nitelik belirlenebilir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî hidâne hakkı için yedi şart zikrederken, Şâtîrî on iki şart zikretmektedir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, iffetli ve emin olmak şartları dışındaki diğer şartların tamamında Şâtîrî ile müttefiktir.<sup>632</sup> Şâtîrî, adil olma şartıyla beraber küçük olmaması, bulaşıcı ve kronik bir hastalığının olmaması, küçük ve anlayışının kıt olmaması, sütü mevcut olduğu halde emzirmeden kaçınmaması gibi altı şart daha zikreder. Şâtîrî’nin öngördüğü bu şartların aranması yapılması gerektir. Çünkü küçük veya sağlıklı olmayan biri, kendisine bakmaktan aciz olduğu gibi başkasının yardımına ihtiyaç duyabilir.

<sup>628</sup> Bkz. Bardakoğlu, Ali, “Hidâne”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XVII, S. 467-471, İstanbul, 1998.

<sup>629</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 261.

<sup>630</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, s. 514; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 262-263.

<sup>631</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 200; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 262.

<sup>632</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 201; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 263-264

Şâtirî'nin zikrettiği adil olma şartı, Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği emin olma şartına mukabil gelmektedir. Zira güvenilir birinin haksızlık yapması düşünülemez.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### İKİ ESERİN UKÛBÂT KISMININ MUHTEVA VE ÜSLÛP BAKIMINDAN MUKAYESESİ

İslâm hukukçuları kısas, had, ta'zîr ve cihat gibi ceza hukukuyla ilgili konuları ukûbât bölümünde ele almaktadırlar. Mukayeseye konu olan her iki eserde de söz konusu konular son bölümde/ukûbât bölümünde bir arada zikredilmektedir. İlk olarak da cinayet konusuyla başlanmaktadır.

#### 3.1. KÎTÂBU'L-CİNÂYÂT

Fakihler, ceza gerektiren suçları farklı kategorilere ayırmışlar ve her bir kategoride yer alan suçun cezasını kayıt altına almaya özen göstermişlerdir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî, üç farklı öldürme şekline bahsetmekte ve bu öldürme şekillerinden hangisinin kısas veya diyet gerektirdiğini beyan etmektedirler. Bu meyanda kasıtlı öldürmenin kısas, hatayla öldürmenin ise diyet gerektirdiğini ifade etmektedirler.<sup>633</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, kasıtlı olarak cinayet işleyen katilin affedilmesi durumunda bile malından ağır bir diyet alınması gerektiğini savunur. Mâverdî bu görüşün zayıf olduğunu ifade eder.<sup>634</sup> Şâtîrî de katilin maktulün bazı yakınları tarafından affedilmesi durumunda katilin diyet ödemesi gerektiğini savunur.<sup>635</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî gibi ağır bir diyet olarak nitelendirmemektedir. Katilin mutlak olarak affedilmesi durumunda ise katilin diyet ödeme zorunluluğunun kalmayacağını ifade eder. Bu hususta Erdebîlî ile görüş birliği içerisinde.<sup>636</sup>

Katil maktulün yakınları tarafından affedildiği takdirde kendisine kısas uygulanmaz. Ancak katilin diyet ödemesi tamamen maktulün yakınlarının isteğine bağlıdır. Diledikleri takdirde ağır bir diyet alabildikleri gibi diyet almayabilirler de. Dolayısıyla Şâtîrî'nin görüşü isabetli bir yaklaşım tarzını göstermektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin görüşü de Mâverdî tarafından zayıf bir görüş olarak kaydedilmiştir.

<sup>633</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 202-203; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 265-266.

<sup>634</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 12, s. 317; Gazzî, *a.g.e.*, s. 202.

<sup>635</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 266.

<sup>636</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 160; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 266.

Her iki müellif hatayla ve kasda benzer hatayla öldürmenin diyet gerektirdiği hususunda müttefiktir. Bununla beraber Ebû Şücâ' el-İsfehânî konuyu biraz daha detaylandırmaktadır. Şöyle ki: Her iki öldürme şeklinde de katilin akilesinin üç yıllık süre zarfında diyet ödemesi gerektiğini ifade eder.<sup>637</sup> Bu kapsamda hatayla öldürmenin diyetini hafif, kasda benzer hatayla öldürmenin diyetini ise ağır bir diyet olarak nitelendirmektedir. Şâtirî de katilin akilesinin üç yıllık süre zarfında diyet ödemesi gerektiğini beyan eder; ancak bu hususu cinayet konusunda değil, diyet konusunda zikretmektedir.<sup>638</sup>

Kıyasın vacip olmasıyla ilgili olarak Ebû Şücâ' el-İsfehânî dört şart zikrederken, Şâtirî beş şart zikretmektedir. Katilin akıllı ve baliğ olması, maktulün babası olmaması ve maktulün katilden daha noksan olmaması hususunda her iki müellif ittifak içerisindedir.<sup>639</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî maktulün katilden daha noksan olmamasını küfür veya kölelik açısından şart görmektedir. Bu hususta Gazzâlî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>640</sup> Şâtirî ise herhangi bir nitelikle kayıtlamamaktadır.

Şâtirî mezkûr şartlara ilaveten maktulün kanı heder olan biri olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu husus Nevevî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>641</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtirî'den farklı olarak şu hususlara temas etmektedir: Bir kişiyi öldüren grubun tamamının öldürüleceğini beyan eder. Aynı bilgi Şîrâzî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>642</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, "Cana karşılık kisas cereyan eden iki kişinin arasında, organları kesmeye karşılık da kisas cereyan eder." diye bir kaideye yer verir. Aynı kaide Mâverdî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>643</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî organların kesilmesine karşılık kisasın vacip olmasının iki şartından bahseder. Sağ ele karşılık sağ elin kesilmesi gibi kesilen organa verilen özel isimde ortak olmak. Bu hususta Mâverdî ile ittifak içerisindedir.<sup>644</sup> Bahsettiği ikinci şart ise her iki organdan birinin

<sup>637</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 203.

<sup>638</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 267.

<sup>639</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 204; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 265-266.

<sup>640</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 382.

<sup>641</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 522.

<sup>642</sup> Bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 174; Gazzî, *a.g.e.*, s. 204.

<sup>643</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 18, s. 399; Gazzî, *a.g.e.*, s. 204-205.

<sup>644</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 12, s. 182; Gazzî, *a.g.e.*, s. 205.

felçli olmamasıdır. Nitekim Şâfîî'nin de aynı görüşü savunduğu nakledilmektedir.<sup>645</sup> Dolayısıyla bu konuda Şâfîî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî etten kemiği açığa çıkaran yaralama dışındaki yaralamaların kısas gerektirmediğini ifade eder. Bu hususta Şâfîî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>646</sup>

### 3.1.1. Diyet

Diyet konusu Şâfîî fıkıh kaynaklarında ayrıntılı bir şekilde izah edilir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de benzer üslubu görmek mümkündür. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî önce ağır ve hafif olmak üzere diyetin iki kısım olduğunu belirtir, sonra her bir kısmı ayrıntılı bir şekilde izah eder.

Ağır ve hafif diye nitelenen her iki diyet miktarı 100 deveden ibarettir; ancak develerin yaşlarında farklılık vardır. Örneğin Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin ağır diyet diye nitelendirdiği kısımda 30 tane dört yaşını tamamlamış deve olması, hafif diyet ise bu çeşitten 20 deve olması gerekmektedir. Şâtürî de ağır ve hafif diyet şeklinde ifade etmeksizin aynı miktarları zikretmektedir.<sup>647</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin hafif diyet olarak belirttiği miktarı, Şâtürî hatayla öldürmenin diyeti diye ifade eder ve katilin akilesi tarafından üç yıl içerisinde ödenmesi gerektiğini beyan eder.<sup>648</sup> Yukarıda geçtiği gibi Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu hususu cinayet konusunda zikretmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî cinayet konusunda cinayet çeşitlerine yer verdiği için ötürü bu konuda diyet çeşitlerini ve miktarlarını zikretmekle yetinmiştir. Şâtürî ise cinayet çeşitlerine göre diyet çeşitlerini ve miktarlarını birlikte zikretmiştir. Bu bağlamda o, kasıtlı öldürülen Müslüman hür bir erkeğin diyetinin 100 deve olduğunu ifade eder. Bu develerden 30 tanesinin dört yaşını, 30 tanesinin de üç yaşını tamamlamış olması ve geriye kalan 40 devenin ise gebe olması gerektiğini beyan eder. Aynı muhtevaya yer vermelerine rağmen her iki müellifin metotları farklıdır.

<sup>645</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 12, s. 160; Gazzî, *a.g.e.*, s. 205.

<sup>646</sup> Bkz. Şâfîî, *a.g.e.*, c. 5, s. 20; Gazzî, *a.g.e.*, s. 206.

<sup>647</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 207; Şâtürî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 267.

<sup>648</sup> Bkz. Şâtürî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 267.

Şâtîrî'nin cinayet çeşidiyle birlikte diyet miktarını zikretmesi, konunun daha kolay anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî develerin mevcut olmaması durumunda değerinin verilmesi gerektiğini beyan eder.<sup>649</sup> Nitekim her coğrafyada develerin bulunmaması değerinin verilmesini zorunlu kılmaktadır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî, diyetin para cinsinden değerinin bin dinar (Bir dinar 4,25 gr. altındır.)<sup>650</sup> ya da on bin dirhem (Bir dirhem 2,97 gramdır.)<sup>651</sup> olduğunu ifade eder. Bu hususta Şâfîî ile görüş birliği içerisinde dir.<sup>652</sup> Şâtîrî Şâfîî'nin bu görüşünü zikretmemiştir.

Her iki müellif beden uzuvlarının diyetlerini detaylı bir şekilde izah etmişlerdir. Dilin kesilmesi, aklın giderilmesi gibi hasarların tam diyet gerektirdiği noktasında mütefiktirler.<sup>653</sup> Şâtîrî bu kısma yürüyemeyecek derecede belin kırılmasını da ilave eder. Bu hususta Nevevî ile görüş birliği içerisinde dir.<sup>654</sup>

Şâtîrî tam diyet, yarım diyet, diyetin dörtte biri, yirmide biri vb. şekilde ifade ettikten sonra örnek vererek belirginleştirir. Bir kolun kesilmesinin yarım diyet, bir göz kapağının kesilmesinin diyetin dörtte birini gerektirdiğini ifade eder.<sup>655</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise her iki kolun kesilmesini birden zikrettiği için tam diyet gerektirdiğini ifade eder. Görüldüğü gibi her iki müellifin zikrettikleri diyet miktarları eşittir; ancak ifade etme biçimleri farklıdır.

Şâtîrî, iç organların yaralanmasının diyetin üçte birini, bir parmağın kesilmesinin ise diyetin onda birini gerektirdiğini beyan eder.<sup>656</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise faydası olmayan her bir organın giderilmesi bile bir miktar diyet gerektirdiğini ifade eder.<sup>657</sup> Bu ifadesinden Şâtîrî ile hemfikir olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki müellif "Yahudi ve Hristiyan kimsenin diyeti Müslüman kimsenin diyetinin üçte biri kadardır."<sup>658</sup> diye beyan eder. Şâtîrî bunu hür bir erkeğin diyeti

<sup>649</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 207.

<sup>650</sup> Bkz. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 104.

<sup>651</sup> Sahillioğlu, Halil, "Dirhem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, S. 368-371, İstanbul, 1994.

<sup>652</sup> Bkz. Şâfîî, *a.g.e.*, c. 6, s. 105; Gazzî, *a.g.e.*, s. 208.

<sup>653</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 209-210; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 268.

<sup>654</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 537.

<sup>655</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 268-269.

<sup>656</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 269.

<sup>657</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 210.

<sup>658</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 209; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 268.

diye kayıt altına alır. Aynı şekilde her iki müellife göre, kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı kadardır. Ancak Şâtîrî bunu “her sınıf kadının diyeti” şeklinde ifade eder.<sup>659</sup> Dolayısıyla onun bu ifadesinin gayrimüslim kadının diyetine de şamil olduğu anlaşılmaktadır.

Mecusinin diyeti hakkında her iki müellif aynı miktarı zikreder, ancak farklı şekillerde ifade ederler. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî onda birin üçte ikisi diye ifade ederken, Şâtîrî beşte birin üçte biri diye ifade eder.<sup>660</sup> Kısaca on beşte bir diye ifade etmek mümkündür. Şâtîrî, Mecusinin yanı sıra putperest, zındık vb. kimselerin diyetini de beşte birin üçte biri diye beyan eder.

Her iki müellif “Kölenin diyeti, değeri kadardır, hür ceninin diyeti bir köledir ve köle olan ceninin diyeti ise annesinin değerinin onda biridir.”<sup>661</sup> diye ifade etmişlerdir.

### 3.1.2. Kasâme

İslâm ceza hukukunda her türlü cinayet ve yaralamaların cezasına ilişkin hükümler mevcuttur. Faili meçhul cinayetlerin aydınlatılması için de fakihler kasâme yoluna başvurulacağını beyan ederler.

Fıkıh kitaplarına bakıldığında kasâmeye ilişkin bilgilerin farklı şekillerde zikredildiği görülür. Nitekim mukayeseye konu olan her iki eserde de aynı bilgilerin yanı sıra farklı bilgilere yer verildiğini görmek mümkündür. Şöyle ki: Her iki müellif, kan davasına yakın bir delilin bulunmasını davacının doğruluğuna delil teşkil ettiğini ifade ederler. Bu sebeple davacının elli defa yemin etmesinden sonra diyet almaya hak kazanacağını beyan ederler.<sup>662</sup> Bu hususta ittifak içerisinde oldukları görülmektedir.

Şâtîrî iddia edilen kimsenin öldürülmüş olması, kasıtlı mı hatayla mı öldürüldüğüne dair bir delilin bulunması, davacının doğru söylediğine dair bir karinenin olması vb. gibi kasâmenin hükmüne yönelik beş şart zikreder.<sup>663</sup> Ebû Şücâ‘

<sup>659</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 208; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 268.

<sup>660</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 209; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 268.

<sup>661</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 211; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 268.

<sup>662</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 211-212; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 270-271.

<sup>663</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 270-271.

el-İsfehânî ise söz konusu şartlardan bir kısmını şart olarak ifade etmeksizin konu bütünlüğü içerisinde zikreder.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kan davasının görüldüğü yerde delil bulunmadığı takdirde davalının yemin etmesi gerektiğini savunur.<sup>664</sup> Çünkü delil sunmak davacıya, yemin etmek ise davalıya düşer.<sup>665</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, öldürmesi kendisine haram olan birisini öldüren kimseye kefarete gerektiğini beyan eder. Kefareti de zararlı ayıplardan salim mü'min bir kölenin azad edilmesi yahut iki ay peş peşe oruç tutulması şeklinde açıklar. Şâtirî ise kefarete dair beyanda bulunmamıştır.

Her iki müellif diyetin vacip olduğunu belirtmekle beraber birbirlerinden farklı şekilde ifade etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, davacı yemin ettiği takdirde davacının diyeti hak edeceğini ifade eder. Şâtirî ise kasıtlılık söz konusu olduğu durumda davalının, aksi halde akilesinin diyet ödemesi gerektiğini ifade eder.<sup>666</sup> Çünkü diyet katilin akilesi için maddi bir külfettir. Kasıtlı olarak cinayet işleyen bir cani için akilesinin diyet ödemesi kendilerine zulümdür. Böyle bir durumda diyet ceza olarak katilin malından verilmelidir. Oysaki kasıtlı olmaksızın işlenen bir cinayette katilin akilesi başta olmak üzere hayırsever insanlar da huzur ve barış için diyet ödemekte seferber olur.

## 3.2. KİTÂBÜ'L-HUDÛD

### 3.2.1. Haddü'z-Zina

Zina haddi fıkıhın ukûbât bölümünde zikredilen bir konudur. Zinanın ceza gerektiren bir suç olması fıkıh kitaplarında ayrıntılı bir şekilde izah edilmesine yol açmıştır. Bu sebeple Şâfiî fakihler zina edenlerin, medeni hallerine göre farklı şekillerde cezalandırılacaklarına hükmetmişlerdir. Bu bağlamda Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ile Şâtirî zina eden evli kimselerin recmedilmeleri hususunda ittifak içerisindedirler.<sup>667</sup> Ancak Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî “zina eden muhsan/evli kimsenin

<sup>664</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 212.

<sup>665</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 3, s. 56.

<sup>666</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 212; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 271.

<sup>667</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 213; Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 273.

cezası, recmedilmesidir/taşlanmasıdır.” diye ifade etmekle yetinir. Şâtîrî ise “ölünceye dek orta büyüklükteki taşlarla recmedilmesidir.” şeklinde ifade eder.

Her iki müellif, evli olmayan zâninin cezası hakkında aynı görüşe sahip olmakla birlikte, bunu farklı şekillerde ifade etmektedirler. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî “yüz değnek ve bir yıl boyunca namazı kısaltma mesafesi kadar uzağa sürmek”<sup>668</sup> şeklinde ifade eder. Şâtîrî ise “Akıllı, baliğ ve hür ise cezası yüz değnek ve bir yıllık sürgündür; akıllı, baliğ bir köle ise cezası mezkûr cezanın yarısıdır.”<sup>669</sup> diye ifade eder. Çocuk ve deliye ise ceza verilmeyeceğini beyan eder.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî akıllı, baliğ, hür ve sahîh bir nikâh sonucu ilişki yaşamış olması şeklinde muhsan (evli) olmanın dört şartını beyan eder. Şâtîrî de muhsanı tanımlarken aynı şartları zikreder<sup>670</sup> ve Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’den farklı olarak hadd ve zinayı da tanımlar.<sup>671</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şâtîrî’den farklı olarak bazı hususlara temas eder. Livâta ve hayvanlarla ilişki kurmanın hükmünü zina hükmüyle eşit kabul eder.<sup>672</sup>

Livâtanın cezasıyla ilgili üç farklı görüş zikredilir. Recmedilerek öldürüleceğine ya da hapsedilerek kılıçla öldürüleceğine dair görüşler mevcut olduğu gibi,<sup>673</sup> tazir edileceğine dair bir yaklaşım tarzı da mevcuttur.<sup>674</sup> Ta‘zir edilmesinin öngörülmesi livatanın zina gibi kabul edilmemesinden kaynaklanmaktadır.<sup>675</sup> Bütün bu görüşlere bakıldığında livâta fiilini işleyenlerin cezasız kalmayacağı anlaşılmaktadır. Hatta Lût (a.s.) kavminin livâta sebebiyle helak edildiği dikkate alındığında ilk iki görüşün müsbet olduğu anlaşılır. Dolayısıyla Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin kısmen de olsa ilk görüşü tercih ettiği anlaşılmaktadır.

<sup>668</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 213.

<sup>669</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 273.

<sup>670</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 214; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 273-274.

<sup>671</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 272.

<sup>672</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 214.

<sup>673</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 13, s. 223.

<sup>674</sup> Bkz. Ebu’l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dabî, *el-Bâbu fî fîkhi’s-Şafîû* (thk. Abdülkerim b. Sanyetani’l-Ümri), Dâru’l-Buhârî, Medine, 1416, c.1, s. 373.

<sup>675</sup> Zeynuddîn İbn Nüceym, *el-Bahru’r-râ’ik şerhu Kezzi’d-dekâ’ik*, Dâru’l-ma’rife, Beyrût, t.y., c. 5, s. 34.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî anal ilişkinin ta‘zir cezası gerektirdiğini ifade eder.<sup>676</sup> Ancak kişinin ilişkiye girdiği kadının, kendi hanımı veya yabancı bir kadın olduğunu beyan etmemektedir. Buna rağmen kişinin kendi hanımıyla ilişkisini dikkate alarak hüküm belirttiği anlaşılmaktadır. Çünkü Mâverdî bu konuda iki farklı görüş zikretmektedir.<sup>677</sup> O görüşlerden biri Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin görüşüne kaynaklık teşkil edecek mahiyettedir. Şâtîrî ise bu hususla ilgili görüş belirtmemiştir.

### 3.2.2. Kazf

“Ayıp sayılabilecek bir makamda zina isnadında bulunmak”<sup>678</sup> anlamına gelen kazf, Şâfiî fıkıh kaynaklarında genelde aynı şekilde zikredilir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de benzer şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, zina iftirasında bulunan ve kendisine suç isnat edilen kimselere mahsus şartları, zina iftirasının cezasını ve bu cezayı düşüren sebepleri tek başlık altında izah eder. Şâtîrî ise kazfın yapılış şeklini, cezasını ve cezasını gerektiren şartları alt başlıklar halinde zikreder. Son olarak da kazf cezasını düşüren sebepleri beyan eder.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kazf cezasının sekiz şartla sabit olduğunu ifade eder. Söz konusu şartlardan üç tanesinin zina iftirasında bulunana, beş tanesinin de kendisine suç isnat edilene mahsus olduğunu ifade eder. Şâtîrî ise böyle bir ayırım yapmaksızın toplam on bir şart zikreder. Şartlardan altı tanesi zina iftirasında bulunan kimseye mahsus iken beşi kendisine suç isnat edilenle ilgilidir.

Her iki müellif kendisine suç isnat edilen kimsenin Müslüman, akıllı, baliğ, hür ve iffetli olması gerektiği hususunda müttefiktir.<sup>679</sup> Zina iftirasında bulunan kimsenin akıllı, baliğ ve suç isnat ettiği kimsenin babası olmaması gerektiği hususunda da müttefiktirler.<sup>680</sup> Şâtîrî, mezkûr şartlara ilaveten başkası tarafından kendisine izin verilmemesi gerektiğini, kendisine hükümlerin uygulanabilmesini ve baskı altında olmamasını da üç ayrı şart olarak zikreder. Çünkü kişinin kendisine hükümlerin uygulanabilmesi için akıllı, baliğ ve özgür olması gerekir. Dolayısıyla zorla

<sup>676</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 214.

<sup>677</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 9, s. 322.

<sup>678</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 275.

<sup>679</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 215; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 276.

<sup>680</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 215; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 275-276.

yaptırılan bazı eylemlerin, sahibini sorumlu kılmayacağı bilinmektedir. Bu sebepten olsa gerektir ki Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî Şâtırî’nin ilave ettiği şartları zikretmemiştir.

Kazf cezasının seksen değnek olması noktasında her iki müellif müttefiktir. Aynı şekilde kazf cezasını düşüren sebepler hususunda da müttefiktirler.<sup>681</sup> Ancak zina iftirasında bulunan kimsenin delil getirmesi şartına, Şâtırî “zinaya dair” ibaresini de ilave etmiştir. Zaten ortaya atılan bir zina suçu söz konusudur. Sunulacak delilin de zina dışında olması düşünülemez.

### 3.2.3. Haddü’ş-Şürbi ve’l-Müskir

İslâm hukukunda hadd gerektiren diğer suçlarda olduğu gibi içki içmenin hadd gerektirmesi de birtakım şartlara bağlanmıştır. Söz konusu şartlar Şâfîî fıkıh kaynaklarında farklı şekillerde zikredilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî “İçeceklerin Hükümleri” diye bir başlığa yer verir. Şâtırî ise “Sarhoş Edici İçki İçmenin Cezası” şeklinde konuyu ele alır. Aralarında ifade farklılığı olsa da kastedilen içki sarhoşluk veren içkidir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, içki içme cezasının kırk değnek olduğunu; ancak ta‘zir gereği seksen değnek vurulmasının caiz olduğunu belirtir. Mâverdî’nin bu konuyla ilgili görüşü, Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin görüşüne kaynak teşkil edecek mahiyettedir.<sup>682</sup> Şâtırî ise içki içme cezasının kırk değnek olduğunu ifade etmekle yetinmiştir. Bu hususta Erdebilî ile görüş birliği içerisinde.<sup>683</sup> Mezkûr görüşlerden kırk veya seksen değnek vurulması içki içen kimsenin durumuna ve yetkililerin inisiyatifine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki müellif birbirinden farklı hususlara temas etmişlerdir. Bu bakımdan Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kişinin içki içtiğini itiraf etmesi veya içki içtiğine dair bir delilin bulunması neticesinde kendisine hadd uygulanabileceğini savunur.<sup>684</sup> İçki içtiğine dair bir delilin bulunması şartını, Nevevî iki şahidin şahitlik etmesi şeklinde izah eder.<sup>685</sup> Böylece söz konusu şarttaki kapalılık giderilmiş olmaktadır. Çünkü Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî içki kokmanın veya istifra etmenin ceza gerektirmediğini beyan

<sup>681</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 216; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 276.

<sup>682</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 13, s. 414; Gazzî, *a.g.e.*, s. 216.

<sup>683</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 329; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 277.

<sup>684</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 217.

<sup>685</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, s. 567.

eder. Nitekim bazı meyve sularının içki kokusuna benzer kokular ihtiva etmesi mümkündür. Dolayısıyla söz konusu meyve sularının içilmesinden kaynaklanan kokunun ceza sebebi olarak görülmesi realiteye aykırıdır.

Şâtîrî sarhoş edici içki içmenin cezasını gerektiren altı şarttan bahseder. Kişinin mükellef ve hür olması, hükümlerin kendisine uygulanabilen biri olması, içtiğinin içki olduğunu bilmesi, zaruretten içmemiş olması gibi şartları zikreder. Aynı şartları Erdebîlî de zikretmektedir.<sup>686</sup> Şâtîrî içki içmenin haram olduğunun bilinmesi gerektiğini de vurgular ki Nevevî ile görüş birliği içerisinde.<sup>687</sup> Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da Şâtîrî Nevevî ve Erdebîlî ile aynı görüşleri savunmaktadır.

### 3.2.4. Haddü's-Sirka

Fıkıh kitaplarının ukûbât bölümünde zikredilen konulardan biri de hırsızlık haddidir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî hadd gerektiren diğer konular gibi hırsızlık konusunu da “Kitabü'l-Hadd” başlığı altında ele alır. Şâtîrî ise ukûbât kısmında “Kitabü'l-Hadd” diye genel bir başlığa yer vermeksizin hırsızlık konusuna yer verir. Önce hırsızlığın tanımı ve rükünlerini zikreder, sonra her bir rükne özgü şartları birer alt başlık altında izah eder.

Her iki müellif hırsızlık haddi ile ilgili hususları genelde aynı şekilde zikretmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî üç şartla hırsızın eli kesilir diye ifade eder; ancak altı şart zikreder. Şartlardan ikisi hırsıza mahsus iken dördü çalınan mala mahsustur. Hırsızın akıllı ve baliğ olması hususunda Şâtîrî ile müttefiktir. Şâtîrî bu iki şarta ilaveten hırsızın baskı altında olmaması, kendisine hükümlerin uygulanabilmesi, hırsızlığın haram olduğunu bilmesi ve mal sahibinin kendisine izin vermemiş olması şeklinde dört şart zikreder.<sup>688</sup> Aslında her iki müellifin hırsızla ilgili zikrettikleri şartlar, bir hırsızın cezalandırılabilmesi için gerekli olan şartlar olarak bilinmektedir. Nitekim Şâtîrî'nin zikrettiği ilk dört şart Erdebîlî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>689</sup>

Çalınan mala mahsus şartları Şâtîrî dört şart diye belirtirken, Ebû Şücâ' el-İsfehânî sayı belirtmemektedir. Çalınan malın bir dinarın dörtte biri kadar olması,

<sup>686</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 326-328; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 277-278.

<sup>687</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 566; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 277.

<sup>688</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 217-218; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 279-280.

<sup>689</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 316.

benzerinin korunduğu bir yerde bulunması vb. gibi bütün şartlarda her iki müellif müttefiktir.<sup>690</sup> Çalınan malın bir dinarın dörtte biri kadar olması şartına Şâtîrî, belirtilen miktarın değerinde bir mal olması ifadesini de ilave etmektedir. Aslında çalınan malın bir dinarın dörtte biri kadar olması ifadesi, belirtilen miktarın değerinde bir malı da içinde barındırmaktadır. Çünkü hadd gerektiren hırsızlık sadece para çalmakla sınırlı değildir.

Yapılan ilk hırsızlık nedeniyle sağ elin bilekten kesilmesi gibi hırsızlığın cezasına ilişkin şartları her iki müellif aynı şekilde zikreder.<sup>691</sup> Şâtîrî cezayla birlikte çalınan malın veya -tüketilmesi durumunda- bedelinin mal sahibine geri verilmesi gerektiğini de ilave eder.<sup>692</sup> Çünkü hırsızın elinin kesilmesi mal sahibine verdiği zararın bedeli değil, işlediği suçun bedelidir. Dolayısıyla hırsız çaldığı malı sahibine iade etmedikçe mal sahibi şikâyetinden vazgeçmeyebilir.

### 3.2.5. Kâtu't-Tarîk

Yol kesiciliğin ciddi bir suç olması hasebiyle İslâm hukukçuları bu mevzu üzerinde durmuş ve suçun durumuna göre farklı hükümler beyan etmişlerdir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî de yol kesicinin suçuna göre dört farklı hüküm beyan etmişlerdir. Bu meyanda Ebû Şücâ' el-İsfehânî yol kesiciliğin dört kısımda ele alındığını ifade ettikten sonra her bir kısma mahsus hükmü beyan eder. Şâtîrî ise önce yol kesicinin anlamını açıklar,<sup>693</sup> sonra yol kesicinin fiiline göre hüküm belirtir.

Her iki müellif yol kesicinin fiiline göre verilmesi gereken cezayı aynı şekilde zikretmektedirler. Şu kadar var ki Ebû Şücâ' el-İsfehânî önce fiili, sonra o fiilin cezasını zikreder. Şâtîrî ise önce ceza çeşidini, sonra o cezayı gerektiren fiili zikreder.

Her iki müellif yol kesicinin yolunu kestiği kimseyi öldürüp malını alması durumunda kendisinin öldürülüp çarmıha gerileceğini beyan eder.<sup>694</sup> Diğer bir ifadeyle yol kesici öldürüldükten sonra asılır. Ancak ne kadar süreyle asılı kalacağına dair Ebû Şücâ' el-İsfehânî süre belirtmezken, Şâtîrî üç gün diye belirtir. Böylece o,

---

<sup>690</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 217-218; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 280.

<sup>691</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 218; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 271.

<sup>692</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 281.

<sup>693</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 282.

<sup>694</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 219; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 282-283.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin kapalı bıraktığı hususu açıklığa kavuşturmuş olmaktadır. Yol kesicinin üç gün süreyle asılı kalması Şâfî Mezhebinin genel görüşü olarak nakledilmektedir.<sup>695</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî yol kesicinin yolunu kestiği kimseyi/kimseleri öldürmeksizin ve mallarını yağmalamaksızın korkutması sonucu hapsedilip ta'zir edileceğini beyan eder.<sup>696</sup> Yol kesicinin hapsedilmesinden kasıt onun tutuklanmasıdır. Yol kesiciye ta'zir cezasının uygulanabilmesi onun tutuklanmasını zorunlu kılacağı açıktır. Dolayısıyla Şâtîrî gasp ve öldürmenin gerçekleşmemesi durumunda ta'zir cezası gerektiğini ifade etmekle yetinir.<sup>697</sup> Zira böyle bir durumda yol kesicinin korkuya mahal verdiği anlaşılmaktadır.

Yol kesicinin yakalanmadan önce tevbe etmesiyle kendisine özgü cezasının (hadd) düşeceği hususunda her iki müellif ittifak içerisindedir.<sup>698</sup> Şâtîrî bu hususu ayrı bir alt başlık halinde zikretmektedir.

Kâtu't-tarîk konusundan sonra Ebû Şücâ' el-İsfehânî sırasıyla siyâl, buğat, riddet ve târiku's-salât konularına yer verir. Şâtîrî ise riddet, târiku's-salât, ta'zir, siyâl, buğat ve havâric konularına yer verir.

### 3.2.6. Siyâl

İslâm dini kişinin can, mal ve ırzını koruma altına almıştır. Dolayısıyla saldırı durumunda kişiye saldırganlara karşı koyma hakkını vermiştir. Ancak bunun da belli bir ölçüde olmasına dair bazı hükümler koymuştur. Bu sebeple saldırganı def etmenin hükmü hakkında farklı görüşler serdedilmiştir. Şâfî fıkıh kaynaklarında bunun emaresini görmek mümkündür. Çünkü saldırganın durumuna göre onu def etmenin vacip olduğunu söyleyenler olduğu gibi, caiz olduğunu söyleyenler de vardır. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, saldırgan bir kimsenin başkasının canına, malına veya namusuna kast etmesi durumunda kendisiyle savaşılacağını beyan eder. Savaşma sonucu saldırgan öldürüldüğü takdirde öldüren kimsenin tazminat ödemekle yükümlü kılınmayacağını ifade eder.<sup>699</sup> Onun bu görüşü Nevevî tarafından

<sup>695</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 13, s. 358.

<sup>696</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 220.

<sup>697</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 282.

<sup>698</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 220; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 283.

<sup>699</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 220.

da teyit edilmektedir.<sup>700</sup> Şâtîrî ise kendisine saldırılan kimsenin masum olması durumunda canını, organlarını ve namusunu korumak üzere saldırganı en hafif şekilde def etmesinin vacip olduğunu belirtir. Aynı şekilde mal veya cana saldıran kimsenin kanı korunmuş Müslüman olması durumunda ise kendisinin def edilmesinin caiz olduğunu ifade eder.<sup>701</sup> Yani saldırgan masum bir Müslüman'dan mümkün olduğunca kaçmak, ondan korunmak gerekir. Müslüman olması hasebiyle onu def etmek vacip değil, caizdir. Şâtîrî'nin zikrettiği bu bilgiler *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî*'de de görülmektedir.<sup>702</sup> Görüldüğü gibi Ebû Şücâ' el-İsfehânî konuyu genel bir şekilde izah ederken, Şâtîrî biraz daha ayrıntılara yer vermiştir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî hayvanın telefe sebep olması konusunu siyâl konusuyla birlikte izah eder. Şâtîrî ise hayvanları telef etmek konusunu siyal konusunun bir alt başlığı olarak ele alır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, hayvana binmiş bir kimsenin hayvanın telef ettiği şeyleri tazmin etmekle yükümlü olduğunu savunur.<sup>703</sup> Çünkü hayvana binen kişi hayvana hâkimdir, hangi yöne sürerse hayvan oraya gidecektir. Dolayısıyla hayvanın zarar verdiği şeylere bizzat kendisi zarar vermiş sayılır. Şâtîrî ise hayvanın telef edilmesine dair hüküm belirtir. O, hayvanın bir kimsenin elinde yahut himayesindeyken telef olması durumunda hayvanı elinde bulunduran kişinin tazminat ödemekle yükümlü olacağını beyan eder.<sup>704</sup> Bunu âriyet veya vedia yoluyla alınan bir mal gibi düşünmek mümkündür. Çünkü âriyet veya vedia yoluyla alınan bir malın kişinin kusurlu davranması sonucu telef olması durumunda tazmin edilmesi gerektiği bilinen bir husustur.<sup>705</sup>

### 3.2.7. Buğât

Şâfî fakihler buğât/isyancılar hakkında genelde aynı görüşe sahiptirler. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî, isyancıların devlet başkanına karşı çıkmaları, kuvvet sahibi olmaları ve dayandıkları bir te'villerinin olması şeklinde üç şart

<sup>700</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 569.

<sup>701</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 289.

<sup>702</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 286-287.

<sup>703</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 221.

<sup>704</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 290.

<sup>705</sup> Bkz. Ali el-Hafîf, *İslâm Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, (Çev. Rahmi Yaran), TDV Yay., Ankara, 2016, s. 546-548.

zikreder. Aynı şartları Şâtîrî buğât terimini tanımlarken zikreder.<sup>706</sup> Dayandıkları bir te'villerinin olması şartını Şâtîrî zanna dayalı batıl bir te'vil diye niteler. Bu hususta Erdebîlî ile görüş birliği içerisinde.<sup>707</sup> Aslında Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin ifadesinden de zanna dayalı batıl bir te'vil anlamı çıkmaktadır. Çünkü savundukları şeyin hakikat olması durumunda onların bağiler olarak adlandırılmaları yersiz olur.

Savaşma sonucu esir alınan veya yaralı olan isyancıların öldürülmemesi, mallarının ganimet olarak kullanılmaması hususunda her iki müellif müttefiktir.<sup>708</sup> Mamafih Şâtîrî, bütün isyancıları kapsamayacak şekilde onlarla savaşmanın vacip olduğunu ifade eder. Savaştan kaçan isyancıların öldürülmemesi ve onlardan alınan malların isyanları bastırıldıktan sonra kendilerine verilmesini savunur. Çünkü söz konusu isyancılar Müslümanlardan oluşan güçlü bir gruptur. Amaç, onları yok etmek değil, dağılmalarını ve zararsız hale gelmelerini sağlamaktır.

Şâtîrî Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak Haricileri konu edinir ve onlar hakkında kısaca bilgi vermekle yetinir. O, Haricileri cemaati terk eden ve büyük günah sahiplerini tekfir eden bir grup Müslüman diye tanımlar. Haricilerle savaşmanın hükmünün bağilerle savaşmanın hükmüyle eşdeğer olduğunu ifade eder.<sup>709</sup> Yani devlet başkanına başkaldırdıkları takdirde Haricilerle savaşılır; itaat ettikleri sürece onlarla savaşmak caiz değildir. Nitekim İslâm tarihinde bunun örneği mevcuttur. Haricîlerin Hz. Ali'ye (ö. 40/661) başkaldırdıkları ve kendileriyle Nehrevan savaşının yapıldığı siyasi bir olay olarak bilinmektedir.

### 3.2.8. Riddet

Hadd gerektiren suçlardan biri de riddettir. Şâtîrî, riddeti şöyle tanımlamaktadır: “Boşama ehliyetine sahip bir kimsenin kasıtlı olarak sözlü, fiili, alay etme veya inat etme yoluyla yahut itikadi yolla İslâm'ı küfürle kesmesidir.”<sup>710</sup> Boşama ehliyetine sahip olması şartı dışındaki diğer ifadeler Nevevî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>711</sup> Bir kimsenin boşama ehliyetine sahip olabilmesi için onun akıllı ve

<sup>706</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 221; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 291.

<sup>707</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 268.

<sup>708</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 222; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 291.

<sup>709</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 292.

<sup>710</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 284.

<sup>711</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 551.

balıĝ olmasının yanı sıra baskı altında olmaması gerekir. Dinden dönebilmesi için de aynı şartları haiz olması lazım gelir.

Farklı şekilde ifade etmelerine rağmen her iki müellif dinden dönen kimseden tevbe etmesinin istenmesi konusunda hemfikirdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî, mürtedden üç defa tevbe etmesi istendiği halde tevbe etmediği takdirde öldürülür diye ifade eder. Şâtîrî ise derhal tevbe etmesi istenir, tevbe etmemekte ısrar ederse öldürülür diye beyan eder.<sup>712</sup> "Tevbe etmemekte ısrar etmesi" cümlesinden mürtedden birçok defa tevbe etmesi istendiği anlaşılır. Çünkü İslâm dininde insanları kazanmak esastır.

Her iki müellif mürtedin öldürülmesinden sonra yapılması gerekli olan şeyleri farklı şekillerde izah etmektedirler. Ebû Şücâ' el-İsfehânî "Mürted yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz ve Müslüman mezarlığına defnedilmez."<sup>713</sup> şeklinde izah eder. Şâtîrî ise mürtedin hükmünün harbînin hükmüyle eşdeğer olduğunu ifade eder.<sup>714</sup> Çünkü harbî yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz ve Müslüman mezarlığına defnedilmez. Dolayısıyla her iki müellif bu konuda görüş birliği içerisindedir.

Şâtîrî Ebû Şücâ' el-İsfehânî'den farklı olarak mürtedin malına mahsus hükümleri şu şekilde beyan eder: "Mürtedin malı mevkûfdur, Müslüman olursa malı kendisininindir. Mürted olarak öldüğü takdirde dinden döndüğü andan itibaren malı kendisine ait olmaktan çıkar, fey hükmüne girer."<sup>715</sup> Bu konuda Erdebilî ile aynı görüşü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>716</sup> Çünkü bu konuda üç farklı görüş nakledilmektedir. O görüşlerden biri de Şâtîrî'nin zikrettiği görüştür.<sup>717</sup> Malın mevkuf olmasıyla hiç kimsenin o maldan istifade edemeyeceği açıktır. Yani ne mürted ne de ailesi o maldan tasarruf etme hakkına sahip değildir. Dolayısıyla mürtedin ölmesiyle mevkuf olan malı beytülmale aktarılır.

### 3.2.9. Ta'zîr

Mevcut Şâfiî fıkıh kitaplarının bir kısmında zikredilen ta'zîr konusuna Şâtîrî yer verirken, Ebû Şücâ' el-İsfehânî yer vermemiştir.

<sup>712</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 223; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 284.

<sup>713</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 223.

<sup>714</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 284.

<sup>715</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 285.

<sup>716</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 294.

<sup>717</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 18, s. 18.

Şâtîrî ta'zîr konusunu şu şekilde ele alır: Önce ta'zîri tanımlar, sonra kendisinden dolayı ta'zir gerektiren şeyleri ve ta'zîri hadden ayıran durumları izah eder. Ta'zîrin genellikle edeplendirmek amacıyla kefarete ve cezası bulunmayan suçlara karşılık verilen bir tür ceza olduğunu ifade eder. Ta'zîr cezasının, cezası olmayan her suça karşılık imamın ichtihadıyla takdir edileceğini beyan eder. Bunu da genellikle hadd ve kefarete gerektirmeyen suçlara karşılık hapsetme ve haddten daha aşağı seviyede bir vuruş ile kayıtlar.<sup>718</sup>

Ta'zîr cezasının suçlunun durumuna göre değişmesi, ta'zîrde affetmenin caiz olması ve telef edilen malın tazmin edilmesi şeklinde ta'zîri haddten ayıran üç durumdan bahseder. Aynı bilgiler Erdebîlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>719</sup>

### 3.3. KİTÂBU'L-CİHAD

Fıkıhın ukûbât bölümünde yer alan temel konulardan biri olan cihad, mukayeseye konu olan her iki eserde de yer almaktadır.

Cihad konusu Şâfiî fıkıh kitaplarında genelde farklı şekillerde zikredilmektedir. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfehânî doğrudan cihadın vacip olmasının şartlarına yer verir, sonra esirleri iki sınıfa ayırarak izah eder. Şâtîrî ise önce cihadı "Allah yolunda savaşmaktır."<sup>720</sup> diye tanımlar, sonra cihadın hükmünü farz-ı kifaye ve farz-ı ayn olmak üzere iki kısma ayırır. O, her bir kısmı şartlarıyla beraber izah eder. Esirleri de eksik esir ve tam esir diye iki kısma ayırır.

Her iki müellif cihadın vacip olmasının şartlarını şu şekilde zikretmektedirler: Ebû Şücâ' el-İsfehânî Müslüman, akıllı, baliğ, hür, erkek, sağlıklı ve savaşabilme gücüne sahip olmak şeklinde yedi şart zikreder. Şâtîrî ise mezkûr şartlardan sağlıklı olmanın dışındaki diğer şartları zikreder.<sup>721</sup> Ve söz konusu şartları taşıyan kimselerin kendi vatanlarında bulunan kâfirlerle savaşmalarının farz-ı kifaye olduğunu ifade eder. Aslında savaşabilme gücüne sahip olma şartı sağlıklı olma şartını da ihtiva

<sup>718</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 287.

<sup>719</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 330-331; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 288.

<sup>720</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 293.

<sup>721</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 225-226; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 293.

etmektedir. Ayrıca o, her yıl cihadın yapılmasını farz-ı kifaye diye ifade eder. Gazzâlî bunu yılda bir defa ile sınırlar.<sup>722</sup>

Şâtîrî, Müslüman memleketine saldıran kâfirlerle savaşmanın o beldedeki Müslümanların üzerine farz-ı ayn olduğunu ifade eder. Bu hususta Bâcûrî ile aynı görüştedir.<sup>723</sup> Böyle bir durumda can ve vatan savunması söz konusudur. Dolayısıyla deli ve çocuk dışındaki herkesin savaşması farz-ı ayn olur.<sup>724</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî cihadın hükmünü belirtmemekle beraber kâfirlerden esir edilenleri iki kısımda ele alır. Birinci kısmı, bizzat yakalanmakla köleleştirilen kadın ve çocuklardır. Şâtîrî bunlara köle ve delileri de ilave eder ve eksik esirler diye adlandırır. İkinci kısmı ise yetişkin erkeklerdir. Şâtîrî bunların akıllı ve hür olmaları gerektiğini de ilave eder ve tam esirler olarak adlandırır.<sup>725</sup> Buna göre yetişkin deli ve köleleri eksik esir kısmından saydığı anlaşılmaktadır. İsimlendirme hususunu Şâtîrî Nevevî gibi ifade etmiştir.<sup>726</sup>

Tam esirler hakkındaki muamelenin maslahata binaen devlet başkanının vereceği hükme bağlı olduğu noktasında her iki müellif müttefiktir. Ebû Şücâ' el-İsfehânî onları öldürme, serbest bırakma, fidye alma veya köleleştirme hususunda devlet başkanının muhayyer olduğunu ve maslahata uygun olanı yapacağını ifade eder. Şâtîrî de aynı seçenekleri zikretmekle birlikte devlet başkanının en faydalı/en uygun olan seçeneği tercih edeceğini beyan eder.<sup>727</sup> Görüldüğü gibi Şâtîrî'nin de maslahata vurgu yaptığı açıkça anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî Şâtîrî'den farklı olarak fidyenin mal veya şahıs olarak alınmasını öngörür.<sup>728</sup> Ve şu hususa da temas eder: Üç sebepten ötürü çocuğun hükmen Müslüman sayıldığını ifade eder. Ebeveyninden birinin Müslüman olması, ebeveyninden ayrı Müslüman bir kimse tarafından esir edilmesi veya Müslüman memleketinde kayıp olarak bulunması.<sup>729</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî'nin zikrettiği bu üç

<sup>722</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 436; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 293.

<sup>723</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 321; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 293.

<sup>724</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 349.

<sup>725</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 226; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 293-294.

<sup>726</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 579.

<sup>727</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 225-226; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 293

<sup>728</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 226.

<sup>729</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 227-228.

hususun bir çocuğun Müslüman olarak kabul edilmesi noktasında güçlü argümanlar olduğu anlaşılmaktadır.

### 3.3.1. Ganimet

Fıkıh kitaplarında ganimet konusu genelde cihad konusundan sonra zikredilir. Çünkü ganimet, “savaş yoluyla alınan şeylerdir.”<sup>730</sup> Dolayısıyla cihada tabidir. Bu sebeple Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî ile Şâtırî cihad konusundan sonra ganimet konusuna yer vermişlerdir.

Her iki müellifin bu konuyla ilgili açıklamalarında pek bir farklılık bulunmamaktadır. Ganimetlerin paylaşımını şu şekilde beyan etmektedirler: Öldüren kimseye öldürdüğü kimsenin üzerindeki mallar verildikten sonra geriye kalan mallar beş kısma ayrılır. Beşte dördü savaşa katılanlara verilir.<sup>731</sup>

Pay sahibi olanların akıllı, baliğ, hür, erkek ve Müslüman olması gerektiği hususunda müttefiktirler. Mezkûr nitelikleri Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî beş şart olarak zikreder.<sup>732</sup>

Her iki müellif, savaşa katılanlardan mezkûr şartları taşıyan atlılara üç pay, yayalara ise bir pay verileceğini beyan eder. Kendilerine atlı ve yayalara verilen paydan daha az miktarda ganimet malı verilen kimseleri ise her iki müellif farklı şekilde nitelendirir. Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî bunları yukarıda zikredilen şartlardan birini taşımayan kimseler şeklinde niteler. Şâtırî ise atlı ve yayalarla beraber bulunmayan kimseler diye ifade eder.<sup>733</sup> Mezkûr şartlara bakıldığında çocuk, deli, köle, kadın ve zimmîler kapsam dışında kalmaktadır. Bu kimselerin savaşçı olmadıkları/savaş dışında kaldıkları bilinmektedir. Dolayısıyla her iki müellifin aynı kimseleri kastettikleri anlaşılmaktadır. Mâverdî’nin bu hususla ilgili görüşü her iki müellifin görüşüne kaynak teşkil edecek mahiyettedir.<sup>734</sup>

Ganimetin beşte birinin Hz. Peygamber’e ve akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara ait olduğunu her iki müellif de zikretmektedir.<sup>735</sup> Ebû Şücâ‘

<sup>730</sup> Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 295.

<sup>731</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 228-229; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 295.

<sup>732</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 229; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 295.

<sup>733</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 229; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 295.

<sup>734</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 8, s. 402.

<sup>735</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 230; Şâtırî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 295-296.

el-İsfehânî Hz. Peygamber'in akrabalarını Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları diye izah eder. Bilinen bu hususu Şâtîrî zikretmemiştir.

### 3.3.2. Fey

Savaşmaksızın kâfirlerden alınan mal<sup>736</sup> anlamına gelen fey, ganimetten farklıdır. Bu sebeple feyin paylaşımıyla ilgili farklı görüşler serdedilmiştir. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî feyi beş kısma ayırır. Beşte birinin ganimetin beşte birinin verildiği kimselere (yetimlere, miskinlere vs.), beşte dördünün ise cihad için bekletilen askerlere verilmesi gerektiğini beyan ederler.<sup>737</sup> Ancak Ebû Şücâ' el-İsfehânî Müslümanların maslahatları için de harcanabileceğini ifade eder. Fey savaşız elde edildiği için devlet başkanının tasarrufuna bağlıdır. Dolayısıyla cihad için bekletilen askerlere dağıtılabildiği gibi toplumun maslahatı için de harcanabilir.<sup>738</sup>

Cihad için bekletilen askerleri, Ebû Şücâ' el-İsfehânî للمقاتلة (savaşanlar için) şeklinde ifade ederken, Şâtîrî للمرصدين للجهاد (cihad için bekleyenler) diye ifade etmiştir. Şâtîrî'nin ifadesi *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî*'de de görülmektedir.<sup>739</sup> Aslında her iki müellif aynı anlamı kast etmişlerdir; lakin Şâtîrî'nin ifadesi fey için daha uygun düşmektedir. Çünkü fey savaşılmadan elde edilen maldır.

### 3.3.3. Cizye

Cizye cihada bağlı olarak fıkıh kitaplarının ukubât bölümünde zikredilen bir konudur. "Belli bir akidle belli bir kâfirin üstlendiği mal"<sup>740</sup> şeklinde tanımlanan cizyenin vacip olabilmesinin birtakım şartları vardır. Söz konusu şartları, Ebû Şücâ' el-İsfehânî akıllı, baliğ, hür, erkek ve ehli kitaptan olması şeklinde zikreder. Ayrıca ehl-i kitaptan olması kuşkulu olan kimseyi de mezkûr şartlarla birlikte zikreder. Şâtîrî de aynı şartları, bir rükün olarak belirttiği cizye ödemekle yükümlü tutulan şahısta bulunması gereken şartlar kısmında zikreder.<sup>741</sup> Şâtîrî cizye ödemeyi kabul

<sup>736</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 297.

<sup>737</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 231; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 297.

<sup>738</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 8, s. 391.

<sup>739</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 356.

<sup>740</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 298.

<sup>741</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 232-233; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 298.

eden kâfirin, Hicaz bölgesi dışında bir yerde ikamet etmesi gerektiğini vurgular. Bu hususta Erdebilî ile görüş birliği içerisinde. <sup>742</sup>

Cizye miktarını Ebû Şücâ' el-İsfehânî ayrıntılı bir şekilde izah ederken, Şâtîrî genel bir şekilde ifade eder. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî "Her yıl en az bir dinar, orta halli olanlardan iki dinar, zengin olanlardan ise dört dinar alınır." <sup>743</sup> diye ifade eder. Şâtîrî ise "Her yıl bir dinar ve daha fazlası alınır." <sup>744</sup> şeklinde ifade eder.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, misafir edinmeleri için cizye miktarından daha fazla miktarda bir malın şart koşulmasının caiz olduğunu savunur. <sup>745</sup> Onun bu görüşü, bu konuda mevcut olan iki farklı görüşten biridir. <sup>746</sup>

Şâtîrî Müslümanlardan cizye akdinin devlet başkanı ya da başkan vekili tarafından yapılması gerektiğini savunur. Erdebilî'nin de aynı görüşü benimsemesi Şâtîrî'nin görüşüne kaynaklık teşkil etmektedir. <sup>747</sup> Ebû Şücâ' el-İsfehânî bu hususta herhangi bir görüş belirtmemiştir. Çünkü savaştan sonra barışı sağlayan mercinin devlet başkanı ya da devlet başkanının yetkilendirdiği vekilinden başkasının olamayacağı bilinmektedir.

Şâtîrî, cizye akdi sigası/kipi ile ilgili olarak icap ve kabulün bir arada olması, bir şeye ve bir zamana bağlı olmaması, cizye miktarının belirlenmesi şeklinde dört şart zikreder. <sup>748</sup> Cizye akdinde taraflardan biri galip iken diğeri mağluptur. Dolayısıyla mağlup taraf galip olan tarafın isteklerini yerine getirmek zorundadır. Hal böyle olunca güçlü taraf cizye miktarını belirlemekle yetinecektir.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî sahih olan cizye akdinin içerdiği dört husustan bahseder. O dört husustan biri de zimmîlere İslâm hükümlerinin uygulanmasıdır. Şâtîrî ise inançlarına göre haram bir şey işledikleri takdirde zimmîlere İslâm hükümlerinin uygulanmasını öngörür. <sup>749</sup> Ve bunu da cizyenin hükümleri başlığı altında zikreder. Çünkü o, cizyenin çok sayıda hüküm barındırdığını; ancak bir kısmını zikretmekle

---

<sup>742</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 385; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 299.

<sup>743</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 233.

<sup>744</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 299.

<sup>745</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 233.

<sup>746</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 14, s. 304.

<sup>747</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 383; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 298.

<sup>748</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 299.

<sup>749</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 234; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 300.

yetindiğini ifade eder. Her iki müellifin ifadelerine bakıldığında aynı şeyi kastettikleri anlaşılmaktadır. Şu kadar var ki Şâtîrî'nin ifadesi daha açıklayıcıdır. Çünkü İslâm dini hoşgörü dinidir, herkesin kendi inancına göre yaşamasını benimser.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî ayrıca zimmîlerin cizye ödemesi, İslâm dinini yalnız hayırla yâd etmeleri ve Müslümanlar için zararlı olanı işlememesini de zikreder.<sup>750</sup> Bütün bu hususların cizye akdinde yer almasının zorunlu olduğu bilinmektedir. Bilinen bu hususları Şâtîrî zikretmemiştir.

Her iki müellif birbirinden farklı olarak şu hususlara da temas etmişlerdir: Ebû Şücâ' el-İsfehânî zimmîlerin belirli elbiseler giymeleri, zünnar bağlamaları, ata binmemeleri vb. hususları zikreder. Aynı bilgiler Mâverdî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>751</sup> Zimmîlerin belirli kıyafetler giymelerinden kasıt tanınmalarını sağlamak; ata binmelerini engellemek ise onları hakir kılmak içindir. Şâtîrî ise onları korumak, Müslümanlar tarafından telef edilen mallarını tazmin etmek, kilise yapmalarını önlemek gibi hususları zikreder.<sup>752</sup> Aynı hususlar Erdebîlî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>753</sup>

### 3.4. KİTÂBU'S-SAYD VE'Z-ZEBÂİH

Av ve hayvan kesimi Şâfiî fıkıh eserlerinde farklı şekillerde zikredilse de genelde aynı bilgilere yer verilmektedir. Nitekim Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî, bu konuda bir iki husus dışında aynı bilgilere yer vermişlerdir. Şu kadar var ki aralarında üslûp ve metot bakımından birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî konuyu tek başlık altında izah eder. Şâtîrî ise avın elde edilmesinde gerekli olan şeyleri, boğazlamanın rükünlerini ve her bir rükne özgü şartları ile av hayvanını yetiştirme usullerini birer alt başlık halinde zikreder.

Her iki müellif boğazlanması mümkün olan hayvanların boğazlanma şeklini aynı ifadelerle ifade etmektedirler. Ebû Şücâ' el-İsfehânî, boynun iki tarafında

<sup>750</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 234.

<sup>751</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 14, s. 318; Gazzî, *a.g.e.*, s. 234-235.

<sup>752</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 300.

<sup>753</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 389.

bulunan iki damarın kesilmesini ilave ettiği halde Şâtırî gibi soluk ve yemek borusunun kesilmesini yeterli görmektedir.<sup>754</sup>

Her iki müellif yırtıcı hayvanların yanı sıra avlayan kuşların da av hayvanı konumuna getirilmesine ilişkin dört şart zikreder. Gönderildiğinde gitmeli, alıkonulduğunda gitmemeli ve benzeri gibi.<sup>755</sup> Şâtırî alıkonulduğunda gitmemeli şartının kuşlar için geçerli olmadığını ifade eder. Kuşları istisna etmesi isabetli bir yaklaşım tarzını göstermektedir. Çünkü kuş uçmaya başladıktan sonra sahibinin sesini duyamaz.

Ebû Şücâ' el-İsfehânî diş ve tırnakla kesim yapmanın caiz olmadığını beyan eder. Bu konuda Şâfiî ile görüş birliği içerisinde.<sup>756</sup> Şâtırî ise tırnak ve kemik diye ifade eder. Bu hususta Nevevî ile görüş birliği içerisinde.<sup>757</sup>

Hayvan kesen kimsenin Müslüman ya da ehl-i kitaptan olması noktasında her iki müellif mütefiklerdir.<sup>758</sup> Şâtırî, kendisiyle evlenilmesi helâl olan ehl-i kitap diye nitelendirir. Dolayısıyla onun Mecusî ve putperest birinin kestiği hayvanın etini caiz görmesi mümkün değildir. Zira onlarla evlenmek helâl değildir. Bu sebepten olsa gerektir ki Ebû Şücâ' el-İsfehânî, "Mecusî ve putperest birinin kestiği hayvanın eti helâl değildir." diye ifade ederken, Şâtırî bu hususu açıkça beyan etmemiştir.

Her iki müellif birbirlerinden farklı olarak şu hususlara temas etmişlerdir: Ebû Şücâ' el-İsfehânî, ceninin kesimi annesinin kesimiyle meydana geldiğini, ancak canlılık emaresi bulunması durumunda onun da kesilmesi gerektiğini beyan eder. Bu konuda Şâfiî'nin görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır.<sup>759</sup> Ayrıca canlı hayvandan kıl dışında kesilen herhangi bir parçanın haram olduğunu ifade eder. Bu hususta Mâverdî ile görüş birliği içerisinde.<sup>760</sup>

Şâtırî güç yetirilmeyen hayvanı öldüren kimsenin görme engelli olmaması gerektiğini savunur. Bu hususta Erdebilî ile görüş birliği içerisinde.<sup>761</sup>

<sup>754</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 236-237; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 302.

<sup>755</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 237-238; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 303.

<sup>756</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 2, s. 235; Gazzî, *a.g.e.*, s. 238.

<sup>757</sup> Bkz. Nevevî, *Ravdatu't-Tâlibîn*, c. 3, s. 204. Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 303..

<sup>758</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 238; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 302.

<sup>759</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 2, s. 234; Gazzî, *a.g.e.*, s. 238.

<sup>760</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 73; Gazzî, *a.g.e.*, s. 239.

<sup>761</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 397; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 302.

Av ve hayvan kesimi konusundan sonra Ebû Şücâ' el-İsfehânî önce et'ime, sonra kurban ve akîka konularına yer verir. Şâtîrî ise kurban ve akîkadan sonra et'ime konusuna yer verir.

### 3.4.1. Et'ime

Haram olan yiyecek ve içecekler helâl olanlara oranla daha azdır. Bu yüzden haram olan şeyleri açıklamak daha kolaydır. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfehânî ile Şâtîrî daha çok, eti haram olan hayvanlar hakkında bilgi vermektedirler.

Her iki müellif aynı bilgilere yer verdikleri gibi, birbirlerinden farklı hususlara da temas etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfehânî, helâl ve haram olan hayvanlar hakkında şu kuralı zikreder: “Şeriatın haram kıldığı dışında Arapların temiz kabul ettikleri hayvanlar helâl; şeriatın helâl kıldığı dışında Arapların pis saydığı hayvanlar ise haramdır.”<sup>762</sup> Şâtîrî de temiz olan her hayvanın helâl olduğunu ifade eder ve eti haram olan canlıları istisna eder. Bu kapsamda insan, merkep, katır, kötü sayılan kurtçuk ve sinek gibi canlıları zikreder.<sup>763</sup> Akabinde eti haram olan hayvanların genel özelliklerini zikretmekle birlikte örnek vererek izah eder. Yırtıcı dişleri olan hayvanlara kaplan, pençeli kuş türlerine ise kartal örneğini verir. Bunların dışında kurbağa gibi öldürülmesi yasaklanmış olan hayvanlar ile fare, yılan gibi öldürülmesi emredilen hayvanları da zikreder.<sup>764</sup> Şâtîrî'nin bu şekilde izah etmesi hiç şüphesiz konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Ebû Şücâ' el-İsfehânî ise azı dişleri olan yırtıcı hayvanlar ve kuvvetli pençeleri olup pençeleriyle yaralayan kuşlar diye ifade etmekle yetinmiştir.<sup>765</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfehânî, açlık sebebiyle mecbur kalan bir kimsenin haram olan ölü hayvan etini yemesinde bir beis olmadığını savunur. Bunu da kendisini ölümden kurtaracak kadar olması şartıyla caiz görür.<sup>766</sup> Çünkü zarurettten kaynaklanan arızı bir durum söz konusudur. Dolayısıyla zaruretin ortadan kalkmasıyla asıl olan haramlık baki kalır.<sup>767</sup>

<sup>762</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 239.

<sup>763</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 311.

<sup>764</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 311.

<sup>765</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 239.

<sup>766</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 240.

<sup>767</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 163.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, iki tür ölü hayvan ile iki tür kanın helâl olduğu belirtir ve onları da “balık ve çekirge” ile “ciğer ve dalak” şeklinde izah eder. Bu iki hususta Şâtîrî ile ittifak içerisinde.

Şâtîrî hayvan dışında helâl ve haram olan besinleri de açıklar. İnsana zarar ve tiksinti vermeyen ve necis olmayan her şeyin helâl olduğunu genel bir şekilde ifade eder. Cam, toprak, meni ve kan gibi şeylerin de haram olduğunu belirtir. Bu konuyla ilgili bilgiler Erdebîlî’nin eserinde de görülmektedir.<sup>768</sup>

### 3.4.2. Udhiye

Mali bir ibadet olan kurban Şâfiî fıkhî kitaplarında ayrıntılı bir şekilde izah edilir. Mukayeseye konu olan her iki eserde de kurban konusu ayrıntılı bir şekilde izah edilmekle birlikte, farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Kurbanın hükmü, kurbanlık hayvanla ilgili şartlar, kurban kesme vakti vb. bilgileri Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî tek başlık altında izah eder. Şâtîrî ise alt başlıklar halinde izah eder ve kurbanı tanımlayarak konuya başlar. Kurbanı da “Bayram günlerinde Allah’a yaklaşma adına kesilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardır.”<sup>769</sup> diye açıklar. Bâcûrî de kurbanı aynı şekilde tarif eder.<sup>770</sup> Dolayısıyla Şâtîrî’nin bu tanımı Bâcûrî’den aldığı anlaşılmaktadır.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kurbanın müekked sünnet olduğunu belirtmekle yetinir. Şâtîrî ise “Tek bir kişi için sünnet-i ayn, her bir ev halkı için sünnet-i kifaye, adak vb. durumunda ise vacip hükmünü alır.” şeklinde detaylandırır. Kurbanın müekked sünnet, adak kurbanının ise vacip olduğu Erdebîlî’nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>771</sup> Aynı şekilde kurbanın her bir ev halkı için sünnet-i kifaye hükmünde olduğunu Dimaşkî’nin eserinde de görülmektedir.<sup>772</sup> Dolayısıyla Şâtîrî’nin kurbanın hükmünü belirtirken farklı eserlerden istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Her iki müellif kurbanlık hayvan türleri ve asgari yaşları hususunda müttefiktir; ancak birbirinden farklı ifadelerle izah etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî

<sup>768</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 426-430; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 311-312.

<sup>769</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 304.

<sup>770</sup> Bkz. Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 411-412.

<sup>771</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 417.

<sup>772</sup> Bkz. Takıyüddîn Ebî Bekr b. Muhammed el-Hisnî el-Hüseynî ed-Dimaşkî, *Kifâyetü’l-ahyâr fî halli Gayeti’l-ihţisar* (thk. Ali Abdulhamîd Baltacı vd.), Dâru’l-hayr, Dimaşk, 1994, c. 1, s. 528.

keçi, sığır ve deve için ‘seniyye’ kavramını kullanmıştır. Şâtîrî ise seniyye kavramına mukabil keçi ve sığır için iki sene, deve için ise beş sene yani beş yaşını tamamlamış olması şeklinde ifade etmiştir.<sup>773</sup> Erdebîlî’nin de aynı şekilde ifade etmesi Şâtîrî’nin Erdebîlî’den etkilendiğini göstermektedir.<sup>774</sup> Şâtîrî’nin yaş sınırını açıklaması “seniyye” kavramını bilmeyenler için kapalılığı gidermektedir.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî, kurban olarak kesilmesi caiz olmayan kusurlu hayvanları şaşı, topal, hasta ve aşırı zayıf olmak üzere dört kısma ayırır. Kulakları ve kuyruğu kesik olan hayvanları da ilave eder. Şâtîrî ise yenilen etin kusurlardan salim olması şeklinde genel olarak ifade eder.<sup>775</sup> Bu tür kusurların bilinmesinden ötürü ayrıntılı bir şekilde ifade etme gereği duymadığı söylenebilir. Her iki müellifin kurbanlık hayvanla ilgili görüşler Erdebîlî’nin eserinde zikredilmektedir.<sup>776</sup>

Kurbanın kesim vakti hususunda da her iki müellif müttefiktir, lakin ifade etme biçimleri farklıdır. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kesim vaktinin bayram namazından itibaren başladığını beyan eder. Şâtîrî ise güneş doğduktan sonra kısa iki rekât namaz ve kısa iki hutbe miktarı vaktin geçmesinden itibaren başladığını ifade eder.<sup>777</sup> Bu hususta Nevevî’nin görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır.<sup>778</sup> Kurban ibadetini yerine getirme bilincinde olan bir Müslüman, bayram namazını kılmadan önce kurban kesmeye yeltenmeyeceği gibi bayram namazını da ilk vaktinde kılar. Dolayısıyla her iki müellifin görüşünü de dikkate almış olur.

Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî kurban kesme esnasında besmele, salâvat, tekbir ve kabul edilmesi için dua edilmesinin müstahap olduğunu ifade eder. Şâtîrî ise kesim anında niyet edilmesi gerektiğini ifade eder.<sup>779</sup> Kurban ibadetinin kabul edilmesi için edilen dua, kurban kesme niyetini içinde barındırmaktadır. Bu sebeple Ebû Şücâ‘ el-İsfehânî’nin kurban kesmeye niyet etmek gerektiğini açıkça ifade etmediği halde niyet etme gerekliliğini savunduğu anlaşılmaktadır.

---

<sup>773</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 241; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 305.

<sup>774</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 426-430.

<sup>775</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 241-242; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 305.

<sup>776</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 417-418.

<sup>777</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 242; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 306.

<sup>778</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu’t-tâlibîn*, s. 597.

<sup>779</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 242-243; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 306.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî adak kurbanı kesen kimsenin kurban etinden yiyemeyeceğini beyan eder. Şâtîrî ise adak kurbanının tamamının sadaka olarak verilmesinin vacip olduğunu ifade eder. Her iki müellif aynı şeyi kastettikleri halde birbirinden farklı şekilde ifade etmişlerdir. Sünnet olan kurban hakkında da birbirlerinden farklı ifadeler kullanmışlardır. Bu bağlamda Ebû Şücâ' el-İsfahânî kurban kesen kimsenin nafîle olarak kesilen kurbandan yiyebileceğini ifade eder;<sup>780</sup> ancak miktarını belirtmemektedir. Buradan kurban sahibinin kurbanın tamamını tasadduk edip teberrük için bir lokma yiyebileceği anlaşıldığı gibi, üçte birini veya yarısını kendisine ayırabileceği de anlaşılmaktadır. Şâtîrî ise nafîle kurbandan pişmemiş (çok değerli olmayan) az miktarda bir et parçasının verilmesini yeterli görür.<sup>781</sup> Nevevî bu konuda üç farklı görüş nakleder.<sup>782</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin görüşü Nevevî'nin naklettiği üç görüşe de açıktır. Şâtîrî'nin görüşü ise Nevevî'nin en sahih diye belirttiği görüşle örtüşmektedir.

### 3.4.3. Akîka

Akîka, kurban çeşitlerinden biridir ve bazı noktalarda kurbandan farklılık göstermektedir. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfahânî akîkanın hükmünü, tanımını, çocuğun cinsiyetine göre kurban sayısını ve akîka kurbanı etinin kimlere verilmesi gerektiğini izah eder. Şâtîrî de akîkanın sözlük ve terim anlamının yanı sıra akîkanın hükmünü, vaktini ve kurbanla ortak yönlerini beyan eder.

Her iki müellif akîkanın sünnet olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak Ebû Şücâ' el-İsfahânî müstahap kavramıyla ifade ederken, Şâtîrî mendup kavramıyla ifade etmektedir.<sup>783</sup> Nitekim akîka, Şâfiî fıkıh kitaplarının bir kısmında müstahap olarak ifade edilirken<sup>784</sup> bir kısmında da mendup diye ifade edilmektedir.<sup>785</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî doğan çocuğun yedinci gününde kesilen hayvanı akîka olarak tanımlar.<sup>786</sup> Bu durumda akîkanın vaktini de belirlemiş olmaktadır. Şâtîrî ise

<sup>780</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 243.

<sup>781</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 307.

<sup>782</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 597-598.

<sup>783</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 244; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 308.

<sup>784</sup> Bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 8, s. 447.

<sup>785</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 126.

<sup>786</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 244.

akikayı (doğan çocuğun) “Saçlarının kesildiği an boğazlanan hayvandır.”<sup>787</sup> diye tanımlar. Saçlarının ne zaman kesileceği hakkında ise herhangi bir bilgi vermemiştir. Ancak bazı fakihlere göre doğan çocuğun yedinci gününde saçları kesilir.<sup>788</sup> Doğan çocuğun yedinci gününde saçı kesildiğine göre o gün akika kurbanı da kesilir. Dolayısıyla Şâtîrî’nin yaptığı tanım Ebû Şücâ’ el-İsfahânî’nin yaptığı tanımla örtüşmektedir. Nitekim Şâtîrî, akikanın çocuğun doğumundan itibaren kesilebileceğini ve son vakti için de bir sınırın söz konusu olmadığını beyan eder. Mamafih çocuğun doğumunun yedinci gününde kesilmesinin daha faziletli olduğunu vurgular. Akikanın doğan çocuğun yedinci gününden evvel veya sonra kesilmesi hakkında Mâverdî iki görüş nakleder.<sup>789</sup> O görüşlerden biri Ebû Şücâ’ el-İsfahânî’nin görüşüne delil teşkil edecek mahiyettedir. Şâtîrî’nin ise her iki görüşü sentezleyerek kendi görüşünü ortaya koyduğu söylenebilir.

Akika kurbanının kesilmesi vakti hususunda Şâtîrî’nin görüşü daha isabetli görünmektedir. Çünkü yedi gün gibi kısa bir süreyle sınırlı değildir. Oysaki Ebû Şücâ’ el-İsfahânî’nin görüşüne bakıldığında yedinci günde akika kesilmediği takdirde fırsat kaçırılmış olur.

Ebû Şücâ’ el-İsfahânî erkek çocuğu için iki koyun, kız çocuğu için ise bir koyun kesilmesinin müstahap olduğunu ifade eder. Bu hususta Şâfiî mezhebinin genel görüşünü esas aldığı anlaşılmaktadır.<sup>790</sup>

Şâtîrî akikanın cins, yaş, kusursuzluk ve niyet noktasında kurbanla aynı özelliklere sahip olduğunu ifade eder; ancak etin pişmemiş olarak dağıtılmasının şart olmadığını vurgular.<sup>791</sup> Ebû Şücâ’ el-İsfahânî ise akikanın kurbanla aynı niteliklere sahip olması gerektiğini belirtmemiştir. Bu hususu belirtmeye ihtiyaç duymadığı söylenebilir. Çünkü akika da bir kurban çeşididir. Dolayısıyla kurbanla aynı niteliklere sahip olması zaruridir. Akika etinin dağıtılması noktasında ise “fakir ve miskinlere yedirilir”<sup>792</sup> diye ifade eder.

---

<sup>787</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 308.

<sup>788</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 130.

<sup>789</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 128-129.

<sup>790</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 127; Gazzî, *a.g.e.*, s. 245.

<sup>791</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 309.

<sup>792</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 245.

### 3.5. KİTÂBU'S-SEBK VE'R-RAMY

Fıkıh kitaplarında belli bazı yarışlardan ve o yarışları sağlayan şartlardan bahsedilir. Söz konusu şartları Ebû Şücâ' el-İsfahânî "Yarış ve Atış" başlığı altında izah eder. Şâtîrî ise "Müsâbaka/Yarışlar" başlığı altında yarış şartlarının yanı sıra yarışın hükmünü, üzerine yarış yapılan ok ve hayvanları ile yarış akdinin yapılışını alt başlıklar halinde izah eder.

Her iki müellif hayvanlar ve oklarla yarış yapılmasının caiz olduğunu ifade eder. Şâtîrî söz konusu hayvanları at, deve, katır, merkep ve fil olmak üzere beş tür olarak açıklar.<sup>793</sup> Erdebîlî de Şâtîrî'nin zikrettiği hayvan türlerinden at ile devenin asıl, diğerlerinin ise caiz olduğunu ifade eder.<sup>794</sup> Böylece horoz dövüştürme, boğa güreşi gibi yarışlar devre dışı kalmaktadır. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise hayvanlar diye ifade etmekle yetinir.<sup>795</sup>

Şâtîrî duruma göre sünnet, mübah, vacip, mekruh ve haram olmak üzere yarışa dair beş farklı hüküm beyan eder. Cihad niyetiyle Müslüman erkeklerin yarışmasının sünnet, cihad kastı olmaksızın yapılan yarışın mübah olması gibi.<sup>796</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî yarışla ilgili şartları açıklar; lakin şart diye ifade etmemektedir. Yarış akdinin yapılışını da kısa ve öz bir şekilde izah eder.<sup>797</sup> Şâtîrî ise yarışla ilgili on üç şart zikreder. Yarış akdinin üç farklı şekilde yapılışını örneklerle tasvir eder.<sup>798</sup>

Her iki müellif, yarış mesafesinin ve yarış şeklinin belli olması, ortaya bir bedel/mal konulması, at, ok gibi yarış araç ve gereçlerinin belli olması vb. gibi şartlarda müttefiktir.<sup>799</sup> Şâtîrî Ebû Şücâ' el-İsfahânî'den farklı olarak sekiz şart daha zikretmektedir. Söz konusu şartlar şart koşulan malın cins, nitelik ve miktarının belli olması, binicilerin belli olması, her birinin diğerini geçme imkânına sahip olması gibi şartlardır. Aynı şartlar Erdebîlî'nin eserinde daha ayrıntılı bir şekilde izah edilmektedir.<sup>800</sup>

<sup>793</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 313.

<sup>794</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 440.

<sup>795</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 246.

<sup>796</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 313.

<sup>797</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 246-247.

<sup>798</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 315.

<sup>799</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 246; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 314.

<sup>800</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 440-442.

Ebû Şücâ‘el-İsfahânî yarışma için ortaya konulan malın ve binicilerin belli olması gibi şartları açıkça zikretmemiştir. Ancak konu bütünlüğünden mezkûr şartları savunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yarışma için birbirinin dengi olan belirli yarışmacılara ve belli bir mala ihtiyaç vardır.

### 3.6. KİTABU’L-EYMÂN VE’N-NUZÛR

Yemin, “muhtemel bir işi özel bir lafızla gerçekleştirmek”<sup>801</sup> anlamına gelir. Özel lafızdan kasıt, Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî ile Şâtîrî’nin ifade ettiği gibi Allah’ın bir ismi ya da bir sıfatıdır. Çünkü her iki müellif yeminin Allah’ın bir ismi ya da bir sıfatıyla olması gerektiğini ifade etmektedirler.<sup>802</sup> Şâtîrî bu hususu kendisiyle yemin edilenin şartı diye belirtir. Bu bağlamda yemin eden kimse, kendisiyle yemin edilen, yemine konu olan şey ve siga olmak üzere yeminle ilgili dört rükün zikreder. Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî yukarıdaki şarta ilaveten Allah’ın zatıyla da yemin edilebileceğini beyan eder. Şâtîrî, kalem harflerini الواو التاء الباء şeklinde zikrederken التاء harfinin sadece Allah lafzına has olduğunu ifade eder.<sup>803</sup> Allah lafzından Allah’ın yüce zatı kastedilmektedir. Bu hususta da her iki müellifin müttelik olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki müellif birbirlerinden farklı hususlara temas etmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî, bir işi yapmamaya yemin eden kimsenin, o işi başka birine yaptırmasıyla yemininin bozulmayacağını savunur. Bu hususta Mâverdî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>804</sup> Ayrıca iki işi yapmamaya yemin eden kimsenin o iki işten bir işi yapması durumunda yemininin bozulmayacağını da ilave eder. Bu hususta da Mâverdî ile görüş birliği içindedir.<sup>805</sup>

Şâtîrî vacip olan bir şeyi yapmak üzere yemin etmenin geçersiz olduğunu beyan eder. Sözelimi, sabah namazını kılmaya yemin etmek geçersizdir. Zira sabah namazını kılmak farzdır.

Şâtîrî, yemin eden kimseyle ilgili olarak mükellef olması, baskı altında olmaması, konuşabilmesi ve kast etmesi şeklinde dört şart zikreder.<sup>806</sup>

<sup>801</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 317.

<sup>802</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 248; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 318.

<sup>803</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 248; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 319.

<sup>804</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 364; Gazzî, *a.g.e.*, s. 249.

<sup>805</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 15, s. 379; Gazzî, *a.g.e.*, s. 249.

<sup>806</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 317.

Ameller niyetlere göredir. Dolayısıyla kasıtsız olarak yemin etmenin –hoş karşılanmasa da- geçersiz olduğu bilinmektedir. Baskı altında yemin etmenin de kasıtsız yeminle eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü irade dışı gerçekleşmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi Şâtırî, bir kimsenin yemin edebilmesi için konuşma yeteneğine sahip olması gerektiğini şart koşturmaktadır. Bu meyanda Gazzâlî'nin şu görüşünü zikretmek yerinde olacaktır: “Bir kimsenin, bir başkasına Allah'a yemin olsun seninle konuşmayacağım! diye yemin etmesinden sonra o kimseyle yazışma yoluyla veya işaretle iletişim sağlaması neticesinde yemini bozulmaz.”<sup>807</sup> Gazzâlî'nin bu görüşü Şâtırî'nin görüşüne delil teşkil edecek mahiyettedir.

### 3.6.1. Nezr

Nezr konusu yeminler konusunun devamı niteliğindedir. Bu sebeple Ebû Şücâ' el-İsfahânî yeminler ve nezr bölümü diye genel bir başlık altında her iki konuyu ayrı ayrı ele alır. Şâtırî de yemin konusunun akabinde nezr konusuna yer verir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî üç çeşit adaktan bahseder. Söz konusu adakları mükâfat ve itaat üzere olan mücâzât adak, mâsiyet üzere adak adamak ve caiz olan bir şeyi terk etmek üzere adak adamak şeklinde açıklar. Her bir çeşit adayı örnek vererek izah eder.<sup>808</sup> Şâtırî ise Nevevî gibi lecac ve teberru olmak üzere iki çeşit adaktan bahseder.<sup>809</sup> Şâtırî'nin teberru diye adlandırdığı adayı Ebû Şücâ' el-İsfahânî mücâzât diye ifade etmektedir. Bu tür adağın gereğinin yerine getirilmesi konusunda her iki müellif müttefiktir. Örneğin Allah hastama şifa verirse Allah için bin lira sadaka vereceğim gibi.

Şâtırî adak adayan kimsenin Müslüman olması ve adadığı şeyi yerine getirme imkânına sahip olması gerektiğini şart koşar. Mezkûr şartlar Süleymân el-Cemel'in (ö. 1204/1790) eserinde de görülmektedir.<sup>810</sup> Ayrıca Şâtırî, adak adayan kimsenin hür olması ve adadığı şeyde tasarrufta bulunma yetkisine sahip olması gerektiğini de

---

<sup>807</sup> Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 473.

<sup>808</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 251.

<sup>809</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 617; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 322.

<sup>810</sup> Bkz. Süleymân el-Cemel, *Hâşiyetü'l-Cemel ale'l-Menheci li şeyhi'l-İslâm Zekeriyâ el-Ensârî, Dârü'l-fikr*, Beyrût, t.y., c. 10, s. 590; Şâtırî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 321.

beyan eder. Tasarrufta bulunma yetkisine sahip olma şartı Ensârî'nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>811</sup>

Şâtîrî, lecac adağını teşvik, engelleme ve bir haberin gerçekleşmesinin kendisine bağlandığı adak olmak üzere üç kısma ayırır ve her bir kısmı örneklerle izah eder.<sup>812</sup> Ayrıca lecac adağını adayan kimsenin adağının gereğini yerine getirip getirmemekte serbest olduğunu beyan eder. Yani adağını yerine getirmesi vacip değildir. Ancak adağına muhalefet etmesi durumunda yemin kefareti vermesi gerektiğini vurgular. Bu konuda Nevevî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>813</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, mâsiyet üzere adanan adak ile mübah olan bir şeyi terk etmek üzere adanan adağın geçerli olmadığını beyan eder. Bu hususta Şâfiî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>814</sup> Mübah olan bir şeyi terk etmek üzere adanan adak, Şâtîrî'nin üç kısımda ele aldığı lecac adağının engelleme kısmına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla her iki müellifin farklı şekilde ifade ettikleri bu hususta ittifak içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

### 3.7. KİTÂBU'L-AKDİYE VE'Ş-ŞEHÂDÂT

Şâfiî fıkıh eserlerinde kazâ (yargı) konusu ele alınırken bilhassa kadı'nın sahip olması gereken nitelikler üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî, "Kadılık ve Şahitlik Bölümü" başlığı altında kadıda bulunması gereken hasletleri, kadılık adabını, kadı'nın hangi durumlarda hüküm vermekten sakınması gerektiğini izah eder. Şâtîrî de "Kazâ" başlığı altında kazânın sözlük ve terim anlamını açıklar. Sonra yargı görevini üstlenmenin hükmünü, kadıda bulunması gereken şartları, kadı'nın adabı ve yargının icra ediliş şeklini birer alt başlık halinde izah eder.

Şâtîrî Bâcûrî gibi kaza kavramını "İki hasım arasındaki husumeti Allah'ın hükmüyle karara bağlamaktır."<sup>815</sup> şeklinde tanımlar.

Şâtîrî, yargı görevini üstlenmenin duruma göre farz-ı kifaye, farz-ı ayn, mendup, mekruh ve haram olmak üzere beş farklı hüküm taşıdığını beyan eder. Bir bölgede kadılık görevine elverişli kimselerin bulunması durumunda yargı görevini

<sup>811</sup> Bkz. Ensârî, *Esna'l-Mutâlib fi şerhi Ravdi't-tâlib*, c.1, s. 575.

<sup>812</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 323.

<sup>813</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 617; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 324.

<sup>814</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 4, s. 185; Gazzî, *a.g.e.*, s. 251.

<sup>815</sup> Bâcûrî, *a.g.e.*, c. 3, s. 492; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 325.

üstlenmenin farz-ı kifaye olduğunu belirtir. Tek bir kişinin mevcut olması durumunda ise farz-ı ayn olduğunu ifade eder. Diğer hükümleri de benzer şekilde izah eder.<sup>816</sup> Bu konuda Nevevî'nin görüşlerini benimsediği anlaşılmaktadır.<sup>817</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise yargı görevini üstlenmenin hükmünü açıkça belirtmemektedir. Ancak kadı'nın akıllı, baliğ, Müslüman bir erkek olması vs. kadıda bulunması gereken on beş nitelik zikreder.<sup>818</sup> Söz konusu niteliklere sahip bir kimsenin kadılık yapması bulunduğu beldedeki durumuna göre hüküm alacağı açıktır. Çünkü söz konusu niteliklerin tamamının her insanda bulunması mümkün değildir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği nitelikleri Şâtîrî kadıda bulunması gereken on şart olarak beyan etmektedir.

Kadı'nın Müslüman, mükellef, hür, erkek, adaletli, gören ve işiten olması bakımından her iki müellif müttefiktir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî kadı'nın uyanık ve kâtip olması, Kitap ve Sünnetin ahkâmını, icmâ ve içtihat etme usulünü, ihtilaflı konuları ve Arapça bilmesi gibi özellikleri de zikreder. Bütün bu özelliklere mukabil, Şâtîrî "kadı'nın yargı görevi için müctehid ve yeterli düzeyde olması"<sup>819</sup> gerektiğini ifade eder. Kadı'nın müctehid ve yeterli düzeyde olabilmesi Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği özellikleri haiz olmasını gerektirir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, kadı'nın iki hasım arasında meclis, lafız ve bakış açısından eşit davranması gerektiğini savunur.<sup>820</sup> Yani hasımları aynı mekânda buldurması, onlarla konuşması ve onlara bakması hususunda eşitliği gözetmelidir. Şâtîrî de "kadı'nın adabı" başlığı altında aynı hususları zikreder. Ancak Müslüman-kâfir ayrımını dikkate alarak Müslümanın oturacağı yerin biraz daha yüksek olması gerektiğini vurgular. Lafız ve bakış açısından eşit davranmak ifadesi yerine de "ikram açısından eşit davranmak" ifadesini kullanır. Bundan lafız ve bakış açısından eşitliği kastettiği anlaşılmaktadır. Çünkü o, kadı'nın mecliste iki hasım arasında muamele etme şeklini ayrıntılı bir şekilde izah etmektedir.<sup>821</sup> Dolayısıyla kadı'nın davacı ve davalıya söz hakkı vermesi, onları dinlemesi ve neticeye göre hüküm

<sup>816</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 325-326.

<sup>817</sup> Bkz. Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, s. 621.

<sup>818</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 252-254.

<sup>819</sup> Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 326-327.

<sup>820</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 255.

<sup>821</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 327-329.

vermesi, onun her iki hasma lafız ve bakış açısından eşit davrandığını gösterir. Şâtîrî'nin Müslüman-kâfir ayrımını dikkate alması ve ikram açısından eşit davranma ifadesini kullanması Nevevî'nin görüşünü benimsediğini göstermektedir.<sup>822</sup>

Her iki müellif, kadı'nın önce davacıyı sonra davalıyı dinleyeceğini ve davacının talep etmesi üzerine davalıya yemin verdireceğini beyan eder.<sup>823</sup> Şâtîrî buna ilaveten davalının yeminden imtina etmesi durumunda yemin etmekten çekindiğine hükmedileceğini ifade eder. Ve davalının aleyhine ancak davacının talep etmesiyle hükmedileceğini beyan eder.<sup>824</sup> Aynı husus Süleymân el-Cemel'in eserinde de görülmektedir.<sup>825</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî Şâtîrî'den farklı olarak şu hususlara temas etmektedir: Kadı'nın bir hasma hüccet telkin etmeyeceği/ne şekilde konuşması gerektiğini öğretmeyeceğini beyan eder. Bu hususta Mâverdî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>826</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî Mâverdî'nin ifade ettiği gibi kadı'nın şahitlere zorluk çıkarmayacağını,<sup>827</sup> ancak adaleti sabit olan kimsenin şahitliğini kabul edeceğini ifade eder.<sup>828</sup> Bunun dışında kadı'nın düşmanın düşmanının aleyhine şahitlikte bulunmasını kabul etmeyeceğini vurgular ki Mâverdî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>829</sup> Ayrıca baba ile çocuğun birbirlerinin lehine olan şahitliklerini de kabul etmeyeceğini beyan eder. Bu hususta Şâfiî'nin görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır.<sup>830</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî kadı'nın şehrin orta yerinde oturmasının müstahap olduğunu ifade eder. Kadı'nın kapıcı edinmesinin mekruh olduğunu ve hüküm vermek için camide oturmaması gerektiğini de ilave eder. Bu konuda Şîrâzî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>831</sup> Şâtîrî bu hususları zikretmemektedir. Zira günümüzde yargıçların görev yerleri yetkililer tarafından önceden ayarlanmaktadır.

---

<sup>822</sup> Bkz. Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, c. 11, s. 161.

<sup>823</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 256; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 328.

<sup>824</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 329.

<sup>825</sup> Bkz. Cemel, *a.g.e.*, c. 10, s. 669.

<sup>826</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 16, s. 278; Gazzî, *a.g.e.*, s. 256.

<sup>827</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 16, s. 277; Gazzî, *a.g.e.*, s. 257.

<sup>828</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 3, s. 450; Gazzî, *a.g.e.*, s. 257.

<sup>829</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c.11, s. 135; Gazzî, *a.g.e.*, s. 257.

<sup>830</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 7, s. 46; Gazzî, *a.g.e.*, s. 257.

<sup>831</sup> Bkz. Şîrâzî, *a.g.e.*, c. 2, s. 293; Gazzî, *a.g.e.*, s. 254.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî kadî'nın görev yaptığı beldenin ahalisinden hediye kabul etmesinin caiz olmadığını savunur. Kadî'nın hediye kabul etmesi rüşvet sayılabildiği gibi adaletsiz davranmasına da sebebiyet verebilmektedir. Yine kadî'nın öfkeliyken ya da açlık, susuzluk veya şiddetli üzüntü gibi on durumda hüküm vermekten kaçınması gerektiğini ifade eder.<sup>832</sup> Mâverdî'nin eserinde de benzer ifadeler görülmektedir.<sup>833</sup> Zira böyle durumlarda hâkimin sağlıklı düşünüp karar vermesi kuşkuludur. Ayrıca ahkâm konusunda bir kadî'nın başka bir kadî'ya yazdığı yazının kabul edilmeyeceğini beyan eder. Ancak iki şahidin şahitliği eşliğinde yazıldığının belirtilmesiyle kabul edileceğini ifade eder. Bu konuda Mâverdî'nin görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır.<sup>834</sup>

### 3.7.1. Kısmet

Kısmet Şâfîî fıkıh kaynaklarında genelde üç kısımda ele alınır. Taksimât işinin adil olabilmesi için bilhassa bu işi yapan kimselerin nitelikleri üzerinde durulur. Bu kapsamda Ebû Şücâ' el-İsfahânî taksimât yapan (bölen) kişinin Müslüman, akıllı, baliğ, hür, erkek, adaletli ve hesabı bilmesi gerektiğine dair yedi şart zikreder. Şâtîrî ise taksimât yapan kimsenin şahitlik yapmaya elverişli olması ve taksimât işini yapabilmesi şeklinde iki şart zikreder.<sup>835</sup> Zikrettiği iki şart, Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği bütün şartları kapsamaktadır. Çünkü bir kimsenin şahitlik yapabilmesi için Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği ilk altı şartı haiz olmalıdır.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, ortakların razı olması durumunda taksimât yapan kimsenin mezkûr şartları haiz olmasının şart olmadığını vurgular. Şâtîrî ise ortakların tayin ettiği taksimâtçının mükellef olmasını yeterli görür. Ancak ortaklardan birinin mahcur/kısıtlı olması halinde taksimâtçının adaletli olması gerektiğini şart koşar.<sup>836</sup> Çünkü kısıtlı bir kimsenin kendi başına karar almaktan yoksun olması kendisi adına iş görece kimsenin adil olmasını zorunlu kılar.

Şâtîrî ifraz, ta'dil ve redd olmak üzere üç kısım taksimattan bahseder. Birinci kısım, şekil ve değer açısından eşit olan malın parçalara bölünmesi; ikinci kısım,

<sup>832</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 255-256.

<sup>833</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 16, s. 33.

<sup>834</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 11, s. 147; Gazzî, *a.g.e.*, s. 257.

<sup>835</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 258; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefîs*, s. 331-332.

<sup>836</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 259; Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefîs*, s. 332.

payların değer açısından eşitlenmesi; üçüncü kısmı ise pay ile birlikte başka bir malın verilmesi şeklinde izah eder.<sup>837</sup> Şâtîrî'nin beyan ettiği bu üç kısım taksimat Gazzâlî'nin eserinde de görülmektedir.<sup>838</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise taksimat çeşitlerinden bahsetmemektedir. Ancak Mâverdî'nin ifade ettiği gibi taksimatta değer takdirinin söz konusu olduğu durumlarda taksimatçının en az iki kişi olması gerektiğini vurgular.<sup>839</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin değer takdirinden bahsetmesi değer takdir etmek yoluyla yapılan taksimatı kast ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca en az iki kişi olması gerektiğini vurgulaması, tek bir kişinin değer takdir etmede yetersiz olması ihtimalini göz önünde bulundurduğunu göstermektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî, ortaklardan birinin zarar vermeyen bir taksimat konusunda ortağına teklifte bulunması durumunda ortağının ona icabet etmesi gerektiğini vurgular.<sup>840</sup> Ortaklıktan vazgeçmek isteyen ortaklardan biri, bölünmesi mümkün olan maldan hissesini dilediği takdirde almaya hak sahibidir. Şâtîrî bilinen bu hususu zikretmemiştir.

Kısmet konusundan sonra Ebû Şücâ' el-İsfahânî önce beyyine, sonra şahitlik konusuna yer verir. Şâtîrî ise önce şahitlik, sonra dava ve beyyinât konularına yer verir.

### 3.7.2. Şehâde

Şâfîî fıkıh kaynaklarında haklar, genelde Allah hakkı ve kul hakkı olmak üzere iki kısımda ele alınır ve her bir hak ile ilgili şahitliğe özgü şartlar farklı şekillerde zikredilir. Bu açıdan Ebû Şücâ' el-İsfahânî şahitliğe özgü şartları ve hakları iki ayrı başlık altında ele alır. Şâtîrî ise metodu gereği şahitliğin sözlük ve terim anlamını açıkladıktan sonra şahitliğin rükünlerini, şahitle ilgili şartları ve şahitliğin kısımlarını zikreder. Son olarak da malla ilgili şahitlik, Allah hakkıyla ilgili şahitlik ve şahitlik üzerine yapılan şahitliği örneklerle somutlaştırarak birer alt başlık halinde ele alır.<sup>841</sup>

Her iki müellif şahitlikle ilgili şartları farklı şekillerde zikretmişlerdir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî şahitlik yapan kimsede bulunması gereken şartlarla ilgili beş

<sup>837</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 332-333.

<sup>838</sup> Bkz. Gazzâlî, *el-Vecîz*, s. 488-489.

<sup>839</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 16, s. 247; Gazzî, *a.g.e.*, s. 260.

<sup>840</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 260.

<sup>841</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 340-341.

şart zikrederken, Şâtîrî dokuz şart zikretmektedir. Şahidin akıllı, baliğ, hür ve adaletli olması hususunda her iki müellif müttefiktir.<sup>842</sup> Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’nin “akıllı ve baliğ olması” diye zikrettiği iki şartı Şâtîrî “rüşd sahibi olması” şeklinde ifade etmiştir.

Ebû Şücâ‘el-İsfahânî şahidin Müslüman olması gerektiğini beyan eder. Bu hususta Mâverdî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>843</sup> Şâtîrî ise şahidin “Müslüman olması” ifadesi yerine “itibar sahibi olması” ifadesini kullanmıştır. Nitekim itibar sahibi olan bir kimse saygın ve güvenilirdir, yalan söylemesi kabil değildir. Bu haslet de Müslümanın başat özelliğidir. O halde Müslümana Müslüman olması hasebiyle güven duyulur. Şöyle bir itiraz da savunulabilir: Nice kâfirler vardır ki kendi çevresinde itibar sahibidir ve Müslümanlardan daha güvenilirdir. Bu itiraza şu şekilde cevap verilebilir: Kâfirler birbirlerinin dostudur. Dolayısıyla birbirleri hakkındaki şahitliği geçerlidir.<sup>844</sup> Şâfiîler, kâfir bir kimsenin Müslüman hakkındaki şahitliğini kabul etmemektedirler.<sup>845</sup> Çünkü Müslümanlara karşı düşmanlık besleyebilmeleri sebebiyle itham altındadırlar. Bu da onların Müslümanlara karşı adaleti gözetmemelerinden kaynaklanmaktadır. O halde Şâtîrî’nin şahidin itibar sahibi olması diye ifade etmesi Müslümanlar için geçerli olmaktadır. Bu durumda her iki müellifin -farklı şekilde ifade etmelerine rağmen- aynı anlamı kast ettikleri anlaşılmaktadır.

Şâtîrî mezkûr şartlara ilaveten şahidin gören, işiten, konuşabilen, bunak olmayan ve töhmet altında bulunmayan biri olması gerektiğini beyan eder. Zikrettiği şartların tamamı Erdebîlî’nin eserinde yer almaktadır.<sup>846</sup>

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî Şâtîrî’den farklı olarak bazı hususlara temas eder. Bu bağlamda büyük günahlardan sakınmak, küçük günahlarda ısrar etmemek vb. gibi adaletli olmakla ilgili beş şart zikreder.<sup>847</sup> Ayrıca davacıya yarar sağlayan ya da davacıdan bir zararı defeden şahitliğin kabul edilmeyeceğini vurgular. Aynı görüş

---

<sup>842</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 262; Şâtîrî, *el-Yâkutu’n-nefis*, s. 334-336.

<sup>843</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 17, s. 157; Gazzî, *a.g.e.*, s. 262.

<sup>844</sup> Bkz. Şîrbînî, *a.g.e.*, c. 4, s. 426.

<sup>845</sup> Bkz. Ebû Abdilmu‘ti Muhammed b. Ömer b. Ali b. Nevevî el-Câvî, *Nihâyetü’z-zeyn fi irşâdi’l-mübtedi’in*, Dârü’l-fikr, Beyrût, t.y., c. 1, s. 384.

<sup>846</sup> Bkz. Erdebîlî, *a.g.e.*, c. 3, s. 520-537.

<sup>847</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 263.

Şâfiî'den de nakledilmektedir.<sup>848</sup> Dolayısıyla Ebû Şücâ' el-İsfahânî bu konuda Şâfiî ile görüş birliği içerisinde.

Her iki müellif, şahitliğe konu olan haklar konusunda müttefik olmalarına rağmen üslûp ve metot açısından birbirinden ayrılırlar. Bu bakımdan Ebû Şücâ' el-İsfahânî önce Allah hakkı ve kul hakkı olmak üzere hakları ikiye ayırır, sonra her bir hak çeşidini üçer kısma ayırarak izah eder. O, zina gibi Allah hakkına dair dört erkekten az şahidin kabul edilmediği haklar, kul hakkına dair iki erkek şahidin şahitliğiyle kabul edilen haklar vb. şeklinde tasnif eder.<sup>849</sup> Şâtîrî ise şahitliğe konu olan hakları, Allah hakkı ve kul hakkı şeklinde ayırmaksızın konulara göre tasnif eder. Bu bağlamda altı çeşit şahitlikten bahseder. Ramazan hilâlinin görülmesinde bir şahidin yeterli olması, zina ile ilgili şahitlikte dört erkek şahidin şahitlik etmesi vb. şeklinde zikreder.<sup>850</sup> Erdebilî'nin de şahitlik çeşitlerini konulara göre tasnif etmesi<sup>851</sup> Şâtîrî'nin Erdebilî'nin metodundan istifade ettiğini göstermektedir.

Her iki müellifin metoduna bakıldığında Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin metodunun daha isabetli olduğu söylenebilir. Çünkü hakları, Allah hakkı ve kul hakkı şeklinde tasnif etmesi daha metodik ve anlaşılırdır. Bu durum hangi tür hakkın Allah hakkı veya kul hakkı kısmına girdiğine açıklık getirmektedir.

Şahidin görme engelli olması hakkında her iki müellifin beyanları birbirinden farklıdır. Şâtîrî şahidin görme engelli olmaması gerektiğini vurgular.<sup>852</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise görme engellinin beş yerde şahitliğinin geçerli olduğunu beyan eder. Görme engelli bir kimsenin görme yetisini kaybetmeden önceki şahitliğinin geçerliliği olduğu noktasında Şâfiî ile görüş birliği içerisinde.<sup>853</sup> Ölüm ve nesebi tespit etmek, mutlak mülk<sup>854</sup> ve zapt altına alınan (iştilen) bir şeye şahitlik edebilmesi hususunda<sup>855</sup> ise Mâverdî ile görüş birliği içerisinde. O, mezkûr şartlara ilaveten

<sup>848</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 2, s. 329; Gazzî, *a.g.e.*, s. 266.

<sup>849</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 264-265.

<sup>850</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 339.

<sup>851</sup> Bkz. Erdebilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 546-547.

<sup>852</sup> Bkz. Şâtîrî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 334.

<sup>853</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 7, s. 46; Gazzî, *a.g.e.*, s. 266.

<sup>854</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 16, s. 191; Gazzî, *a.g.e.*, s. 266.

<sup>855</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 17, s. 43; Gazzî, *a.g.e.*, s. 266.

görme engellinin, tercüme hakkı hususundaki şahitliğinin de geçerli olduğunu beyan eder.<sup>856</sup>

### 3.7.3. Beyyine

Fıkhın temel konularından birini teşkil eden beyyine konusu mukayeseye konu olan her iki eserde yer almakta ve farklı şekillerde zikredilmektedir. Şöyle ki: Ebû Şücâ' el-İsfahânî "Beyyine" başlığına yer verirken, Şâtirî "Dava ve Beyyinât" başlığına yer vermektedir.

Şâtirî önce dava kelimesinin sözlük ve terim anlamını açıklar, sonra beyyinâtı "şahitler" diye ifade eder. Ayrıca müddeî (davacı) ve müddeâ aleyhi (davalı) tanımlar.<sup>857</sup>

Şâtirî dava ile ilgili şu altı şartı zikreder: Davanın bilinmesi ve bağlayıcı olması, davacı ve davalının mükellef ve belirli kimseler olması, kendisine eman verilen bir gayrimüslim olmaması ve birinin bir konudaki iddiasının aynı konudaki diğer bir iddiasıyla çelişmemesi.<sup>858</sup> Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise Şâtirî'nin zikrettiği ilk dört şartı, şart olarak belirtmeksizin konu içerisinde zikretmektedir. Çünkü o, bir davanın görülmesini aşamalı olarak izah ederken söz konusu şartları zikretmiş olmaktadır. Şöyle ki: "Davacının delilinin bulunmaması durumunda yeminle birlikte söz davalının olur. Davalı yemin etmediği takdirde yemin davacıya döner."<sup>859</sup> Buradan davalı ve davacının mükellef ve belirli kimseler oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü yemin edebilmeleri için her ikisinin mükellef olması zorunludur. Ayrıca davanın bilindiği ve bağlayıcı olduğu da anlaşılmaktadır. Zira bilinmeyen bir davanın görülmesi muhaldir. Şâtirî de aynı şekilde bir davanın görülmesinde uyulması gereken adımları aşama aşama izah etmektedir.<sup>860</sup> Ayrıca bir davanın birbirinden farklı üç şekilde görülebileceğini örneklerle tasvir etmektedir.<sup>861</sup>

Ebû Şücâ' el-İsfahânî Şâtirî'den farklı olarak şu hususu da beyan eder: "İki kişiden birinin elinde olan bir şeyi her ikisi dava ederse söz yeminle beraber malı

<sup>856</sup> Bkz. Gazzî, *a.g.e.*, s. 266.

<sup>857</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 342.

<sup>858</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 343-344.

<sup>859</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 261.

<sup>860</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 344-345.

<sup>861</sup> Bkz. Şâtirî, *el-Yâkutu'n-nefis*, s. 345-346.

elinde bulunduran kişidir.”<sup>862</sup> Bu hususta Mâverdî ile görüş birliği içerisindedir.<sup>863</sup>  
“Mal her ikisinin elinde ise her ikisi de yemin eder ve mal aralarında bölüştürülür.”  
Aynı görüş Şâfiî’nin eserinde de zikredilmektedir.<sup>864</sup>



---

<sup>862</sup> Gazzî, *a.g.e.*, s. 261.

<sup>863</sup> Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, c. 6, s. 488.

<sup>864</sup> Bkz. Şâfiî, *a.g.e.*, c. 6, s. 246

## DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Muhteva ve uslup açısından inceleme konusu yaptığımız her iki eserin mukayesesinden elde ettiğimiz sonuçları şöyle sıralamamız mümkündür: Şâtîrî önsözde fikhın tanımı, konusu, faydası, yararlandığı kaynakları, diğer ilimlerle ilişkisi gibi bilinmesi gereken giriş bilgisine yer vermektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise söz konusu bilgilere yer vermemektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî konulara ait terimleri tanımlamaksızın doğrudan içeriğini vermektedir. Şâtîrî ise her konunun başında o konunun terimlerini sözlük ve terim anlamını açıkladıktan sonra içeriğini vermektedir. Konulara ait terimleri tanımlarken çoğunlukla Bâcûrî ile aynı ifadeleri kullanmaktadır.

Her iki eserde yer alan konuların sıralamasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Ebû Şücâ' el-İsfahânî necaset konusuna teyemmümden sonra yer verirken Şâtîrî gusülden sonra yer vermektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî bazı konuları müstakil olarak ele alırken Şâtîrî yeri geldiğinde o konuya temas etmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî misvak konusunu müstakil olarak ele alırken Şâtîrî abdestin sünnetleri arasında zikretmektedir. Her iki müellif birbirinden farklı bazı konulara yer vermektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ihtiyacı gidermenin adabına yer verirken Şâtîrî bu konuya yer vermemektedir. Buna mukabil Şâtîrî tilavet secdesi konusuna yer verirken Ebû Şücâ' el-İsfahânî bu konuya yer vermemektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî genelde konuları icmalî bir şekilde ele alırken Şâtîrî ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, teyemmümü bozan sebeplerden biri olan namaz dışında suyun görülmesini tek cümleyle ifade etmektedir. Şâtîrî ise namaz dışında suyun var olduğu zannına kapılmak, suyun mevcut olduğunu kesin olarak bilmek, su satın alma gücüne sahip olmak şeklinde birkaç cümleyle ifade etmektedir. Bazı konularda da Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin öngördüğü birkaç şartı, Şâtîrî tek cümleyle ifade etmektedir. Ölü arazinin ihya edilebilmesi için Ebû Şücâ' el-İsfahânî, ihya eden kimsenin Müslüman olması ve arazinin kimseye ait olmaması şeklinde iki şart zikretmektedir. Şâtîrî ise bu iki şartı, İslâm'da hiç kimsenin ekip biçmediği bir arazi olması şeklinde ifade etmektedir.

Şâtîrî abdest, namaz gibi ibadetlere ilişkin mekruhları zikretmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise bu tür hususları konu edinmemektedir. Şâtîrî'nin bazı konularla ilgili zikrettiği şartları Ebû Şücâ' el-İsfahânî zikretmemektedir. Şâtîrî taş ile istinca

yapmanın caiz olabilmesi için dokuz şart zikreder. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise söz konusu şartları zikretmemektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî bazen bir konuyu izah ederken o konuyla ilgili –varsa- ayetin lafzını itibara alır. Şâtîrî ise aynı manayı ifade eden farklı lafızlar kullanır. Ebû Şücâ' el-İsfahânî abdest ile ilgili ayetin lafzını itibara alırken Şâtîrî manasını dikkate almıştır. Her iki müellifin ittifak ettikleri hususlara ilişkin bir takım ifade eksiklikleri veya fazlalıkları mevcuttur. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, sarhoşluk veya hastalık sebebiyle aklın yitirilmesini abdesti bozan sebepler arasında zikretmektedir. Şâtîrî de aklın yitirilmesini zikretmektedir; ancak aklın yitirilmesine sebep olan durumlara yer vermemektedir. Yağmur duası gibi okunması sünnet olan duaları Ebû Şücâ' el-İsfahânî bizzat zikrederken, Şâtîrî dua metinlerini zikretmemektedir. “Dua etmek” diye ifade etmekle yetinmektedir.

Bazı konularda Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin metodu Şâtîrî'nin metoduna oranla daha isabetli görünmektedir. Şahitliğe konu olan hakları, Ebû Şücâ' el-İsfahânî önce Allah hakkı ve kul hakkı olmak üzere ikiye ayırır, sonra her bir hak çeşidini üçer kısma ayırarak izah eder. Şâtîrî ise Allah hakkı ve kul hakkı şeklinde ayırmaksızın konulara göre tasnif eder. Şâtîrî'nin nadiren eksik veya kapalı bıraktığı bazı hususları Ebû Şücâ' el-İsfahânî zikretmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, kızkardeşlerini asabe yapan dört kişiden bahseder ve onları tek tek açıklar. Şâtîrî ise kızkardeşleri asabe yapanların kimlerden müteşekkil olduğunu beyan etmemektedir.

Bir müellifin bazı konulara mahsus belirttiği hükmü, diğer müellif belirtmemektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî istincanın vacip olduğuna dair hüküm belirtirken, Şâtîrî istincanın hükmünü belirtmemektedir. Bazen de Ebû Şücâ' el-İsfahânî bir konuyla ilgili tek bir hüküm belirtirken Şâtîrî, duruma göre birkaç hüküm zikretmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî herhangi bir ibadetle ilgili sünnetleri zikrederken sünnet sayısını belirtmektedir. Şâtîrî ise sayı belirtmeksizin o ibadetin pek çok sünneti olduğunu ifade etmekte; ancak bir kısmını zikretmekle yetinmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî guslün beş tane sünneti olduğunu ifade etmektedir. Şâtîrî ise sayı belirtmeksizin gusle dair on üç tane sünnet zikretmektedir. Şâtîrî, aynı şart ve sünnetleri barındıran iki konudan birinde şart ve sünnetleri zikrettikten sonra bir sonraki konuda ilk konuya atıfta bulunmakla iktifa etmektedir.

Her iki müelliften birinin bazı konularda şart olarak belirttiği hususları diğer müellif sebep diye ifade etmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî hastalık veya yolculuk sebebiyle bir mazeretin bulunmasını teyemmümün şartları arasında zikretmektedir. Şâtîrî ise hastalık ve suyun bulunmamasını teyemmümün sebepleri diye ifade etmektedir. Her iki müellif aynı anlamı kast ettikleri bir hususu birbirinden farklı kavramlarla ifade etmektedirler. Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin mücâzât diye adlandırdığı adak çeşidini Şâtîrî teberru diye adlandırmaktadır. Bazen bir müellifin belirttiği şartı diğer müellif savunduğu halde açıkça zikretmemektedir. Bu da konu anlatımından anlaşılabilir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin bir konuyla ilgili belirttiği hususları Şâtîrî kısımlara ayırarak zikretmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, bir kimsenin caiz olan her şeyde başkasına vekâlet verebilmesi için tasarrufta bulunabilme ehliyetine sahip olması gerektiğini benimsemektedir. Şâtîrî ise Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği bu iki hususu vekâlete konu olan mal ile vekil ve müvekkilde bulunması gereken şartlar arasında zikretmektedir. Örnekle açıklanması mümkün olan her bir konuyu da örnek vererek tasvir etmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî ise konuları özetlemekle iktifa etmektedir.

Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin şart olarak belirttiği hususları Şâtîrî bazen konu başında yaptığı tanım içerisinde zikretmektedir. Ebû Şücâ' el-İsfahânî, vakfın bizzat baki kalmakla birlikte kendisinden istifade edilen bir mal olması, haram olan bir yere vakfedilmemesi vb. gibi üç şartla caiz olduğunu ifade etmektedir. Şâtîrî ise Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin zikrettiği üç şartı vakfi tanımlarken zikretmektedir. Her iki müellif, birkaç mevzu dışındaki diğer mevzularla ilgili görüşlerini belirtirken görüşlerinin dayandığı delilleri zikretmemişlerdir. Buna rağmen görüşlerini belirtirken Şâfiî mezhebi literatürüne bağlı kalmışlardır. Ancak görüşlerini tercih ettikleri İslâm hukukçularına atıfta bulunmamışlardır. Sadece bir mevzuda yani hastalık sebebiyle namazların cem edilmesi konusunda Şâtîrî Nevevî ile onun dışındaki fakihlerin görüşüne atıfta bulunmuştur. Bunun dışında, yapılan araştırma neticesince Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin başta Mâverdî olmak üzere Şâfiî'nin görüşlerinden, Şâtîrî'nin ise daha çok Nevevî ile Erdebilî'nin görüşlerinden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Şâtîrî'nin bilhassa muamelât ve ukubât ile ilgili konularda Erdebilî'nin görüşlerini ve metodunu benimsediği anlaşılmaktadır.

## KAYNAKÇA

- AMÛDÎ, Abdullah b. Ömer b. Abdillâh bâ Cummâh, *I'ânetü'l-mübtedîn*, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2005.
- AYDIN, Mehmet Âkif, "Liân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVII, S. 172-173, Ankara, 2003.
- BÂCÛRÎ, İbrahim b. Muhammed, *Hâşiyetu'l-İmâm Bâcûrî* (thk. Mer'î Hasan er-Raşîd), Dâru Nuru's-sabâh, Dimaşk, 2015.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Hidâne", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XVII, S. 467-471, İstanbul, 1998.
- BUCEYRİMÎ, Süleyman b. Muhammed b. Umar, *Haşiyetü'l-Buceyrimî 'alâ şerhi Menheci't-tüllâb*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Diyarbakır, t.y.
- \_\_\_\_\_, *Tuhfetü'l-habîb 'alâ şerhi'l-Hatîb*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrût, 1996.
- CÂVÎ, Ebû Abdilmu'ti Muhammed b. Ömer b. Ali b. Nevevî, *Nihâyetü'z-zeyn fî irşâdi'l-mübtedîn*, Dâru'l-fikr, Beyrût, t.y.
- CEMEL, Süleymân, *Hâşiyetü'l-Cemel ale'l-Menheci li şeyhi'l-İslâm Zekerîyyâ el-Ensârî*, Dâru'l-fikr, Beyrût, t.y.
- CÛVEYNÎ, Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb* (thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb), Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2008.
- ÇELEBÎ, Kâtip, *Keşfu'z-zünûn*, Dâru ihyai't-türâs el-Arabî, Beyrût, t.y.
- DABÎ, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *el-Bâbu fî fikhi's-Şafîi* (thk. Abdulkerim b. Sanyetani'l-Ümri), Dâru'l-Buhârî, Medine, 1416.
- DİMAŞKÎ, Takıyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed el-Hısnî el-Hüseynî, *Kifâtetü'l-ahyâr fî halli Gayeti'l-ihţisar* (thk. Ali Abdulhamîd Baltacı vd.), Dâru'l-hayr, Dimaşk, 1994.
- DİMYÂTÎ, Muhammed b. İbrâhîm Ebû Hudayr, *Nihâyetü'l-emel*, Dâru'l-feth, y.y., t.y.

- ENSÂRÎ, Zekeriyâ b. Muhammed, *Esna'l-Mutâlib fî şerhi Ravdi't-tâlib* (thk. Muhammed Muhammed Tâmer), 1. Baskı, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrût, 2000.
- \_\_\_\_\_, *Fethu'l-vehhab şerhu Menheci't-tüllab*, Dâru'l-fikr, Beyrut, t.y.
- \_\_\_\_\_, *Tahrîru Tenkîhi'l-lübâb*, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrût, 2003.
- ERDEBÎLÎ, Yûsuf b. İbrâhîm, *el-Envâr li e'mâli'l-ebrâr* (thk. Halef müfzî'l-mutlak) Dâru'z-ziyâ, y.y., 2006.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.
- GAZZÂLÎ, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el-Vasît* (thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm vd.), Dâru's-selâm, Kahire, 1417.
- \_\_\_\_\_, *el-Vecîz* (thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), 1. Baskı, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrût, 2004.
- GAZZÎ, Muhammed b. Kâsım, *Şerhu İbni Kâsım el-Gazzî 'alâ Gâyeti'l-ihisâr*, 3. Baskı, Şefkat Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- HAFÎF, Ali, *İslâm Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, (Çev. Rahmi Yaran), TDV Yay., Ankara, 2016.
- HAMRÂVÎ, Muhammed Zührî, *Envârü'l-mesâlik*, Dâru'l-fikr, Beyrût, 2010.
- \_\_\_\_\_, *es-Siracü'l-vehhac 'alâ metni'l-Minhac*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, t.y.
- HEYTEMÎ, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer, *el-Menhecü'l-kavîm*, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2018.
- İBN CÜZEY, Muhammed b. Ahmed el-Kelbî el-Gırnâtî, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, y.y., t.y.
- İBN NÜCEYM, Zeynuddîn, *el-Bahru'r-râ'ik şerhu Kezzi'd-dekâ'ik*, Dâru'l-ma'rife, Beyrût, t.y.
- İSFAHÂNÎ, Ahmed b. Hüseyin, *Muhtasar Ebî Şüca'*, 2. Baskı, Dâru'l-minhâc, Beyrût, 2005.
- KALLEK, Cengiz, "Mâverdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVIII, S. 180-186, Ankara, 2003.

- KALYÛBÎ, Ebu'l-Abbâs Şihabuddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme, *Hâşiyetu Kalyûbî* (thk. Mektebu'l-buhûs ve'd-dirâsât), Darü'l-fikr, 1998.
- KAYAPINAR, Hüseyin, "Müzâraa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXII, S. 234-236, İstanbul, 2006.
- KOÇAK, Muhsin, "Ebû Şüca' el-İsfahânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. X, S. 235-236, İstanbul, 1994.
- MÂVERDÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *el-Hâvî fî fikhi'ş-Şafîi*, 1. Baskı, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, y.y., 1994.
- MELÎBÂRÎ, Zeynüddîn b. Abdilazîz, *Fethu'l-mu'in* (thk. Kerimullah el-Bilâlî ed-Dağüstânî), Dârü'l-feyhâ, Dimaşk, 2013.
- MENÂVÎ, Zeynüddîn Abdurraûf, *et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, Mektebetü'l-İmâm Şafîi, Riyâd, 1988.
- MUHAMMED, Seyyid Ali es-Seyyid, *Devru'l-Karâini't-tıbbiyeti fî isbâti'l-mevârîsi ve ahkâmi'l-hudûdi'l-cüz'i's-sânî*, Dâru't-ta'lîmi'l-câmiî, y.y., 2020.
- NEMERÎ, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Abdilberr, *el-İstizkâr* (thk. Salim Muhammed Ata vd.), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 2000.
- NEVEVÎ, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddîn b. Şeref, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*, y.y., t.y.
- \_\_\_\_\_, *el-Mekâsid* (thk. Burhan Muhammed), 3. Baskı, Mektebetü'l-Gazzâlî, Dimaşk, 2001.
- \_\_\_\_\_, *Minhâcu't-tâlibîn* (thk. Abdulhamîd Sükhâl Eymen Hirekî), Dârü'l-Hidâye, Dimaşk, 2010.
- \_\_\_\_\_, *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-müftîn*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1405.
- RÂFÎÎ, Ebû'l-Kasım Abdulkerim b. Muhammed b. Abdilkerim, *el-Muharrer fî fikhi'l-İmâm Şafîi* (thk. Ebû Yakûb Neşet b. Kemâl el-Mısrî), Dâru's-selâm, Kâhire, 2013.
- REMLÎ, Şemsuddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza İbnu Şihâbiddîn, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-fikr, Beyrût, 1984.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Dirhem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, S. 368-371, İstanbul, 1994.

SÜBKÎ, Tâcüddîn b. Ali b. Abdilkâfî, *Tabakâtü’ş-Şâfiyyeti’l-kübrâ* (thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Hecruli’t-tibâati ve’n-neşr ve’t-tevzî’, y.y., 1413.

ŞÂFÎÎ, Muhammed b. İdrîs Ebû Abdillâh, *el-Ümm*, Dâru’l-ma’rife, Beyrût, 1393.

ŞATIRÎ, Ahmed b. Ömer, *el-Yâkutu’n-nefis*, Dâru’l-minhâc, Beyrût, 2011.

\_\_\_\_\_, *Fetâva’ş-Şâtirî*, Dâru’l-mirâsi’n-nebevî, Terim-Hadramût, 2012.

\_\_\_\_\_, *Neylu’r-recâ bi-şerhi Sefineti’n-necâ*, 2. Baskı, Dâru’l-minhâc, Beyrût, 2007.

ŞÎRÂZÎ, İbrahîm b. Ali b. Yûsuf Ebû İshâk, *el-Mühezzeb fî fikhi’l-İmâm Şâfiî*, y.y., Beyrût, t.y.

ŞİRBÎNÎ, Muhammed Hatîb, *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti meânî elfâzi’l-Minhâc*, Dâru’l-fikr, Beyrût, t.y.

ŞÜHBE, Ebû Bekir b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Kâdî, *Tabakâtu’ş-Şâfiyye* (thk. Hâfız Abdulalîm Hân), Âlemü’l-kütüb, Beyrût, 1407.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, “el-Muhtasar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXI, S. 66-67, İstanbul, 2006.

ZEYLEÎ, Cemaluddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu’r-râyeti li ehâdîsi’l-hidâyeti mea hâşiyetihi buğyetü’l-elmeî fî tahrîci Zeyleî* (thk. Muhammed Avâme), Dâru’l-Kıbleti li Sekâfeti’l-İslâmiyye, Cidde, 1997.

### **İnternet Kaynakları:**

AĞARGÜN, Havva Pars (20 Ağustos 2018) *Kızlar Adet Görmeye Kaç Yaşında Başlar?*, 26 Nisan 2019, <https://havvaagargun.com>

Mevdû’, (10 Haziran 2019), *Ebû Şücâ’ el-İşfahânî*, Erişim tarihi: 6 Ağustos 2019, <https://mawdoo3.com>

## ÖZGEÇMİŞ

### KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Fatma DAŞÇI
Doğum Yeri	Ergani/Diyarbakır
Doğum Tarihi	01.01.1981

### LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Bingöl Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat
Bölüm	İlahiyat

### YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	(...) KPDS (...) ÜDS (...) TOEFL (...) EILTS
Arapça	YDS (60)

### İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	MEB
Görevi/Pozisyonu	Öğretmen
Tecrübe Süresi	2 yıl

### İLETİŞİM

Adres	Şerefiye Mah. Fevzi Çakmak Cad. İstyap Konakevler No: 56/17 İpekyolu/VAN
E-mail	fatmadsc21@gmail.com